

7984/2

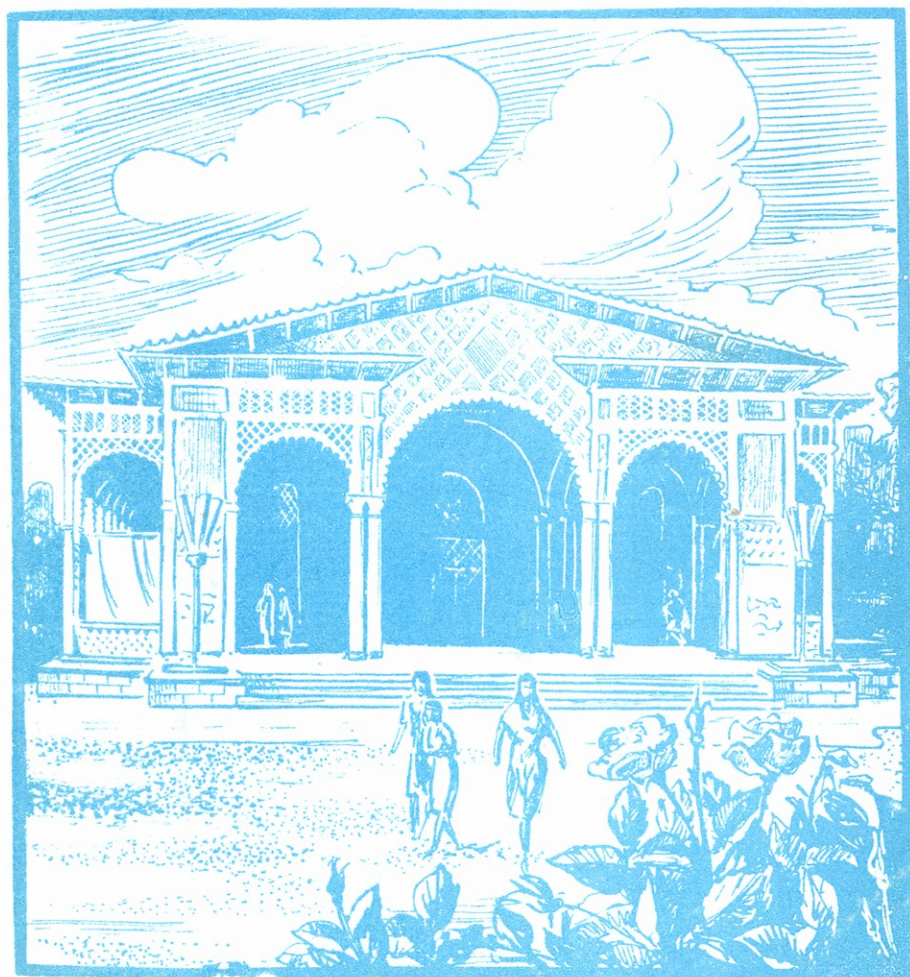
ISSN 0134 3459

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ
ՏՈՒՆԱԳՐԱԴԱՐԱՆ

ԳՐԱԴԱՐԱՆ

1984

3

ქოჩოხი

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ლიბერატორულ-მხატვრული და
საზოგადოებრივ-პოლიტიკური
ჟურნალი

საპარტეზოლოს მუშრალთა კავშირისა
და აჭარის განყოფილების
ორგანო

გ ა მ ო მ ე მ ი ს 26-ე წ ე ლ ი

3

1984

მ ა ი ს ი

ი მ ე ნ ი ს ი

რა მშვენიერი ზღვა გვაქვს, აჭარა,
რა მომავალი, ძვირფასი ბედით. . .
ქალაქი — ჩვენი ქვეყნის თანჯარა
აღმოსავლეთით და დასავლეთით.

გ ა თ უ მ ი

აჭარის ჟურნალ-გაზეთების გამომცემლობა

პოეზია, პროზა

ფრიდონ ხალვაში	3 ქართული ჩაი (ლექსი)
ჭემალ ჭაყელი	4 მშვიდობისათვის (პოემის ფრაგმენტები)
რევაზ ოსეფაიშვილი	7 ჩემი დუმილი შენი განაჩენია (რომანის თავები)
მამია ვარშანიძე	24 ლექსები
ბორის კალაჩიევი	31 უკვდავების წყალი (მოთხრობა. ბულგარულიდან თარგმნა ვახტანგ ახვლედიანმა)
ამირან ხაბაზი	36 ლექსები
ანზორ სულიაური	38 მინიატურები
ალექსანდრე პაქსაძე	39 მინიატურები
ბორის შეტრეველი	41 ლექსები
ნუგზარ ერგემლიძე	42 ლექსები

გამარჯვების 40 წლისთავისათვის

მიხეილ მშვიდლობაძე	43 პირველი გმირი აჭარის
იაკობ შელია	46 ლექსები
იასონ ცერცვაძე	47 ქერჩის მისადგომებთან

დებიუტი

ევგენი თავდგირიძე	49 ლექსები
-------------------	------------

ჯეჯილი

კუკური კვასტიანის, ენვერ ბაკურიძის, ლევან ანანიძის, ოთარ ჭყონიას, ნოშრევან ირემაძის ლექსები — 51

კრიტიკა და ბიბლიოგრაფია

სოსო აბაშიძე	52 უკვდავება ერისა
გიორგი სიხარულიძე	59 „ხალხური“ „ვეფხისტყაოსანი“

წიგნები და ავტორები

მამია ხარაზი	63 სერგეი გოროდეცკი
--------------	---------------------

რას მოგვითხრობენ ტოპონიმები

რამაზ სურმანიძე	66 კელაშ ტოპონიმ „მწვანე კონცხზე“
-----------------	-----------------------------------

ხელოვნება

იზოლდა ჭიჭინაძე-გვენცაძე	70 მოქანდაკე ბიძინა ავალიშვილი
--------------------------	--------------------------------

წერილები

ლევან კაპანდარიშვილი	71 რაც დავიწყებით არ იბნდება
ლუბა ბიბილეიშვილი	74 ნოქორნახულე „დედა ენისა“
ტატიანა დიომინა	78 ალექსანდრე პალმი საქართველოში
მიხეილ მამულაშვილი	81 ტიოილი „ვეფხისტყაოსანში“

მედუზა

ლასლო ტოვი	83 ქალაქის ძალა (მოთხრობა უნგრულიდან თარგმნა ლილი მაისურაძე-მორგოშაძე)
------------	--

ახალი თარგმანები

ავატა კრისტო	85 ეგვიპტური სამარხის საიდუმლო (მოთხრობა. ინგლისურიდან თარგმნა თინა შიოშვილმა)
--------------	--

93 გსულ ორ თვეში

გარეკანის 1-ლ გვერდზე — საზაფხულო თეატრი ბათუმში. მხატვარი ა. ლომაძე
ტექნიკური ხელმძღვანელი შ. დარჩია.

ქართული ჩაი

წაკითხულია მეჩაიეთა რესპუბლიკურ შეკრებაზე
1984 წლის 19 აპრილს ქ. ბათუმში.

ჩაის მკრეფავო, კარგო, ჭკვიანო,
შენ შემოგცქერის ბუჩქი შეილივით,
მას ხომ სჭირდება მზე და ნიავეი?
ასე სჭირდება შენი ღიმილიც,
ასე სჭირდება შენი თითებიც,
შენი ზრუნვა და გულიანობა,
შენ სულ ბუჩქებთან თუ არ იქნები,
მაშინ უბრალო კვირტიც არ მოვა,
ამიტომ შენ ხარ, შენ, მეჩაიევ,
მთავარი გმირი ხოტბით სამღერა,
ღღეს შენს ხელთაა, უნდა ასწიო,
არა თუ შენი, ქვეყნის სახელიც!
ამ ჩვენი მიწის სიმღერა გიხმობს
და ცა ღამაში ჩაის ვარდით,
ქართული ჩაი! — ის უნდა იყოს
ჩაი — მშვენება, ჩაი — ნამდვილი.
ჩვენებურ ჩაით რომ აივსება
ფინჯანი, სურნელს თან უნდა აყვეს
მამულის გრძნობა, ხალხის ღირსება,
მათი ღიდება და სიამაყე.
ვინაც არ იცნობს ჩვენს მშობელ მიწას,
მის მთას და მინდორს, მის წყალს და ჰავას,
ის საქართველოს გემოს გაიგებს
სხეულში ჩაის სიტკბო რომ ჩავა,
მე ვიცი, ჩაის მკრეფავის შრომა
არც მსუბუქია და არც ადვილი,
მაგრამ ამ შრომის მაღლი რომ მოვა,
აი, ეს არის მაღლი ნამდვილი,
ჩაის მკრეფავო, კარგო, ჭკვიანო,
შენ შემოგცქერის ბუჩქი შეილივით,
მას ხომ სჭირდება მზე და ნიავეი?
ასე სჭირდება შენი ღიმილიც,

გ. მარქაძის სპ. სიგ. სტ.

მშვიდობისათვის

პოემის ფრაგმენტები

კაცობრიობას რაიც უვალი
გამოუვლია გზა ნარ-ეკლების,
შთენილა, როგორც მარადიული
გაქვავებული ანარეკლები.
წყევად შთენილა ცოდვის სამანი
იმისი, ვინაც მოსრა სავანე.
მაღლად — ხსოვნათა შუქი უღლავი,
სულის ელვარე განძეულები!
სდუმს სამარხი და ღაღადებს ქვანი,
ქვის ყვავილებსაც მზეი სწყურია.
ცად გარჩენილა მირაფი — ვანი...
ნაქალაქევი... დიოსკურია...

* * *

...მაგრამ თუ მზეი ცეცხლმა დაფარა
და დაიშრიტა თვალი ყოველი,
საით წავიღო ზეცის კამარა,
საით წავიღო სვეტიცხოველი,
საით წავიღო სულის ვარძია,
ანდა რა ვუყო ხვალის იმედებს
და რაც შემოქმედს დაუგანძია,
ვინ შეიფარებს, ვინ დაიბედებს?...
საით წავიღო ზრუნვა და ვალი,
სადლა წაიღონ ფრთები გედებმა.
ანდა როგორღა გათენდეს ხვალე, —
სიცოცხლის დიდი შემოქმედება?!

* * *

გამოვიტანე ფანჯრები მზეზე
და მზეს ნიადაგ ღმერთივით ვეღლი.
სამყარო ესე, კერია ესე
შექმნილი არის მშვიდობის ხელით,
შეკრული არის, როგორაც ფიცი, —
მარადიული ზრუნვის კარავი.
დაცემა მისი, დამცრობა მისი
ხელეწიფების ქვეყნად არავის!

* * *
ფრთხილად, ბორბალი იგი მრგვალია
და არსად ასცდეს ბილიკებს სავალს.
მშვიდობა იგი ყველას ვალია,
დაიხსომეთ და აუწყეთ მრავალს.
არ გადიხეხოს!
გულის ნადები
მის წრიულ ბედზე სწერია ყველა.
მილიარდობით წელიწადები
აღარ იკმარებს მის შესაქმნელად...

* * *
გაჩენის დღიდან წყალი დიოდა,
მარადიულად იდენს და იდენს.
მიწას ნაპრალით გული სტკიოდა
და მდინარეზე ელოდა ზიდებს.
წყალი ასეა, — იდენს და იდენს,
მისივე გაჭრილ ნაპირებს ელტვის,
მაგრამ ვაი შენ, ვინც ამტკრევ ზიდებს
დროის, თაობის, მომავლის ეტლის.

* * *
...და რადგან ზეცის მრუმე ეტლებმა
გაღიხმაურეს ღრუბელთ ჯარს იქით,
რადგან ვნებათა შავმა ეკლებმა
ლაჟვარდებისა სინჯეს ჭაშნიკი,
რადგან სარკმელში გაბადდა მინა
ვაცხადებული სიზმარ-ნეტარი,
ქარქაშში დათვრა ნაწრთობი რკინა,
ფოკელი რკინის გადამსხეპავი.
და ვაი იმას, ვინც ცაში ფრთები
მოღვმათა წყევად გაიაშაროს,
სიცოცხლე, ხმათა ღვთიური ნებით
მიწის პირისგან იგი წაშალოს!..

* * *
ეს იყო ასე ოდითგან ოდით,
ღარჩების ასე მარადის მარად —
მტერა ჩამტერდა სიკვდილის ღოდით
და მზეს ჩუქურთმა დაედგა კარად.
ასეც იქნება მარადის მარად,

ასეთი არის წესი და ვალი.
აღსდექ, მშვიდობას დაუდექ ფარად
და მტერის მისის გატეხე ძვალი!

* * *

და მე გავიგე, არათუ ვიგრძენ —
რა ჰქვია ხალხის ნებას და ღელვას
და მარადიულ ბრძოლაში ვიწვევ
ცეცხლსა და ვულკანს, ჭექას და ელვას.
დროის ვნებანი (მიწვდა კი სად ვის)
გამოიჭვდა ხალხების ხმაში:
მშვიდობისათვის, მშვიდობისათვის,
მშვიდობისათვის დამიდექ მხარში!!!

* * *

...მივსდიე ქურციკს და მზის შუქურთმა
გზას მინათებდა ვნების მაცდურად
და მივეხალე კლდეზე ჩუქურთმას
მოდგმათა ნიჭის მაღალ დასტურად...
ჰაი ღედასა, ვისაც ქონების
მოხვეჭის ჟინი ადარდიანებს,
ის ვერ გაუგებს ზეშთაგონების
ჩუქურთმად შთენილ ადამიანებს.
სულის განძეულს თუ ვინმე ესერის,
სული იმისი ცეცხლით აივსოს,
აეგოს წესი, აეგოს წესი,
აეგოს წესი სამარადისოდ!

* * *

არ გეპატიოს იმედის მერცხლის
გამოდევნება მზაკვარ თულეზად,
არ გეპატიოს თვინიერ ცეცხლის
გაქსუვება და გაველურება,
არ გეპატიოს — მისი ცდუნება.
შემოუკიდო იმედის სარემელს,
პლანეტის ჩემის შემობრუნება
გამოქვაბულის სიბნელისაკენ
არ გეპატიოს! მრუმე ტალღების
მიწამ შენდობა ვერ დაატიოს.
მშვიდობის ბედზე ხელის აღების
გაფიქრებაც კი არ გეპატიოს!!!

ჩვენი დუმილი შენი განარჩენია

- მაზორკა ესტ?
- ტაბაკ ესტ?
- ყარამანას ბოწოწო ესტ, ხოჩიშ?
- ხოჩიშ, დავაი, მანნიომ! — იყო პასუხი.

გარისკაცები აზერბაიჯანელები იყვნენ და რუსული არც მათ იცოდნენ ხეირიანად. მეც, ისე, როგორც სხვა ბიჭები, ზშირად მივდიოდი მათთან. ვსაუბრობდით, ვეხმარებოდით კიდეც, მაგრამ დღეს მათთვის არ მეცალა. საშინელ გუნებაზე ვიყავი. ატირებას არაფერი მიკლდა. ეს, ალბათ, ფულისა და რევოლვერის მოპარვის შიშის გამო იყო, კიდევ ჭოლორისა „განდგომაც“ მითუთქავდა გულს.

„თირებზე“ საბანაოდ არ ჩავსულვარ. ვიცოდი, ჩენს ბიჭებს გარდა, გუთურლებიც იქნებოდნენ და არც იმათი ჭყანვის თავი მქონდა.

ვერც შინ მოვისვენე. თანხა მეტად დიდი იყო და თავზარს მცემდა. ახლა იმის შიშიც დამეფუჭა, ვაითუ მარიკა გატყდა, მამას ფული დაუბრუნა და ყველაფერი დაწვრილებით ჩაუკაკლა-მეთქი. ფული მაცდურიაო, დედაჩემისგან გამიგონია. ალბათ, ამის გამო იყო, რომ ათასნაირ გეგმებს ვაწყობდი.

დალაშქრა. ნაკოშვარას მთიდან მთვარემ თავი ამოყო და ჩვენი ალვის ხეების ტოტებში გაეჩხირა. აივანზე გამოვდდი.

სადღაც ბარდებში შაშვი ჭახუნებდა. დედა ძროხას წველიდა. ძროხა, ეტყუროდა, რალაცით უკაყოფილო იყო, წიხლს იქნევდა.

— გაჩერდი, შენ რაღა გჭირს ამელამ, შენ დაგაძღა მგელი ზურგზე! — უჭავრდებოდა დედაჩემი. რძის ჩხრიალი გარკვევით მესმოდა. მამაჩემი მარანთან, გრძელ სკამზე, იჯდა და თამბაქოს ეწეოდა.

ახლა ეზოდან გადასვლა არ ღირდა. ისევ შინ შევბრუნდი. ბუხრის თავზე შემოდგმული ლამაზა ჩამოვიდე და სინათლე ავანთე.

ვიცოდი, ხვალ ქიშია მკითხავდა და სახელმძღვანელო გადავშალე. კითხვას გული ვერ დაფუდე. ისევ ავბოროილდი. მეორე მაგიდაზე ახალი გაზეთი იდო. ავიდე, გავშალე.

გაზეთი კინალამ ხელიდან გამივარდა. ხელახლა გადავიკითხე: სატანკო კოლონა „ჭაროველი კოლმეურნის“ ასაგებად 172.500 ათასი მანეთი შეუტანიათ. მე კი 500 ათასი მანეთი შემიძლია შევიტანო, მაგრამ... ისევ ამეკვიატა ეჭვი: საიდან შენ, ამდენი ფული. მანასე მშვიდობაძე? ვის უნდა, შე ჭურდო-მამაძაღლო, შენი ფულიო?

ისევ გაზეთის დავაშტერდი. ცოტა ჭეშმით ეწერა:

„კონხარის საშუალო სკოლის მასწავლებლებმა თავდაცვის ფონდში დამატებით შეიტანეს ცხრა ათასი მანეთის ობლიგაცია, ხოლო მასწავლებელმა სატანკო კოლონის „ნორჩი პიონერის“ ასაგებად — ოთხი ათას ლუთასი მანეთი“.

თავგზა ამეხნა. წესიერად აზროვნების უნარი დავკარგე. ერთი მხრივ, სიხარული

მანველა, რომ გზას მივაგენი, მეორე მხრივ, თანხის შეტანის საშუალება მოგვცა, ერთხანს მარიკა მეჩვენებოდა მხსენლად. მექინიას ხესთან წასვლის დროც იყო ისე აიდანზე გავედი. მინდოდა გამეგო, სად იუენენ დედაჩემი და მამაჩემი.

— საქროია. უუუ! — კიოდა ბენია ცინცაძის გულგახეთქილი ცოლი ნინა.

— უუუ! — სადღაც შორიდან უბასუხებდა საქროია.

— სად ხარ, შე სასაკდელი, ძროხამ მოაგნო სახლი და შენ ვერ მოაგენი?!

ამით დამთავრდა ის დღე და მალე ყველაფერი ჩაკდა და ჩაბნელდა. სასწრაფოდ ავშალე ლოგინი, მუთაქას საბანი გადავაფარე, ბაღში ჩავყუდი. ახლა ყველაფერი ისე ჩანდა, თითქოს ლოგინში ვიწექი. ფეხაყრფით ჩავედი კიბეზე და მექინიას ხისკენ მოვუსვი.

ჩამიჩუმი არ ისმის. უვერნალში მინდვრის თავგები ფაჩუნობენ.

მექინიას ხესთან ახალგაჭირლ სანგარში იმ იმედით ჩავხტი, რომ მარიკა აქ დამხვდებოდა. თვალები უკვე შევაჩვიე სიბნელეს, თუმცა არც ისე ბნელოდა, ახალამოსული მთვარე უღრულლო ცაზე კაშკაშებდა. სანგარში არავინ იყო. კარგა ხანს ვიჯექი კუთხეში მიუფუფული და გატრუნული, ეგებ მარიკას სუნთქვა ან ფეხის ხმა გავიგონო-მეთქი. მდინარე სუფსის გაბმული მზუილის მეთი არაფერი მესმოდა. ხანდახან ეს ხმაც მიწუდებოდა და ოდნავ წამოჭრილ ნიავს თეირი ღელის ტბებიდან ბაყაყების გნიახის ხმა მოჰქონდა.

იმ დამეს თვალი არ მომიხუჭავ. ახალი საღარდებელი გამიჩნდა: რატომ არ მოვიდა მარიკა?

დილით ჩვეულებრივზე ადრე ავდექი. ციოდა. საუშემ — ნაკვერჩხლებზე გაფიცებული ქალი და ქუჩიკი ყველი — ხელში დავიჭირე, ჩანთა მოვიკიდე და ის იყო სკოლაში წასვლას ვაპირებდი, რომ მამაჩემმა მხარზე ხელი დამადო. არ შემოგბრუნებულვარ. მძიმე იყო მამის ხელი. თივის თუ მიწის სუნით გაუდენთილი, დაკოფრილი, მაგრამ თბილი. ღუჟმა ყელში გამეჩირა. ხმას არც მამაჩემი იღებდა. მე მხოლოდ მისი შეკავებული სუნთქვა მესმოდა. ნუთუ უკვე გაიგო, რაც მოვიმოქმედე და ყველაფერი გათავდა?! არ უნდა დამეტოვებინა მარიკასთვის ის ფული, არც რვეოლვერი. ახლა უიარაღო ვარ და ყველას შეუძლია გამაჩეროს, მხარზე ხელის დადებითაც კი.

— გუშინს მერე თვალს გადავვებ და შენი საქციელი არ მომწონს, შეილო. — თქვა მამაჩემმა ურუდ. — რა გჭირს, ევესია, ბიჭო, მამა ვარ შენი. ასე რატომ გამირბი. მე და შენ უფრო ახლო უნდა ვიყოთ ერთმანეთთან.

— ვითომ რატომ?

— კაცები ვართ ჩვენ.

— ჩემი კაცობა კაცს არ უთქვამს ჯერ!

— ნუ ხარ მურალი! მითხარი, რა გჭირს?

— კომკავშირში უნდა მიმიღონ და ვდეღავ.

არ ვცრუობდი. სიმართლე ვუთხარი. მაინც არ დაიჯერა.

— კომკავშირი შენი სასაცილო არაა!

მამაჩემი გაჩუმდა. მე ქაღს და ყველს გამაღებით ვჭამდი. ეტყობა, არაფერი იცას. ახლა მთავარია, ხმა არ ამოვიღო. მოვუმატე და მოვუმატე ქამას.

— გაუშვი აწი მაგი ბაღანე, რას ჩაფრენიხარ და არ უშვებ? გათენებამდე ადგა და ლავიანებირო გინდა? — გაისმა ამ დროს დედაჩემის ხმა. იგი ისევ ძროხას მიჰდმოდა, მუხლებით ქოთანს ეჭირა. მე იმ დროს შევხედე, რძეში საჩვენებელი და ცერა თითი რომ ჩაქრა, ძროხას ძუძუ დაუსველა და წველა განაგრძო.

— ჩამერაე ახლა! — აყვირდა მამაჩემი, — რა იცი, რას ვეუბნები?

— გუშინ გეთქვა, თუ რამის თქმა გინდოდა.

შენ უარესად ყურებამოყრილი, გულზე გამსკდარი დავბრუნდი: კომკავშირში არ

მომიღეს, ნიკიფორეს ბიჭმა, დეიჩუტამ, ხატი აქვს კვესიას შინო, წამოაყრანტალა. თუმცა რა წამოაყრანტალა, სიმაღლედ თქვა. გია კომკავშირის მდივანია და არც მწყენია. მთავარი ის იყო, რომ, მარიკა არც სკოლაში მოსულა. ერთი სული მქონდა დაღამება-მდე, იქნებ ამაღამ მაინც მოსულიყო მეძინიას ხესთან.

— არ მიგიღეს, ბიჭო? — მკითხა მამაჩემმა კოლმეურნეობიდან რომ დაბრუნდა.

— არა.

— რაო, რა გვინდაო?

— გარგად იცი შენ, რაც უნდათ!

— მამაშენი ფრონტზე რატომ არ წავიდაო?

— მაგის გარდა სხვაც ბევრი თქვეს და სიმაღლენიანდაც.

— მაინც?

— კვესიას შინ ხატი აქვსო.

— იგი ხატი არაა კვესიასიო, ვერ უთხარი?

— სულ ერთია, ხატი ჩემს ოჯახშია.

— ვის რას უშავებს ის ხატი, კაცმა რომ თქვას? ხატი რაა, ბიჭო, სურათი, უნეო და უსულო.

— მაგ სურათს თუ რაიმე შეუძლია, წაიღე და გააჩერე გერმანია.

— წავილუბ. მივდივარ და წავილუბ. აბა, არ წავილუბ? ორ ღღეში გამოგიძახებო, კომისარმა.

— არ გამოგიძახებს კომისარი არც შენ და არც მაქიმედებს.

— რა იცი შენ?

— ვიცი.

— შენ ყოფილხარ აბა, კომისარი!

ამ დროს დედაჩემი გამოვიდა სამზადიდან, რაღაც ორი გოზი სიმინდი იყო, გადაუტრეკა, ზოლიან ტოპარაში ჩაყარა, წინ დამიდო და მითხრა, წაიღე, უკანასკნელიაო.

მე მამაჩემს თვალებში შევხედე. მან მზერა ამარიდა და ამოიხორა.

— ჯაბას უთხარი, მთლად ნუ წაიწყმედ სულს-თქვა! — დამიძახა დედამ ჰიშვართან მისულს, — მეტი არ გვაქვს-თქვა. გეყურება? მინდი მერე ორმაგად აიღე-თქვა, ახალ მოსავალზე-თქვა!

— ჰე, კაი ახლა, გეყოფა! — დაუცაცხანა მამაჩემმა, — არ უნდა ამდენი წუწუნი! მაგის მეტი სადარდებელი არ აქვს ახლა ჯაბას!

— რის იმედი გაქვს, ნუ წუწუნებო, რომ იძახი, ვარგისელო უბედურო? რომელ ფრონტზე შენ მყავხარ, შენს ცოლ-შვილს პურის ტალონი და პაიოკები რომ აძლიონ ვანტორგში?

— რა ვქნა, ქალო, მაქიმედესი არ იყოს, პაიოკზეა წევრიდ ფრონტზე?

„ვანტორგი“, „პაიოკი“ და „ტალონი“ ისე უცხად და ისე უჩუქრად შემოვიდა ჩვენს ყოველდღიურ საუბარში, თითქოს ომი ოცი წლის წინ დაწყებულიყოს.

მაქიმედასას რომ გაშველო, საბაბი მქონდა. შიშისაგან ოფლში ვიწურებოდი, მაგრამ მაქიმედა მაინც ვერაფერს შემატყობდა. მზე ამ ღღესაც უსაშველოდ აქერდა. ის იყო, ეზოში ჩავედი, რომ იქვე, ღობის ახლოს, ხიდან უშველებელი მსხალი ჩამოვარდა. მაქიმედა მსხალს ღორებს აჰმევდა, მაგრამ დედიშენის შვილი იყავი და ერთი მოგესინჯა, გავეშვირა ზელი ტოტისათვის! ეს, რა თქმა უნდა, ვიცოდი, მაგრამ მსხალი თავისით ჩამოვარდა და რა ჩემი ბრალი იყო. თანაც ბია მსხალი ისეთია, მარტო სუნი გაგაბრუნებს მისი, გემოს თავი რომ დავანებოთ. ჩემს გვერდით ინდაური იფხორებოდა. ძირს ჩამოვარდნილი მსხალი იმანაც დაინახა. მაგრამ ინდაურმა მარტო მსხალი კი არა, მეც დამინახა, იოჭირა, არ მომასწროსო, კისერი წაიგრძელა და წაცუნცუნდა ძირს გაგორებული მსხლისაკენ. ინდაური რას გამასწრებდა, დავეწიე, აქმა-აქშას ძახილით, მაგრამ

ახლა მეორე მხრიდან ღორი გამოვრბოდა. სულ ერთი ნაბიჯით მომასწრო, მსხალს პირი დასტაცა და მაშინვე შეთქვლიფა. უხ, შენი-მეთქი! ვთქვი და მსხლის ნაცვლად მუქი ჩავკბინე.

უკან რომ გამოვბრუნდი, ჩემს წინ ჯოდორია იდგა. აღმაცერად მიყურებდა. ძირს გაღმოგდებული ენიდან იმასაც ნერწყვი გადმოსდიოდა. ალბათ, იმანაც გაიგონა მსხლის ჩამოვარდნის ხმა და ჩემსავით მოეცარა ხელი. სხვა შემთხვევაში, ალბათ, ღორს ეცემოდა, ან შეუყუფდა მაინც, მაგრამ ახლა ჩემი შერცხვა.

— მოსწრებაზეა ყველაფერი, ჯოდორია, ხომ ხედავ? — ვთქვი მე. ჯოდორიამ ზმა არ გამცა.

რცხილის ძირში მაქიმედა იჭდა. მსხალს თლიდა ჯაყვით და ჭამდა.

— ბიჭო, მამაშენს, ღმერთმა შენს გასაჩენად ვაშლი რომ მისცა, ნათალი თვითონ რომ ჭამა და დედაშენს გული შეაჭამა, კეკალი ხომ ღარჩა? — მკითხა მან. მე საფქვავი ფეხებთან დავაგდე და ზედ დავჭექე. — რას მიყურებ, არ ღარჩებოდა ვითომ? ჩაეყარა ის კეკლები მიწაში და გვექნებოდათ ვაშლი. ა, ჩანეთქე! — ამოარჩია ყველაზე პატარა, ღოგორა მსხალი და მესროლა.

მე მსხალი დავიჭირე, ფეხებთან დავდე და ვუთხარი, წისქვილზე საფქვავი თუ გაქვს წასაღები, წავიღებ-მეთქი. ეს ისე, სხვათა შორის, ვთქვი. სინამდვილეში კი იმის გაგება მსურდა, გაიგო თუ არა მაქიმედამ ფულის დაკარგვის ამბავი.

— იწამ მაგ სიკეთეს? — მკითხა და თვალები უცნაურად აუპარპალდა.

— მაგისტვის გამოვიარე.

— ჰოდა, ამაშენე შენი ხელით და ისაა. ახლა ვაპირებდი წასვლას და დამეზარა. კაი, აბა, მოიცადე ცოტა და ამ წუთში დაგიძახებ.

მაქიმედა სამზადში შევიდა. იქ ერთხანს რაღაცა ახრიგინა, მერე სიმინდის ჩხრიალის ხმა მოესმა. ამ ღროს ოდის ფანჯრიდან მარიკამ გადმოიყო თავი.

— რა ქენი? — ჩუმად ვანიშნე ხელით. რატომ არ მოხვედრე?

მან პასუხად პირი დააღო, ხელის მოძრაობითაც მანიშნა რაღაც, მაგრამ ვერაფერი გავიგე. ერთი კი ცხადი იყო — თავი კეფერა ფხალის ფოთლებით ჰქონდა შეხვეული და, ალბათ, სიცხიანი მართო არ დატოვეს, რომ გამოპარულიყო.

ამახოზში მაქიმედამ სამზადის კარები გააღო და დამიძახა, მოდიო. მივედი. პურის ფქვილის უშველეზელი ტომარა ყურთამდე გავცხო მაქიმედას და ახლა თავს უკრავდა.

— მეიწი ახლოს, აგიწვე, ამას ახლა შენ დაუსვენებლად თუ ჩაიტან წისქვილზე, ნახევარი შენი იყოს.

ხმა არ ამომიღია. ვიფიქრე, არ გადაიფიქროს-მეთქი და ზურგი მორჩილი ცხენვით მივუშვირე. რომ არ წავქცეულიყავი, მუხლისთავებზე ხელები დავიწყვე.

— რას შვრები, კაცო, კლავ ბაღანას? — შეიცხადა მაქიმედას ცოლმა.

— შენ შენს კანში დეტიე! კი ვიცით ჩვენ, რასაც ვშვრებით. ხომ ზიდავ, კვესია?

— კი ვზიდავ.

— რას შვრები, კაცო, გაშალე გინდა ბიჭი ჭაჭაში? — ისევ წამოიკივლა გოგუცამ და ჭმარს ხელში ეცა, — წაი, ნენა, შენს გზაზე, ამ გადარეულს უყურებ? — დამიცაცხანა, — წეილე იგი შენი საფქვავი და წადი!

— კი ვზიდავ, გოგუცა დეიდა. — ვთქვი მე.

— ზიდავ, ბიჭო? მერე მე არ დამაბრალო. — თქვა მაქიმედამ.

— გადირიე, კვესია? დედა, ჩემი სიკვდილის ამაში, ბიჭო, შვიდ ყურთამდე სიმინდი იქნება.

— ნუ გეშინია, გოგუცა დეიდა. თუ წისქვილამდე შეუსვენებლად ჩავიტან, ნახევარი ჩემი იქნება.

— თუ მოკვდი, ნახევარი კი არა, მთლად რომ მოგცეს ვინმემ, რაღად გინდა? აუჩუყდა გული გოგუცას.

— ჰე, რას შვრები, კვესია, მიგაქვს თუ არ მიგაქვს?

— მიმაქვს.

ამ დროს სამზადში, ხელში გადაშლილი წიგნით. კუკურა შემოვიდა, ზღურბოზე შედგა და ისე დაიწყო კითხვა, თითქოს ჩვენ ვერ გვხვავდა და გაკეთილს სწავლობდა.

— გაყევი, ბიჭო, კუკურა, კვესიას. — უთხრა მაქიმედამ შვილს, — იცოდე, თუ ხალხმ დაისვენა, წაგებული აქვს ნიძლავი.

— თუ წააგო, თვითონ რას იძლევა? — იკითხა კუკურამ.

— თავის სიმინდს მოგვცემს. — ბქვა მაქიმედამ, ტომარას ხელი დავლო და ბექებზე დამადო. დავბარბადი. კისრის ძარღვებმა წყბინი დაიწყო.

— დააგდე, ბიჭო, მაგი ტომარა ძირს, გაგისკდება გული, შე წაწყალო! — მომაძახა გოგუცამ.

— აგი შენი სიმინდი მე წამოვიღო? — შეითხა კუკურამ უსირცხვილოდ.

— დამადევი მაგიც, ზემოდან. — ვთქვა სასიკვდილოდ თავგამეტებული კაცივით. გზაში სუფსიდან მომავალი ბიჭები შეგვხვდნენ.

— ვინაა, კუკურა, აგი გადარეული, ამხელა მთა რომ გაუღვია მხარზე?

— ჩემი ვირია.

— ღონიერი ვირი გყოლია.

— ღონიერიცაა და ჭკვიანიც.

აღმართი იმდენად არ მიჭირდა, როგორც თავდამართი. ცხვირით ვხუნთქავდი, ზომიერი ნაბიჯებით მივდიოდი, მაგრამ მაინც ვატყობდი, რომ არაქათი მელეოდა. კუკურა რაღაცას რატრატებდა, მაგრამ პასუხს არ ვაძლევდი.

ნელ-ნელა მივდიოდი. თავს ვიწმუვნებდი, რომ მხარზე არაფერი ტვირთი არ მედო და თუ მედო, ეს იყო მხოლოდ ჩემი პატარა, ზოლიანი ტომარა. მთავარი ის იყო, რომ გავიგე: მაქიმედას ჯერ არ ჩაესხდა კამოდში, ხოლო მარიკა ავადმყოფობის გამო ვერ მოვიდა მეძინიას ხესთან. მიუხედავად ამისა, მაინც ცუდად შენიშნა საქმის ასე გაჭინაურება.

— გამარჯობა, კუკურა!

— გაგიმარჯოს, გენიოსა! სად მიხვალ?

— დეიდაჩემისას. ვინაა აგი ბიჭი, თავს რომ იკლავს? — ჰკითხა ჩემზე.

— ბიჭი არაა მაგი, ვირია. — უპასუხა კუკურამ.

— კაი ორფეხა ვირი ჩანს. მაგი კურტანში უფრო მაგარი იქნება, ესიკა კოტიკაძეს აჯობებს, დახვდეს ჩოხატაურში მგზავრებს და ფულს გააკეთებს...

ოფლი წურწურით გამდიოდა. თვალბეში ხელის ამოსმა მილიონი მილირდა. თავი გასკდომაზე მქონდა, წელში მტებსდა; ფეხებს წესიერად ვეღარ ვადგამდი. მეგონა, მუხლებში ვილაცამ ზამბარები ჩამიდგამეთქი. ჰაერი აღარ მყოფნიდა, გული ამოვარდნაზე მქონდა. მეტი აღარ შემეძლო. მომიხავდა. ასლა რომ კუკურას ხმა ამოედო, დავურიდი ტომარებს, ავიღებდი ქვას და ჩავარტყამდი იმ გამოტყენებულ თავში, მაგრამ კუკურა ხმას არ იღებდა. უცებ სიმჩატე ვიგრძენი. ვიფიქრე, ალბათ, გრძნობიდან გადავდი და ამიტომ ვედარაფერს ვგრძნობ-მეთქი, რის ვაი-ვაგლახით ავწიე თავი. წინ გავიხედე. წისქვილიც დავინახე. წისქვილის გაღმა ფერდზე მიხმული თხაც გავარჩიე. გახმულ ზღაზე ტიტლიყანა ბიჭებსაც მოვკარი თვალი. გახმულად ჭრიჭინებდნენ ჭრიჭინობლები. შხუოდა სუფსა. მაშასადამე, ჭკუიდან არ შევშლილვარ. ყველაფერი რიგზეა. ყველაფერს ვხედავ, ყველაფერი მესმის.

ტვირთი სწორედ მაშინ ამჩატდა, როცა ყველაზე უფრო გამიჭირდა. ეტყობა,

რადაც მოხდა, ვიღაცა წამომეშველა, მაგრამ ვინ? ამის იმედი კუჭურასგან, რა თქმა
უნდა, არ მქონდა.

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

— კუჭურა, სად ხარ, კუჭურა? — დავიძახე უცებ.

— ავერ ვარ. — შიშასუბა ჩემდა გასაოცრად აუოგს უკან კუჭურამ.

— ჩემი ტომარა გადავარდა?

— არა, ზედაა.

— აბა, რამ გაამჩატა ასე ეს ტვირთი?

— შეეჩვიე, ალბათ, კვესია, და გერჩენება. აღმნიანი ქველათერს ერევვა. ძაღ-
ლია, აღმნიანი.

გულში სითბო ჩამელვარა. არ მოველოდი ამას კუჭურასგან.

ზედ წისქვილის კართან ტვირთი ისევ ტყვისასვით დამძიმდა. კუჭურა წინ გაი-
ჭრა და კარები გააღო.

ჭაბახს უკანა კარი გაეღო და მშობი განათებულ აღვილზე იჭდა. სადილობდა,
ჩვენსკენ არც მოუხედავს.

ტომარები თაროზე დაეყარე, ჭაბახს ნაბადგადაჟარებულ ტახტზე პირჩაღმა დავე-
დღე და ავბლავდლი.

— რა ჭირს? — იკითხა ჭაბახ, წამოდგა და ჩემსკენ წამოვიდა.

— არ მიხვიდე. — ჩუშად უთხრა კუჭურამ. — მალე გაუელის.

ერთ საათს მკვდარი ვეგდე თურმე. აზრზე რომ მოვედი, ჭაბახს სიცილი დამა-
უარა, ამ აბღალამ ნიძლავი კი მოიგო, მარა თავი კინაღამ წააგო. წისქვილში ჩვენს
მეტეი არავინ იყო. ვის ეუბნებოდა ამას ჭაბახ, არ ვიცი. კუჭურა წასულიყო.

— რას უშვრები ახლა ამდენ სიმინდს? — მკითხა ბოლოს ჭაბახ.

— რამდენია? — პირიქით შევეციხებე.

— ხამოცდაექვსი კილოგრამია

— დააფქვიე უკვე?

— მაშინვე დაეყარე. საფქველი არ მქონდა და გაჩერებული ვიყავი.

ჭაბახს სამი ტომარა ეთხოვე.

— ეს სევერიანეს თორმეტ ბაღანას მქონდეს, ეს — ისიდორეს პირდაღრენილ
როზმერტიას, კიკიას, რაისას და ცუცაიას ფეშქაში იყოს. ესეც ვარდენას ფეშქაში
იყოს. — ეთქვი მე, ავიდე ქიმიური ფანქარი, გვერდები წყლით შეეღუხედე ტომ-
არებს და მისამისი სახელები დავაწერე. — გუშხამ სევერიანესას ეთყავი, სადილობის
შემდეგ ზაღნები მაგიდის ქვეშ დაბობლავდნენ და ფინჩსლებს ეძებდნენ. შერუთავლე,
ჭაბახ ბიძია, მოიკითხონ.

— ააჟქე? — გაუკვირდა ჭაბახ.

— ააჟქე.

— მაღლია, ბიჭო! — მოუცრემლიანდა თვალები ჭაბახს. მე ჩემი ზოლიანი ტო-
მარა თხილის კაკალივით მჩატედ მოვივდე მხარზე და შინ წამოვედი.

— კვესია დაბარძღულო! — დამადევმა ხმა კარებში ჭაბახ, — მაგი კეთილი
გული არ გქონდეს, გადასაგლები იქნებოდი იცოდე!

ეს სიმართლე იყო.

დაბარძღულს რომ მეძახიან. სულ არ მწყინს. რა გამზრდიდა? ზუთი წელი ისე
გავიდა, პური თვალად არ მინახავს. თუ გგონიათ, დავმალავ! ჭყინტი სიმინდი ჩემსას
რომ გათავდებოდა, კოლექტივისაში გადავდიოდი. კაციშვილი ხმას არ იღებდა ამაზე.
ერთხელ ბრიგადირიც კი შემომესწრო, მაგრამ ისე ჩამიარა, თითქმის არც დავენახე.
შერე და შერი ჭყინტს რომ ვერ ვნახულობდი, ცხენივით ვხვერავდი გამხმარ ტარო-
ებს. კბილი არ მოიტეხო, ბიძია, მთლად არ დაიუშნოო თავიო. ეს კი მითხრა ერთ-
ხელ ბრიგადირმა და წავიდა. ცოტა რომ გაიარა, მომიბრუნდა:

— ისე, ჩვენსი დარჩეს და, მაგი ამბავი ახლა ქურდობად არ ითვლება, ჩემო

კესია. მოხარშულს და შემწვარს გემო კი არ ეკარგება, პირიქითაა, მაგრამ რძე გაკლია ახლა შენ და ჭყინტი სიმინდი ხომ რძეა მთლად. ჰოდა, ყარამანა ჯეროთბია მთლად ჭყინტი, სხვები აღრეა დანათისი, გახმა ყველა და იქ ჩაიღო.

— არ წახვალ, არ დამანებებ აწი თავს? — შევუღრინე მე.

— აქეთ მიგავრდები, შე ფრიტა მამამაღლო? წადი, რომ გეუბნები, იქიდან მოვდივარ ახლა და არ გამცე! — ისე დამიცაცხანა, თითქოს სასიკეთო საქმეზე მგზავნიდა.

აშენდა, სერგია მჟავია, შენი ოჯახი! მაშინ შტერი ვიყავი, არაფერი მესმოდა და ახლა გინდი მადლობას. არ შეგეძლო ვალოდია ტულუშვით ამყარლებულიყავი? არ შეგეძლო გეტაცა ყურში ხელი და ჩაის ფაბრიკის საყვირით აგედრიადები? პატარა ყურები მქონდა თუ? არ შეგეძლო შრომადღები ჩამოგერთმია დედანმისთვის და დაგეხვი ჩაღის ღერზე? პირიქით, საღ იყო უკეთესი ჭყინტი სიმინდი, ის მიმასწავლევ. არა, ის კი არ მწყინს, უხირცხვილოდ რომ მომატყუე, იქიდან მოვდივარ ახლა მე და გასკდომაზე ვარო. ვიცოდი, კუჭი გიხმებოდა შიმშილით. ვიცოდი, მაძღარს ყანის სიახლოვეს რომ არ გააქარებდი. ობოლი, მშვიერი და გაჭირვებული ჩაღნები კი შენით შეგყავდა ყანაში. მაშინ თითის სიგრძე ღლაპი ვიყავი და ვერ ვხვდებოდი. ახლა ვხვდები, სირცხვილით რომ იწვებოდი, შუბლზე გამოსავალი ოფლი კბილებში რომ გამოგდიოდა. კაცი იყავი შენ და იმტომ, მარა რა გექნა? ცალი ხელი ქე შესწირე სამშობლოს, მშვიერ-მწყურვალ კი მუშაობდი ხარივით, რასაც შენი ცალი ხელით გაწვდებოდი და მეტს არც ითხოვდა შენგან არავინ. თუ ცოცხალი ხარ, სერგია მჟავია, ას წელიწადს კიდევ იცოცხლე, თუ არა და, ხსოვნა აუოხ შენი!

„პაიოკს“ არც ჩვენს ოჯახს აძლევდნენ. „პაიოკი“ სამხედრო ოჯახებზე იყო მართო, სოფელში ხელფებიანი, ჯანმრთელი და საღ-სალამათი მამაჩემისა და მარიაშის მამას გარდა თითქმის აღარავინ იყო. საბჭოს თავმჯდომარე და კომისიარი ისევ იკავებოდნენ თავს მათ ჯარში გაწვევაზე. მე ჩემი გაჭირვებაც მყოფნიდა — გულზე არავის ვეხატებოდი მაინცდამაინც. მამაჩემის ფრონტზე წაუსვლილობა მეორე ხირცხვილად მაწვა მხრებზე. ასე მეგონა, მე ვიყავი რაღაცაში დამხმარე...

მარია ისევ არ ჩანდა. მთელი კვირა გავიდა, სკოლაში არ მოსულა. ყოველ წამს ველოდი მესხის გავარდნას. მაქიმედხას სიარულს საგრძნობლად მოვუყვლი. მოვიდოდი თუ არა სკოლიდან, მაშინვე წიგნებს მივუჭდებოდი. ყველას გავუბრძოდი. არც მამაჩემს ვეკარებოდი სათოფრზე. ვერა და ვერ მომენელებინა, რა ჯანდაბალ დაგუტოვე ფული და რევოლვერი მარიას. მაქიმედამ ნამდვილად გახსნა საქმი. შეიშლს სკოლაში აღარ უშვებს, თვითონ კი არაფერს იმჩნევს. ან როგორ გაამუდგანებდა, რომ შინ ამდენი ფული ჰქონდა? რა პასუხს გასცემდა დამუშეულ, მშვიერ-მწყურვალ თანასოფლელებს, რომლებიც წლებზე ფეხს იდგამდნენ, დღე და ღამეს ასწორებდნენ და ყველაფერს ფრონტისათვის, მტერზე გამარჯვებისათვის აკეთებდნენ.

ყარამან კომბიძის სახლს ჩავუარე. მისი სახლის უკანა მხარეს, ბარდებში, აკაციები და მყრალი ღობიოს ხეები ხარობდა. ქვიშიანი იყო აქ მიწა და გამოუსადეგარი ქვებზე საპირფარეშო იყო წამოსკუებული, რომელსაც კარის მაგიერ ბრეტენტი ჰქონდა აფარებული. შემოდგომით აკაციას სუნი არა აქვს, მაგრამ მყრალი ღობიოს ხეს და საპირფარეშოს, წელიწადის ყველა დროს, მუდამ აქვს სუნი და ამიტომ იქაურობა ისე ყარდა, ცხვირზე ხელის აუფარებლად ვერ გაივლიდა კაცი. გზის მეორე მხარეს ვანიჩქა მასწავლებლის სახლი იყო. სახლის წინ პატარა ბაღი ჰქონდა ვანიჩქა მასწავლებელს და ახლა იმ ბაღაში ფუსფუსებდა, კიტრებს და პამიდორებს კრეფდა. უცოლშვილო კაცის პირობაზე ვანიჩქა მასწავლებელი ცუდად არ ცხოვრობდა. არც მამა ჰყავდა, არც — დედა. თუ სკოლაში არ იყო, დილიდან საღამომდე შინ

იქდა, ან მუშაობდა, ან კითხულობდა. არც არავის აწუხებდა, არც არავინ აწუხებდა. ათასში ერთხელ ბიძაშვილ-მამიდაშვილები თუ ესტუმრებოდნენ. ომი რომ დაიწყო, მერე აღარც ისინი გამოჩენილან და დარჩა ვანიჩკა მასწავლებელი მარტო ამ უზარმაზარ ქვეყანაზე. მაღალი იყო ვანიჩკა მასწავლებელი და გამხდარი. მიმინოსათვის მოკაუჭებული ცხვირი პქონდა და ვიწრო პირი. სიცოცხლისა და ლაპარაკის დროს, კურდღელივით, მხოლოდ ორი წინა ზედა კბილი უჩანდა; თუმცა სიცოცხლი მისთვის უცხო ხილი იყო და გაკვეთილის ახსნაც ძუნწად იცოდა. ვანიჩკა ხშირად ავადმყოფობდა. ომის დაწყების შემდეგ მთლად დადნა. თვალეში ეღვარება ჩაუქრა, სახეზე მოიხსურო ძარღვები ამოებურცა. ფრონტზე არც ძმა ჰყავდა და არც და, მაგრამ ვანიჩკა ყველაზე მეტს დარდობდა. თავისი საგანი ვანიჩკა: მასწავლებელმა ზედმიწევნით კარგად იცოდა. სხვა მხრივაც ნაკითხი და განათლებული კაცი იყო. ამას დაეუმატოთ მისი თავმდაბლობა და ყოველივე ამის გამო, არ მეგულებოდა მოსწავლე, რომელიმე ვანიჩკა მასწავლებელი თვალში ჩავარდნიდა და ზიგ ხელი ამოესვა, იყოს აქო, იტყუოდა. ასე ვიყავი მეც.

— გამარჯობა, პატივცემულო ვანიჩკა მასწავლებელო! — მივადექი ღობეს.

— ხომ გნახე დღეს, კვესია, დაგავიწყდა? — ისე მიპასუხა ვანიჩკამ, ჩემსკენ არ გამოუხედავს. მერე, თითქოს შერცხვა და შემალეზაო, მთლად შერგო თავი კიტრე-ბში. — რა გინდა, ბიჭო?

მე ისევ ცხვირზე მქონდა ხელი აფარებული და ისე ვუპასუხე:

— არაფერი. სუნია გადასარევი-მეთქი, ის მინდოდა მეთქვა.

— შევეჩვიე მაგ სუნს. კაცი ყველაფერს ეჩვევა. რა ექნა, აბა, გადასახლდი აქედან უარამან კობიძე-მეთქი, ვუთხრა, თუ საპირფარეშო სახლის წინ დაიდგი-მეთქი, ამაზე დაუფუწო ჩხუბი? ჩამოდი ეზოში, კაი სალათას გაქმევ.

— ჭადიკ გაქვს?

— იაფოფხი მაქვს.

— ეზოში კი ჩამოვალ, საქმე მაქვს ცოტა, მარა იაფოფხს ნუ მაქმევ.

— ნუ ჭამ, ვინ გაძალებს? დასაძალებელი საკმელი ვის აქვს ახლა?

ეზოში ჩავედი. ვანიჩკა მასწავლებელმა სუფრა მსხლის ძირში გაშალა. სალათას შემწვლილი ლობიო, ბოლოკი და მწვანელიც წამოუშატა, დოქით ღვინო გამოიტანა. თვითონ ჩაის ჭიქა დაიდგა, მე საღვინე ჭიქა მომაწოდა.

— ამას რა ჰქვია? — ვიკითხე მე და საღვინე ჭიქას თითი დავადე.

— საღვინე ჭიქა.

— ამას რაღა ჰქვია? — ახლა ჩაის ჭიქას დავადე ხელი.

— ეს ჩაის ჭიქაა.

— გამოოდის, ჩაის ჭიქა დიდია საღვინე ჭიქაზე?

— ასეა.

— რატომაა ასე?

ვანიჩკა მასწავლებელმა ლობიო გადაიღო, გაიღიმა და მითხრა:

— ხალხი ბრძენია, კვესია. ამით, იცი, რას გეუბნება? ჩაი ბევრი დალიე და ღვინო ცოტაო.

— მერე შენ რატომ სვამ ღვინოს ჩაის ჭიქით?

— ჩემთვის ახლა ესეც ცოტაა, კვესია. ამ ჭიქით კი არა. პირდაპირ დოქით რომ მოვიყუდო პირზე, დავფრე, გავილეშო და მივეგდო ძილად. გული არ მომიშლის.

ვანიჩკამ ღვინო დაასხა. მეც შემეცხო.

— მე ვერ დაფლივ. მასწავლებელო.

— კაი ღვინოა, ბიჭო!

— სათრობად ჭერ ღვინო არ დამილეცია.

- ვინ გათრობს, ერთი ჭიქა დალიე.
- ერთ ჭიქას დავლევ. შენ გაგიმარჯოს, პატივცემულო ვანიჩქა მასწავლებლო.
- მაცალე, ბიჭო. თხას ხომ არ უჭობნებია შენთვის, რომ მასწარებ? ჭკრეშქაშა
- ვიტყვი სადღეგრძელოს და შენ მერე თქვი!
- შენ რომ გინდა, ის სადღეგრძელო მე არ მინდა, ვანიჩქა მასწავლებლო.
- შენ რა ახირებული კაცი უოფილხარ. აბა, რა გინდა, ბიჭო?
- რაც მინდოდა, ვთქვი.
- გამიმარჯოს აბა მე! — თქვა ვანიჩქამ და ჭიქა მოიყუდა.
- გაგიმარჯოს! — ვთქვი მეც და მეც მოვიყუდე ჭიქა.
- დაუყოლე რამე.
- დაუყოლე. ვანიჩქამ ისევ შეავსო ჭიქები. დალილ-დაქანცულს, ერთი საათის ნამკვდრევს, პირველივე ჭიქამ შემოიღიტინა თავში.
- შე მეტს ვერ დავლევ, ვანიჩქა მასწავლებლო. ბოდიშს ვიხდი, მხარი თუ ვერ ავიბი. შინ მელოდებიან, წისქვილიდან მოვდივარ. თანაც დალილი ვარ. ძვალი ცალკე მაქვს და რბილი ცალკე. გამშალა ჭაჭაში დამპალმა მაჭიმედამ.
- მოიცა, ბიჭო, რა ბოდიშს იხდი, მხარი ვერ ავიბიო. რომელი ღოთი მე მნახე, მარა კაცმა კაცთან ერთი-ჭიქა ღვინო რომ დალიოს, ამით, მე მგონია, ქვეყანა არ დაიქცევა. ომში წასულებს გაუმარჯოს! დალიე და მითხარი, რატომ, რანაირად გავშალა წელში მაჭიმედამ, სარი დაგარტყა?
- არა. სამოცდაექვსი კილოგრამი სიმინდი გამატანა წისქვილზე. გავწუდი წელში, მარა მაინც ჩავიტანე. ეგონა, წავაგებდი, მარა ვერ მივართვი.
- რა უყავი მერე იმდენი სიმინდი? — გაუდიღდა თვალები ვანიჩქას.
- დაფქვავს ჯაბა და წამოვიღებ შინ.
- მაჭიმედას წაგება გამიხარდა, მარა მე რომ შენს ადგილზე ვყოფილიყავი... — თქვა ვანიჩქა მასწავლებელმა და სათქმელი ბოლომდე არ დაამთავრა.
- რას იზამდი? — ვკითხე სულმოუთქმელად.
- ამას ახლა აღარ აქვს არსებითი მნიშვნელობა. დალიე.
- თავის ქება არ მიუყარს, ვანიჩქა მასწავლებლო, არც იმაზე ტრაბახი, რა გავკეთე, ან რა საქმის გაკეთებას ვპირებ.
- ვიცი. ჭკვიანი ბიჭი ხარ შენ. — გაიცინა ვანიჩქა მასწავლებელმა.
- მაგაში მთლად არ ვარ დარწმუნებული.
- რატომ?
- გეტყვი. ხუთასი ათასი მანეთი მაქვს და არ ვიცი, რა ვუყო. ვანიჩქას ღუკმა ყელში გაეჩხირა და ზველება აუტყდა.
- რა თქვი, კვესია? გაიმეორე, რა თქვი?
- ხუთასი ათასი მანეთი მაქვს.
- ვანიჩქას ზელები აუკანკალდა, თვალები საცრისოდენა გაუხდა.
- აღეჭი, კვესია, თუ კაცი ხარ, ამ წუთში ზედ, წაიღე ის შენი მუთაქისხელო ტომარა და გადადი ეზოდან! — მითხრა მან ჩურჩულით და უფრო მოუმატა კანკალს. მერე ღობიოიანი თევში ნერვულად მისწია, წამოდგა, ჯიბეებში ზელები ჩაიწყო და იქით-აქით სიარულს მოჰყვა.
- მე თვალს ვაყოლებდი.
- რამ შეგაშინა, ვანიჩქა მასწავლებლო, ბანკი კი არ გამიმარცხავს.
- ხუმრობ, კვესია? გამასულელიო გინდა?
- არც ერთი, არც მეორე.
- აბა, სად გქონდა, შე მამაძაღლო, ამდენი ფული? შენ იცი, ხუთასი ათასი მანეთი რამდენია?

— კი, ვიცო.

— რამდენია?

— ხუთასი ათასი მანეთია.

— შენ მასხრობ, ბიჭო? — გადმოემხო თავზე ვანიჩა მასწავლებელი.

— სულაც არ მაქვს სამასხროდ საქმე. ეს ფული მინდა შევიტანო სატანკო კოლონიის „ქართველი კოლმეურნის“ ან „ნორჩი პიონერის“ ფონდში. მაგრამ ვიცი, ერთი კაცისგან ამხელა თანხის შეტანა არ შეიძლება. დამიჭერენ. მე კი დაპეტრა არ მინდა. ფული კი რაღაცნაირად სახელმწიფოს უნდა ჩაბარდეს. ამაზე იმდენი ვიფიქრე, კინაღამ ტვინი გამისკდა. ყველაზე ჭკვიან, სანდო კაცად შენ მიგიჩინე. უნდა მომეხმარო, ვანიჩა მასწავლებელო. უნდა მასწავლო გზა. თუ არა და, შენი საქმეა, აღუქვი, გააცხადე მილიციაში და დააჭერიან ჩემი თავი.

— ბიჭო, — ამოიკვნესა ვანიჩამ, — გინდა მეც შენთან ერთად დამიჭირონ? ჩვენ მღვდრებს ქონება ჩამოვართვით, გავუნაწილეთ ღარიბებს...

— ლექცია არ მინდა, ვანიჩა მასწავლებელო. ამ საქმეს ლექცია არ შეეფერება. ვიცი, რომ ყველანი გავთანაბრდით, ყველას ერთნაირი უფლება გვაქვს... მაგრამ რომ მოგვცდებით, თანაბარი არც მაშინ ვიქნებით.

— ბიჭო, შენ მოგზავნილი ხომ არ ხარ? — მიიხედ-მოიხედა ვანიჩა მასწავლებელმა იქით-აქეთ

— ამას ამ რაღაც ერთი კვირის განმავლობაში მეორედ მეუბნებიან. რახან ხიმა-რთლეს ვამბობ, მოგზავნილი ვარ?

— რა დროს მაგისტანა ამბებზე ლაპარაკია, ქვეყანა იქცევა.

— არაფერიც არ იქცევა. ომია, ომმა მსხვერპლი იცის. ძაძა და ცრემლი იცის ომმა, მაგრამ ჩვენ არ დავმარცხდებით.

— მტერი კავკასიონს მოადგა, შენ ჭურში გძინავს?

— ჭურშიც რომ ვიჭდე, იქიდანაც დავიძახებ, რომ ჩვენ გავიმარჯვებთ. მაგრამ ახლა არ ვზივარ ჭურში და ყველაფერს ნათლად ვხედავ. გერმანია ჭარბი იბრძვის მართლ, ჩვენ კი მთელი ქვეყანა ვართ აღმდგარი მის წინააღმდეგ. გერმანიის კი არა, მთელი კაპიტალისტური სამყაროს ჭარბები რომ შემოგვესიოს, ფეხებსაც ვერ მოგვკაშენ.

— კი მარა, ვინ მთელი ქვეყანა ვართ აღმდგარი, მე და შენ?

— მე და შენ.

— მე, კარგი, მტერი რომ სახლში შემომიხტეს, თოფს მაინც ვზიდავ. შენ რას ზიდავ?

— ჯერ ერთი: მტერი, საბჭოთა სახელმწიფოს საზღვარი რომ გადმოილაზა, მაშინ გყავდა სახლში მომხტარი. მეორე: შენ თუ თოფს ზიდავ, მე ზოგჯერ სხვაზე უკეთ ვხედავ მტერსა და მოყვარეს.

ვანიჩა მასწავლებელმა ისევ ჩაიყო ჯიბეებში ხელები, ტუჩები აიბზუა და ისეთი სტვენა გააბა, ვიფიქრე, ან თვითონ გაგუღდა, ან მე მთვლის გიჟად-მეთქი. მერე უცებ პიქა აავსო, სულმოუთქმელად გადაჰკრა და დაუინებით დამაცქერდა.

— სად გაქვს ახლა ის ფული?

— რა წუთშიც მეტყვი, იმ წუთში აქ გავაჩენ, მაგრამ, ვისიო, ნუ მკითხავ.

— მამაშენს მოპარე?

— ხომ გითხარი, ნუ მკითხავ-მეთქი.

— კვსია, — ამოიხრა ვანიჩამ, დაჯდა და ისევ შემომატყდა თვალებში, — ასე ბრმად საქმეს ვერ გავუძლევბი. რახან უფროსად და გზის გამკვლეად ამირჩიე, მენდე ბარემ და ბოლომდე გამანდე საიდუმლო.

— ჭერ მითხარი, შენ თვითონ რომ გეპოვა ამდენი ფული, რას იზამდი და გეტყვი.

— რაც შენ მოგიფიქრებია, უკეთესს ვერც მე მოვიფიქრებდი.
— ზოდა, თქვენი ახლა, რანაირად, რა გზით შევითანოთ ეს ფული ტანკების ასაშენებელ ფონდში?

- მაგ ფულის ამბავი სხვამ თუ იცის კიდევ?
- იცის.
- რამდენმა? ხომ იცი, ორმა თუ იცის, ღორმაც იცისო?
- მხოლოდ ერთმა იცის ჩვენს გარდა.
- მაშინ სამი ვყოფილვართ და მით უარესი.
- სამი ვართ, მაგრამ არაუშავს.
- ვინ გააუბედურე, მაინც არ იტყვი?
- ხანამ არ მეტყვი, რაც გთხოვე — არა.
- მაშინ მაცალო უნდა ცოტა. მოვიფიქრებ და გეტყვი.
- დაახლოებით რამდენი დღე დაგჭირდება?
- ორი დღე.

ავდექი. ტომარა მხარზე გავიდე და ჰიშკარს მივაშურე. მართალია, ზურგშექცეული ვიყავი, მაგრამ შეშინებული ვანიჩქა მასწავლებლის მხერგს მაინც ვგრძნობდი. უცებ შევჩერდი და მივბრუნდი.

- ორ დღეში მოვიდე?
- ზო, ასე, ორ დღეში.

ვანიჩქას მოიხიფრო, ამოხურცული ძარღვები უფრო ამოხურცვოდა. მკვდრის ფერი ედო.

- ნახვამდის, ვანიჩქა მასწავლებელო!
- ნახვამდის, კვესია!
- ვანიჩქა მასწავლებელო! იმ ფულში რევოლვერიც იდო, ხუთი ტყვიაა იმ რევოლვერში, ერთი პირში აქვს მიცემული და ახლაც ჭიბეში მიდევს, ვანიჩქა მასწავლებელო, ხომ გესმის?

— წადი ახლა და ვინც შეგიშინებია, ის შეაშინე!

მოკრიალებულ ცას თვალი დასავლეთისკენ გავაყოლე. მრუმე ღრუბლის ზოლი ავისმომასწავებლად განახულიყო.

იმ დამეს მარიკამ ფული და რევოლვერი დათქმულ ადგილას მოიტანა. რევოლვერი ჭიბეში ჩავიდე, ფული საიმედოდ დავმარხეთ და სანგარში ჩავძვერით.

- ნახა? გაიგო? — დავაყარე კითხვები.
- არა. არ ვიცი. არაფერს იმჩნევს. — მიპასუხა მარიკამ, — შენ რას ფიქრობ?
- ჭერჭერობით არაფრის თქმა არ შემიძლია.

— მე კი მაშინვე ვიფიქრე, კვესიას ეს ფული სატანკო კოლონის „ნორჩი პიონერის“ ასაგებ ფონდში ჩასარიცხად უნდა-მეთქი და შენ სანამ გამოდში იქექებოდი, მე ქოთანს მოვთხარი.

- სანამ მაგას მოვიფიქრებდი, თავი გამისკდა.
- მოფიქრებული მანამდე არ გქონდა?
- რას სულელობ, გოგო, აღრე რა ვიცოდი, მამაშენს ამდენი ფული თუ ჰქონდა?
- მერე, ვის სახელზე გინდა შეიტანო ამხელა თანხა?
- მაგაზეც ვიფიქრე, მაგრამ არაფერი გამომივიდა. ჩვენი საიდუმლო ვანიჩქა მასწავლებელს გავანდე.

- ვანიჩქა მასწავლებელს?!
- ზო.

— რომ გაგვცეს?

— მაგას არ იზამს.

მარიკამ ცას ახელა.

— სადაცაა გაწვიმდება. წავალ ახლა შინ.

— მარიკა, კომკავშირში არ მიმიღეს. დეიჩუტამ თქვა, ხატი აქვს კვესიას შინო.

— ვიცი. კუკურამ მითხრა. რატომ ქვია „დეიჩუტა“ ნიკიფორეს ბიჭს, გიას?

— ერთხელ, ვახტანგა ჭიქიას „პალტარატონკას“ საბურავი დაშვებია. გამოუვლია გიას, დაუღია პირი და წამოლუძახებია: დეიჩუტა? ამის მერე შეარქვეს „დეიჩუტა“.

— სულელია მაგი დეიჩუტაა თუ ვილაცა. ის კომკავშირის კომიტეტის მდივანი იყო და შენ წევრად არ მიგიღონ? მარა აღმასკომის თავმჯდომარის შეილია. ოცდაჩვიდმეტში ნიკიფორემ, ვინც თვალში არ მოსდიოდა, ყველა დააჭერინაო. ყველას ეშინია მამამისის.

— ჰო, კაციშვილს არ ტოვებს. მაგის გაგზავნილ ხალხს თბილისი იწუნებს და უკან გზავნის. ავადმყოფები მაინც დააყენოს სოფელში. მამაჩემი და მამაშენი რატომ არ მიყავს, თუ იცი?

— ეშინია და პატივს სცემს. მეღაა. იცის, ვის როგორ მოექცეს. მამაჩემს ახლა თვითონ უნდა წასვლა.

— მამაჩემსაც.

— დაპირებია, მოველაპარაკები კომისარს და გაგიწვევთო, თუმცა უკვე ბებრები ხართო.

გაწვიმდა.

— მარიკა, ხვალ სკოლაში ხატი წამოიღე.

— ხატი?

— ჰო.

— რად გინდა, ბიჭო, სკოლაში ხატი?

— კომკავშირის ეუჩივლე. ჩემი კომკავშირში მიღების საქმე არაობიექტურად იქნა განხილული-მეთქი და ხვალაა კრება.

— მერე, ხატი რად გინდა?

— შენ წამომიღე და ის მე ვიცი.

— კარგი, წამოგიღებ.

კოცხაბირულად დაუშვა. მარიკა წამოხტა.

— არ წახვიდე, გადაიღებს და მერე წადი.

ბლინდაუში შევძვრიეთ. მარიკა მკერდზე მომეკრა. საშინლად ბნელოდა, მაგრამ მაინც თეთრად ჩანდა მისი გრძელი, შიშველი ფეხები. ჭერ შუბლზე ვაკოცე, მერე ლოყაზე, მერე კისერზე... ტუჩებში კოცნას მოვერიდე, მარიკა უფრო და უფრო მომეკრა მკერდზე და თვითონ მონახა ჩემი ტუჩები. მე თმებზე ნელა გადავუსვი ხელი. ორივეს სუნთქვა გვეკროდა. როგორც იქნა, მივადწიე საწადელს, თმები გადავუსვი, დაუფოცნე შუბლი, სახე, თვალები... ის კისერზე მიცაცუნებდა თითებს. მერე უცებ წამოხტა, სანგარის თავზე შეხტა, ფრიტა, ფრიტა, საძულველოო! ჩამომძახა და სიბნელეში გაიქცა. ეს ხმა ისე თბილი, ტკბილი და მახლობელი იყო, რომ უცებ მეტისმეტო სიხარულისაგან ტირილი მომინდა.

იმ ღამეს სიზმარშიც ვკოცნიდი მარიკას. მაგრამ არ წვიმდა. მთვარიანი, ნათელი ღამე იყო. ხან ცაში დავფრინავდი, ხან მწვანე მინდორზე დავბობდი, ხან თავთხელ წყალში დავდევდი ერთმანეთს და ჩვენს ირგვლივ უამრავი ცისარტყელა ირკალეობოდა.

— ხატი დავწვი გუშინ. — მითხრა მამაჩემმა დილით.

— როდის? — ვკითხე მოგვიანებით.

— შენ რომ წისქვილზე იყავი. — ჩაახველა მამაჩემმა მუჭში.
— რამ მოგაფიქრებინა? — მოვიფხანე კეფა.
— ნუ ხარ, ბიჭო, მყრალი-მეთქი, — დამიყვია მამაჩემმა, — რამდენჯერ უნდა გითხრა? გარეთ თაფლივით იღვრები, იმისთანა კეთილი ხარ და შინ რა ჯანდაბა წაგე-
ჭილა მაგ ენაზე?

— რა იცი, კეთილი ვარ?!
— სევდრიანამ და ისიდორამ ასი მაღლობა გადამიხადეს, ფქვილი ჩამოგვირიგაო.
— ხატი რომ დაწვი, ვინ გიყურებდა?
— სევდრიანე, ნიკიფორე და კიდეც იყო ვიღაც-ვიღაცეები... თვალები ისე მქო-
ნდა ამღვრეული, ვერავის ვხედავდი.

— გეშინია? — შევატყუდი თვალბეზრით.

— რის? — დაიბნა მამაჩემი.

— ხატი რომ დაწვი.

— რომ შემშინებოდა, არ დავწვავდი.

— ის ხატი ფრონტზე არ მიგქონდა?

— ფრონტზე ხატი კი არა, თოფი უნდა წაიღოს ჯარისკაცმა.

— კაია, თუ მისვლი.

— წადი ახლა სკოლაში! — გადმომიქაჩა თვალბეზრით მამაჩემმა.

— შენ კი ფრონტზე წადი და მთლად კაი კაცი იქნები.

— წავალ, არც მაგზე დაგწვეტ გულს. — თქვა და შებრუნდა. მაგრამ უცებ არ
წასულა. იდგა და რაღაცაზე მწარედ ჩაფიქრებული მიწას ჩახტქეროდა. მის უხარმა-
ზარ ლაქებს შუა ჩაის ბუჩქებს ვხედავდი.

არხს გაღმა, ბილიკზე მარცხა მიიქაროდა. ხელში ჩანთა ეჭირა. კაბის ბოლოს
ქარი უფრიალებდა. ვიცოდი, იმ ჩანთაში ხატი იყო ჩასვენებული. ამის გაფიქრებაზე
გულმა რეჩხი მიყო, ვიგრძენი, როგორ დამებერა ცნვირის ნესტოები.

— ვნახოთ, რას იტყვის დღეს კრებაზე დღეიშუტა! — ვთქვი სმამალა და ისეთი
დაქაღნებული წავედი, მე თვითონ გამეცინა.

მაგრამ იმ დღეს არ შედგა კრება. სკოლაში მეცადინეობა დროებით შეწყდა. მე-
ცხრე-მეთექვსმეტეობის ბავშვთა გზის მშენებლობაზე 15 დღით უნდა წავსულიყავით.
მართალია, ბავშვთა გზის ფრონტთან არავითარი კავშირი არ ჰქონდა, მაგრამ, ამ შე-
მთხვევაში, ისიც ფრონტელთა საჩუქარი იყო. დირექტორმა სახელდახელო მიტინგი
გამართა და გამოგვიცხადა, რომ ხვალ, დილის რვა საათზე, ვახტანგა ჭიქიას „პალატა-
რატონკასთან“, კოლმეურნეობის კანტორის ეზოში, ორი კვირის საყოფი საგზლით მო-
გვეყარა თავი.

ყველას გაგვიხარდა. მაგრამ ორი კვირის საგზლის შოვნამ ყველა დავაფიქრა.

— ეს გზა რატომ გაჰყავთ ასე დაჩქარებით, რაშია საქმე, ბიჭებო, თუ იცით? —
შორიდან დაიწყო წაკატამ.

ოთარია ძნელაძემ თვალბეზრით აატრიალა, სალოკი თითი საფეთქელზე მიიღო და კა-
რგა ხნის ფიქრის შემდეგ უბასუხა:

— ნეიტრალური თურქეთის გავლით, გერმანიის ზურგში დასარტყმელი გზა უნდა
გავიყვანოთ, მაგრამ ბოსფორისა და დარდანელის გადასაცურად, ვფიქრობ, გემების
აგებაც მოგვიწევს. ვინ იცის ტივის შეკვრა?

— ნუ სულელობ, შენ რაღაცას მიდღემჩი. მასხრობის დრო არაა ახლა! — უხაყ-
ველურა მეგი მინდაძემ.

— არ ვარ, ბიჭებო, მართალი? — ახახანა თვალბეზრით ოთარია ძნელაძემ.

— შაშა, შენ რას იტყვი? — ჰკითხა შაშა ჭიქიას ყორა რამიშვილმა.

— მე არაფერი ვიცი. — ტკიცა ცივი უარი საშამ.

— კი მარა, არ იფიქრე ამ საქმეზე? — არ მოეშვა ტუტუნიკა ბერძენიშვილი.
 — ვიფიქრე და ახლაც ვფიქრობ, მაგრამ ჭერჯერობით ვერაფერი გავაჩვენებ.
 — ა, ვერაფერში გარკვეულა ბიჭი! — თქვა ოთარ ბერძენიშვილმა, რომელსაც ზედმეტსახელად „ვარეს“ ეძახდით და მე შემომხედდა, — კვესია, შენ რას იტყვი?
 — კი გზას ფრონტთან არავითარი საქმე არა აქვს. — ვთქვი მე. — მაგრამ საერთოდ ამ აქვს საქმე საქვეყნო საქმესთან.

— ბიჭოს?! — წამოიძახა ვარემ, — აბა, აბა, კვესია, მიდი, გაგვარკვიე, ერთი, თუ კაცი ხარ!

— ამით ჩვენ გერმანიას ვუმტკიცებთ: ხომ ხედავთ, თქვენი დედაც ვატირე, თქვენც გიმკლავდებით და შინაც ჩვენს გემოზე ვსაქმიანობთო!

ბიჭები გაჩუმდნენ. ეტყობოდა, ყველა თავის გონებაში სწონდა ჩემს ნათქვამს. ბიჭები ჭკუფ-ჭკუფად დაიშალნენ, რამდენიმე წუთის შემდეგ მაქიმედა ცხობიძის ეზოში, რცხილას ხის ძირში, ვრძელ სკამზე ვიჯექი. არაფერი საქმე არ მჭონდა, არც მაქიმედას სიფათის დანახვა მაინტერესებდა მაინცდამაინც, მაგრამ, ბოლოს და ბოლოს, მივხვდი, თვალის ასახვევად, ძველებურად სიარული იყო საჭირო და ვიშოვიდი თუ არა ღროს, მეც მაშინვე გავჩნდებოდი მაქიმედას ეზოში.

სახამოვნო ნიავი ქროდა. ჩემ წინ ჯოღორია იწვა. გვერდულად, ქვეშევშევ, შემპარავად მიყურებდა. მის გამოხედვას რომ დავიჭერდი, მორცხვად მარიდებდა თვალს. ამ ბოლოს აღარ იღრინებოდა და მიხაროდა.

ეზოში ჩამიჩუმე არ ისმოდა.

მაქიმედა არ ჩანდა. წინა ეზოს ჭიშკარი ჩაისკენ იყო მიტყეული და მე ახლა ჩაიში გამავალ ბილიკს გავცქეროდი. ლოდინით გული რომ გადამელია, ავდექი, გადავედი ეზოდან, ავედი შარაგზაზე და ისევ დავბრუნდი. ის იყო ჭიშკარს მივუახლოვდი, რომ სადღაც, ფერწალიდან, დაფეთებული, ქაჩივით გამოვარდნილი, კრიჟანკურული, შუბლზე ოფლგადახეთქილი და ხელში თოფმპარკვებული მაქიმედა კინალამ დამეჭახა უკანიდან. ისე გამოჩნდა, გზას სულ ძიგძიგი გაჰქონდა.

— ამის გამომშვები ქარსანა დაიქცა! რა მიქნა, ბიჭო, არ გამაჰამულა? ვენაცვალე კომუნისტებს, ნიკოლოზა უფრო ადრე იყო ტახტიდან ჩამოსაგდები!

— რა მოხდა, მაქიმედ ბიძა? — ვკითხე გაოცებულმა, მაგრამ ჩემი კითხვისათვის ყურადღება არ მიუტყევია, ისე განაგრძობდა, თითქოს თავისთავს ელაპარაკებოდა:

— ორჯერ გამოვუშალე ფეხი ამ ცეცხლში დასაწავს, ამის გამომშვებს გამოეშალა თავსტუშალი, ორჯერ დავუკარი, არ გავარდა, კაცო, გაგიგია? ორჯერ გამოვუცვალე ეშალა... ტყაც! და მეტი არაფერი... აქეთ გამოფრინდა, ხომ არ დაგინახავს, კვესია დაბარძღულო, მწყერი? ნეტა მაინც ინდაურისხელა არ ყოფილიყო!.. — ახე ყვირილ-ყვირილით გამასწრო, ჭიშკარი გადარეულივით გააღო, ეზოში შევარდა, ბლახებში მიირბინ-მოირბინა. რომ ვერაფერი ნახა, არყის გამოსახად ჭაჭაში ცხვირჩარგულ ღორს წიხლი ჰკრა, თოფი მხარზე შესასავით გაიღო და ჩემსკენ შემობრუნდა.

— აქეთ გამოფრინდა, ბიჭო, შე დაბარძღულო-მეთქი, სადღაც, არ დაგინახავს? — ჩამოიღო თოფი მხრიდან.

— დაბარძღულს ნუ მეძახი და ნუ ატრიალებ შამფურივით მაგ ნაჩუტარას, არ გავარდეს და თვალი არ წამოფოსოს.

— გავარდესო? — გადაფანჩხალდა სიცოცხისაგან მაქიმედა, — სწორედ გავარდნა უჭირს, შე აბღალა ამას, თვარა, თუ გავარდა, მერიე, საითაც აქნიებ პირს, სულ ერთია...

ამის თქმა და თოფის გავარდნა ერთი იქნა. აქეთ მე გავიშხლართე, იქით — ლორი და შუაში — მაქიმედა.

თვალი რომ გავახილე, ჩამიჩუმე არ ისმოდა. ნელა წამოვწიე თავი. აქეთ მაქიმედა

იყო გაგორებული, იქით — მისი ღორი. ძლივს ავათრიე წელი და ღორთან მივფურთხობი.

— აღამიანი დამტოვე და პირველად პირუტყვს მიაშურე, შე მართლა პირუტყვი?
— წაიღულულა მაქიმედამ, — ისე, შენ მართალი ხარ, ღორი მაგი კი არა, მე ვარ და ქე ვაგდივარ აგერ ჩემდა საკადრისად.

— მაპატიე, მაქიმედ ბიძია, წამალმა იმისთანა ბოლი დააყენა, ველარ გავარჩიე შენ იყავი ღორი, თუ ღორი იყო კაცი.

მაქიმედას თავი სასიკვდილოდ გადაეკიდა; გულზე ხელები დაეკრიფა და თვალე-ბი დაეხუჭა. მერე უცებ გაახილა და მკითხა:

— შენი საქმე როგორაა, კვესია, გადარჩი?

— მე კი, ცოცხალი ვარ.

— აბა, მე რამ მომკლა, ბიჭო, თოფს კონდანხი ჩემსკენ ჰქონდა, ლულა შენსკენ. შენ გადარჩი და მე მოვევლი?

— არ ხარ მკვდარი შენ ჯერ, აწი თუ არ მოგკლა ამ ღორის ჯავრმა.

— გაჩუმიდი, მკვდარი ვარ ახლა მე და დაიჭერე!

— თავს ნუ იკატუნებ, მკვდარი კაცი არ ლაპარაკობს.

— რაღა მაკლია? — განაგრძობდა თავისას მაქიმედა, — არა, თქვი, რაღა მაკლია? არ ამბობ? მე გიტყვი — შედეგილი კუბო მაკლია, შენ აბღალა, მეტი არაფერი, ვერ ატყობ? ისე, კაი მუხის კუბო თუ გამიკეთოთ, ონოფრე კორიფაძეს, ნიკიფორე უნგიაძეს და ვარგისელა გლახას არ გააგებოთ, თვარა შეეხარბებათ და ჩამომიწევიან შიგ.

— აღეკი ახლა, გაყოფა, ვერ დაიტევს შენი კუბო ამდენს.

— მაშინ, ნიკიფორე უნგიაძეს უთხარი, კუბოს თავთან დამიდგეს, საპატიო ყარა-ულში. მთავრობის კაცია მაგი, შეეშინდებათ და სულს არ შემიგინებს ხალხი. უცებ არ დამმარბოთ, ღმერთი არ გაგიწყრეთ, თვარა არ მოვიცდი, იცოდე საფლავში. ჩემი ბიჭის ჩამოსვლას დაუტადეთ, მართალია, შორსაა, მარა მოვუცდი. ქრისტიანების მკვდარს სახლში ერთი კვირის გაჩერების უფლება აქვს. კუკურას უთხარი, ორმოცამდე არ იმდეროს, ღმერთი არ გაუწყრეს და წვერი არ გაიპარსოს.

— აღეკი ახლა, მართლა, გეყოფა ამდენი წოლა, ლოგინში კი არ ხარ!

— ეკლდები და რანაირად ავდგე, შენ მოგაკვდა ღორი სულში! კინჩხს ვერ ვაქანებ, ფეხს ვერ ვაქანებ, ხელს, წელს და, მაცალე სიკვდილი, ღმერთი არ გწამს?

მაქიმედას მეორე ღორიც ჰყავდა — დედაღორი, გოჭებიანი. ის რომ შემოკედო-მოღა, მართლა მოიკლავდა თავს. მაგრამ არც ეს იყო ნაკლები. ამ ღორით ამირებდა წლევანდელი კალანდის გათენებას. მთელი ხუთი თვე ამ ღორით უნდა გაეტანა თავი მის ოჯახს.

— ბიჭო, კვესია, — წამოჭდა ბოლოს, როგორც იქნა, მაქიმედა, მაგრამ ღრანკი ისევე განზე ჰქონდა მოქცეული და ხელით ისწორებდა, — ბიჭო, ნახე, ერთი, შენს გა-ზრობას, ეგება არც ღორია მკვდარი?!

— ღორი მკვდარია. ფეხი არ მოუცვლია, ადგილზეა გაქავეებული. ცული მოხვე-დრა არ ქვია ახლა ამას. ისე, იღბალი უნდა ყველაფერს, რაღა მაინცდამაინც თოფს დაუდგა წინ. ან შენ რატომ ვერ დაინახე. ჭაჭაში რომ ჰქონდა შერგული ცხვირი ღორს?!

— რა ვქნა ახლა მე? — ატირდა მაქიმედა. — სხვას არ ვჩივი, ბიჭო, არაფერს, გოგულა მომკლავს.

— წამხლარ საქმეს არაფერი ეშველება. ახლა მთავარია, მეზობლებმა არ დაგვი-ნახონ.

— მაგაში მართალი ხარ შენ. — თქვა მაქიმედამ და წამოდგა. — მომეხმარე, აბა!

— მე არ მცალდია, მაქიმედ ბიძია.

— სახელმწიფო საქმეები გაქვს მოსაგვარებელი, ხომ? — შემოიღვა წელზე, ხელი მაქიმედამ.

— არა, გაცვითლები მაქვს სასწავლი.

— მაგის დროს კი იშოვი შენ. ახლა მომეხმარე, შემათრევდი ეს ღორი სამზადში. — მაქიმედა დაიხარა, ღორს დააკვირდა, მერე უცებ თავი ასწია და შემომჩივლა, — შიგ ყურში არ მოხვედრია ამ უპატრონოს?!

— ყურში რანაირად მოარტყი, გადასარევია! — ვერ შეეცავე სიცილი, — პო, მართლა, რა ერქვა ამ ღორს?

— ფედრო.

ღორი სამზადში შევათრიეთ. ცეცხლზე დიდი კარდალით წყალი ჩამოვკიდეთ.

— ისე, სულო ცოდვილო, — დაიწყო მაქიმედამ, როცა ჭორკოებზე ჩამოვკეპით, — კაი ჭნა, რომ მოკვდა, მესობლებს გოგუცა და ფედრო ერთმანეთში ერეოდათ. მაინც, ეს დალოცვილი ქალი, გაღადგებოდა გორზე და სულ ფედრო-ფედრო, გაჭიოდა. ეშლებოდათ მერე მესობლებსაც და ჭიშკარს რომ მოადგებოდნენ, გოგუცას მაგიერ ფედრო, იძახდნენ.

საქმე არაფერი მქონდა და მეც ენად გავიკრიფე:

— ამ შეგნებულ, განათლებულ, ცხოვრებაში გამოსულ კაცს დიდი შეცდომა დაგიშვია, მაქიმედ ბიძია.

— რა, ბიჭო?

— ფედრო ქალის სახელია და ტახისთვის რამ დაგარქმევინათ?

— დაკოდილი იყო, ბიჭო, მაგი. — მიპასუხა მაქიმედამ სიცილით.

ფედრო ფიცარნაგზე დავდეთ, ცხელი წყლით დავმღულრეთ, გავპუტეთ, გამოვშიგნეთ და ის იყო, დვირზე ჩამოვკიდეთ, რომ გოგუცამ ორთქმავალივით შემოიკივლა.

— რაა აგი, მაქიმედა? ვინ ოჯახდასაფხებმა დაგვიქცია ოჯახი?

ამ გაქვართლულ, კვამლით დაბურულ სამზადში მაინც ისე ქათათებდა ღორი, რომ შემოსვლისთანავე თვალში ეცემოდა კაცს. გოგუცას ხელიდან ჩაის საკრეფი კალათი გაუვარდა, მერე ზედ ფეხი წაიკრა და კინაღამ სოხანეზე გაიშხლართა.

— კისერმოტეხილი ვნახე მაგ ღორის მკვლელი! კისერმოტეხილი და თავგაჩიქვალეზული! — გოგუცამ ღორთან მისვლამდე ახლა ჭორკოზეც წამოიკრა ფეხი და ვამწარებულმა წყევლა დაჟყარა ღორის მკვლელს. მერე, როგორც იქნა, მივიდა ღორთან. თვალს რომ არ დაუჭერა, თითო შეეხო, ნამდვილად ვხედავ თუ მეჩვენებო. რომ დარწმუნდა, კაა ნამდვილად მკვდარიო, ჩვენსკენ მობრუნდა. მის თვალეზში შიში და გაცემა გამოკრთოდა. ერთი სული ჰქონდა, სანამ გაიგებდა ნამდვილ ამბავს, მაგრამ ჩვენ სამარესავით ყდუმდით.

— ავად განდა? — ჩუმად იკითხა ბოლოს გოგუცამ: ჩვენ ისევ ვდუმდით. — ქაქამ აწყინა? დაარტყა ვინმე ხელგასახმობმა და გაშალა ჭაჭაში თუ რა მოხდა, მაქიმედა უეშურო, ამეიდე ხმა, არ გადამრიო, თქვი, რა გვჭირს!

მაქიმედას მკვდრის ფერი ედო ისე, როგორც მის ღორს ფედროს.

— კაი ახლა, გოგუცა დეიდა. დმერთს უნდა ვუშაფლოდეთ, რომ მეტი საშინელება არ მოხდა. — ამოვდერდე მე. მერე ყველაფერი დაწვრილებით მოვუყევი. გოგუცა მწერას არ მაშორებდა, სანდახან ღორს გახედავდა, თავს გადააქან-გაღმაქანებდა, სახეში ზღელს შემოირტყამდა და ამოიხრებდა.

— ოხვრა არ უშველის აწი მაგას, — ამოიღვა ბოლოს ენა მაქიმედამ და პირიქით შეუტია, — შიხედე დროზე საქმეს. ეს ღორი ქეა გათავისთავებული და ახლა ჩვენ მოგვიარე. ისე მშია. რომ გიყურებ, ვერ გცნობ, გოგუცა თუ ხარ.

— შენ ვერ იცანი ამომავალი მზე, მაქიმედა ცხოიძე! — რა საქმელს მთხოვ, კა-

ცო, ამხელა ღორი რომ გაგისურბალებია, მიაღეჭით ახლა ორივემ და ჭაბუკი ამ გაგა-
ნია სიცხეში რამდენიც გინდათ, გასკდა თქვენი მუცელი!

მაგრამ გოგუცა მალე შეურიგდა ბედს. დატრიალდა. იქაურობა თვალისაღწასა
მებაში დააწყრილა, მერე გულ-მაგარა მოხარშა, მწვადები შეწვა, ხორცის საუკეთე-
სო ნაჭრები ცალკე, პამიდორში და ხახვში ჩახარკა და სულ რაღაც ერთ საათში დი-
დებული სუფრა გაშალა. ასეთი გულუხვი მასპინძლობა თავის დღეში არ მენახა ამ
ოჯახში. სამზადი სავსე იყო ტაფაზე აშიშხინებული ახალი ხორცისა და ნაკვერჩხლე-
ბზე შემწვარი მწვადის გემრიელი სუნით.

— ლუქა გავარდეს, ჭაბუკი ჩავარდეს! — თქვა ვაჟკაცურად მაქიმედამ და საკუ-
ჭნაოდან — აღესა ღვინით სავსე რვალიტრიანი ღოჭი გამოიტანა.

— შემოიშრება ჰო, თავს, შემოიშრება, რას ჭამ შემთარში, იმასაც ღვინაზე! —
უკბინა გოგუცამ.

— რაიო? შემთარშიო? დღეს გაქვთ უფლება, ვისაც რამდენი გენებოთ, იმდენი
ჭამეთ, ხვალ ამის ბურღლას ვერ ნახათ, ყველას დავამარილებ. ახლა კი ღვინო დავ-
ლიოთ. — თქვა მაქიმედამ და სუფრის თავში დაჯდა.

სიცილი რომ არ წამცდენოდა, ფრჩხილებზე დავიხედე. ხვალ მართლა ვერ ნახავ-
და მაქიმედა თავისი ღორის ბურღლას. მოკლა თუ არა ღორი, მაშინვე დამებადა იდეა:
იგი ბახმაროს გზის მშენებლობაზე წამეღო ჩვენი ბიჭებისათვის საგზაოდ. კარგა ხანს
ჩუმად ვიჭექი. ბოლოს მაქიმედამ მეუღლეს უთხრა, ხვალ უთენია გზის სამუშაოზე
მივიღივარ, საგზალი გამიხაზიერო.

ორიოდე ბიჭის შემდეგ ფეხზე წამოვდექი.

— მიხვალ, ბიჭო? მე აწი ვიწყებ სმას.

— ჰო, წავალ.

— მოიცა, გადღეგრძელებ და მერე წადი.

გავჩერდი.

მაქიმედამ ბიჭა შეავსო.

— გაგიმარგოს, კვესია, კვესი ხარ ნამდვილი, ბიძია, შენ! კაი ბიჭი ხარ შენ! მო-
ხმარება სულ იცოდი, მარა დღეს მართლა კაცურად მომეხმარე. შენხელაა და ცოტა
უფროსი ჩემი კუკურიე, მარა მის ბურღლას ვერ ვნახულობ სახლში. კარგად იყავი,
ბიძია, შენ, გაეზარდე შენს პატრონს. ისე ჩვენში დარჩეს და, შენი პატრონი რომ შე-
ნისთანა იყოს, რა უჭირდა ღმერთს.

— კარგად იყავით ახლა.

— სამადლობელს არ დაღევ?

— ვერ დავღევ, მაქიმედ ბიძია.

— კაი, ბიძიკო, შენი ნებაა.

— დიდი მადლობა, მაქიმედ ბიძია, ორ კვირას, ალბათ, საქმელს ვეღარ ვჭამ,
ისე გავტები.

— ო, შენ რა გითხრა მე. მაგი რა სათქმელია, ბიჭო. მადლობა პირიქით. ჰო, მა-
რათლა კვესია, არ დამკლა, მეზობლებში არ წამოგცდეს, მაქიმედას ღორი შემოაკვ-
დაო, თვარა ნიკიფორე უნგიაძე და ონოფრე კორიფაძე შემოიკლავენ ხელში. ზომ არ
გინდა რამე, კვესია?

— არაფერი არ მინდა, მაქიმედ ბიძია.

(გაგრძელება იქნება)

ჩემი სასათე

მოველ, გულში ჩამიხუტე, ვკოცნი მე შენს ზურმუხტ
ფერებს,
მე, ჭაღარა, შენს კალთაში ბაღლობასაც შევიფერებ,
აი, ჩემი ღედის ბაღჩა და ოცნების ჩემის ეტლი,
შენ ხარ ჩემი სახატე და შენ ხარ ჩემი ხატაეთი,
აი, ჩემი აკკანი და... ჩემი ღელაც მელანდება...
ჩემი ეზო, ჩემი ღელე, ყველაფერი მენატრება,
რაც გზადაგზა დამიკარგავს, მგონია, რომ შენთან ვპოვებ,
იჭიკჭიკეთ, ფრინველებო, გაუხარეთ გული პოეტს!
გუშინ შენი ბავშვი ვიყავ, აი, ღღეს კი ჭაღარა ვარ,
მაინც შენი ჩიტი ვარ და მაინც შენი ბაღანა ვარ.
ომში ვიყავ, შენ მახსოვდი, შენ მახსოვხარ, — მძინავს,
მღვიძავს,
შენი დიდი სიყვარული პოეზიად ამიკინძავს,
ჰაუ, კალთა მოგიხატავს ძოწებით და ხატაურით,
ანგელოზად მეხატები, სიზმარო და ნატვრავ გულის,
შენ ხარ ჩემი სიცოცხლე და შენ ხარ ჩემი სიყვარული.

მე სულ თბილისს ვეძრები...

მძინავს მე თუ მღვიძავს, სულ ჩემს თბილისს ვეძრები,
თითქოს მიმაქროლებს მისკენ ოქროს ეტლი.
გოგლას ხმაა, ნეტავ, რომ მომძახის: წინ, წინ!
ჩემს თბილისზე დავწერ სიყვარულის დიდ წიგნს.
რომ ვახსენებ თბილისს, თვალწინ ვხედავ ყოველს:
ჩემს მთაწმინდას მაღალს, და არც დაგაყოვნებ...
რომ ვახსენებ თბილისს, სულ ვივსები ნათლით,
ვეზვევი და ვკოცნი დიდ ღვთაებას ქართლის,
ღელავ, იცი ვინ ვარ, და რად დაგაყოვნე? —
აჭარიდან მოველ, შავშეთიდან მოველ, ლაზეთიდან
მოველ,

კლარჯეთიდან მოველ და ტაოდან მოველ,
მე უდედოდ ვიყავ, დედავ, ძლივსდა გპოვე,
დედავ, ჩამიხუტე, მე ტანჯული მოველ!

შენ მეხვევი, მკოცნი, მეფერები ტკბილად:

— შვილო ჩემო, მითხარ, ჭრილობა კვლავ გტკივა?!

— მტკივა დედავ, მტკივა, მაგრამ გამძლე კი ვარ...

კავკასიის შვილი ვარ...

— ჩემი, მოდგმით ვამაყობ, არვის არ მეშინია,
ვერვინ გამაჩანავოს, კავკასიის შვილი ვარ,
ვერაფერი დამაკლო ეშმაკმა თუ დემონმა,
ჩემი სული — მამაცი — არავის არ ემონა,
კლდეს რომ გული დაეკარი, ვკვდები, რომელს ეგონა,
ბრძოლის ველზე რომ დაძვრეს, მოვკვდი რომელს ეგონა,
ვის უნდოდა მარადის კუპრის ზღვაში მეგორა?!

ვის უნდოდა, მარადის, თავის მონად ვყოლოდი?!

ჩემი უფლებისათვის მე ვიბრძოლე ბოლომდე.

გვიყვარს მეტად მამული, თავსაც მისთვის ვწირავდით,
არ ჩაჰქრება არასდროს ჩვენი მნათი მბრწყინავი,
გვიყვარს თავისუფლება და თავს მისთვის ვწირავდით,
ჩვენ ვართ უღალატონი, ჩვენ ვართ ძმები პირმტკაცე,
შვილნო კავკასიისა, მე თქვენს ძმობას ვიფიცებ!

ასე ერთად შეკრულნი ქვეყნის ძმობას ვიჩემებთ,
სისხლი ჩვენი დულს და ჩქეფს, ვერვინ ვერც
შეგვიჩერებს.

ჩემი მოდგმა მტკიცეა, არვის არც მეშინია,
ქედუხრელი, ამაყი, კავკასიის შვილი ვარ.

უსათაურო გალადა

კავკასიის მთებო, შორით მოგხვევთ მე ხელს,
თქვენს ქიმებზე ოდეს ვაქუნებდი ქვემებს.
უზიზლად ვიყავ მუდამ წვიმაში თუ დარში,
ხელში ცეცხლი მქონდა, გულში ნადვერდალი.
ერთხელ, როცა ღამით თვალი მოვკარ მწვერვალს,

ნოდგა ანგელოზი, — ჩემი ბედისწერა.
ვინ ხარ-მეთქი, ვკითხე, ლოცვა ხარ თუ წყევლა?!
ლოცვა ვარო შენი, ამოჰყევი ჩანჩქერს!
ავყევი და გაჰქრა... და მე უცებ დამჭრეს...
და ვლოცავდი მერე სიზმარს და მის გამჩენს...
და თქვენს მებრძოლ მგოსანს შერჩა მწუხარება,
არც ჩანგი, არც მღერა გულს არ უხარებდა.
გახსოვთ? — ორბელიანს დარჩა მწუხარებად
განშორება სატრფოს...

თერგი ღრიალებდა,

თერგი მქუხარებდა.

მიჰქრა სატრფოს ეტლი, არც რა უხაროდა,
მქუხარებდა თერგი, თერგი მქუხარებდა,
იმ დამესაც ისე მქუხარებდა თერგი,
ეხვეოდა მწვერვალს ნისლი თეთრი, თეთრი.
თითქოს ჩემი სატრფოც ეტლით შორს მიჰქროდა,
ჩემი სიყვარულიც, გულიც მას მიჰქონდა,
ვინ რა იცის, ჩემი სული როგორ თრთოდა!
ნეტავ, ხმა მრისხანე, თერგო, რისთვის გქონდა?!
განა მიმატოვა, დიდება მის გამჩენს,
უცებ გამომტაცა ბოროტ ქორთა კლანჭებს,
კალთა დამაფარა, ბაქსანთან რომ დამჭრეს.

გამიღე შენი ოქროს კარები

- გამიღე შენი ოქროს კარები,
- ჰეი, ვინა ხარ? კარს ვერ გაგიღებ,
- გამიღე შენი ოქროს კარები,
- თორემ შენს ციხეს ბრძოლით ავიღებ.
- გამიღე შენი ოქროს კარები,
- ოქროს კარები დაკეტილია.
- გამიღე შენი ოქროს კარები,
- შენთვის მე შორი გზები მივლია.
- ვინა ხარ შენ და საიდან მოხველ?
- სიყვარული ვარ, წყვილიაღს ვეძარხე,
- თავი ვიხსენ და შენსკენ გზას მოვყევ,
- მგოსანი ლოცავს აღტაცებით, ადექით ფეხზე,
- გამიღე შენი ოქროს კარები,

არ გესმის, შენთვის მე როგორ ვოხრავ?!
 — რა ვიცი ვისკენ მიეჩქარები,
 იქნება შერე დამავდო ოხრად,
 — არცა რა საღმე მივეჩქარები,
 შენს გარდა სხვისი არცა გზა ვიცი,
 გამიღე შენი ოქროს კარები
 და სიყვარულის შემოვალ ფიცით,
 გამიღე შენი ოქროს კარები:
 — ო, მამაკაცის ვით დავიჯერო ,
 თქვენ ხართ ორპირნი, ჩვეულნი ღალატს.
 — მე ის არა ვარ, მე სხვა ვარ, ჩემო,
 ჩემში მეუფებს სიწმინდის ძალა.
 — ნუ უკაკუნებ ჩემს კარებს, წადი,
 მე მეშინია უცხო ქარების.
 — შენ, რომ გსურს, ის ვარ, ვარ სავსე
 მადლით,
 გამიღე შენი ოქროს კარები.

ბიჭო, შენი ქორწილია დღეს

ნუგზარსა და ნანას

მიხარია და ჩამოვკრავ ჩანგს,
 დავამღერებ საქორწილო ლექსს,
 ერთი რაა, ცაზე ცხრა მზე ჩანს,
 ბიჭო, შენი ქორწილია დღეს.
 ვერ ვამორებთ თვალს დედოფალს ნაზს,
 ბერიკაცის სულიც აღარ თვლემს,
 ჩამოჰკარით ჩონგურსა და საზს ,
 ბიჭო, შენი ქორწილია დღეს.
 ეჰ, რა ვუყოთ მაგ შენ შავშავ თვალს,
 ფეხს აუდგამს მდინარესაც ღრეს,
 დედოფალო, განაცვალე თავს,
 გოგოვ, შენი ქორწილია დღეს.
 დაუდექით მტკიცედ მხარიმხარს,
 ვით შეშვენის თქვენს ოქროსფერ თმებს,
 სიყვარული არ გაჰყვება ქარს,
 სიყვარული გაანათებს მთებს,

ვხედავ აკვანს, და მე ვხედავ ჩვილს,
გახარებით ვუსმენ ბავშვის ხმას,
მე ღაფხულები თქვენს წინ ბოროტ ჩრდილს,
მე აღემართავ ბოროტის წინ ხმაღს,
ოდონდ ყრმანო, გამიმრავლდით თქვენ,
მხოლოდ მაშინ ყველა ბოროტს ვძლეეთ...
სიყვარული გვირგვინს ადგამს მთებს,
სიყვარულის ზეიმია ღღეს,
ვგალობ ლაღად და ვაჟღერებ ჩანგს,
ფრთებს მოვასხამ ჩემს სიტყვას და ლექსს,
ღღეს ჩემს ცაზე ცხრა მნათობი ჩანს,
ბიჭო, შენი ქორწილია ღღეს!

რ ე მ ე ნ ი

უძღვნი მეგობრის ხსოვნას

...აი, შენი სოფელი, ვინც ზნესა და ნიჭს გიქებს,
შენი ჩიტი ბავშვობის, 'ჰა, იმ ხეზე ჭიკჭიკებს,
იმ ბილიკზე, იმ გზაზე ფეხშიშველი ღარბოდი,
ხან მღეროდი და ხან კი შენს ტოლებთან დავობდი,
ხან ცეკვავდი ხორუმს და მერე რას არ თაულობდი,
მარგალიტო ობოლო შენი კარგი თაობის!
შენ თბილისში ჩახველი სწავლას, სიბრძნეს ნაწყური
და მოსწურე, ვით დედის შენ ბადაგი ნაწური.
გონიერმა ჭაბუკმა მიმოხვეტე სიბრძნე და...
მერე ყრმათა ლაშქარი შენგან სიბრძნეს იძენდა.
იყავ ბარაქიანი, მარგალიტის მთესველი,
დაილოცოს, ძმობილო, შენი გვარის ფესვები,
მხარში უდექ შენს მამულს, მხარში უდექ აჭარას,
ჩვენთა შვილთა აღმზრდელო, ჩემი გულიც პატარა
დიდად გიხარებია, დიდად გიფურჩქნებია,
თითქოს მთელი ქვეყანა ჩემთვის გიჩუქებია...
შენ რომ ახლა მოგტირის, ჩემი ის ქუჩებია,
ღარდი შექუჩებია, ბოლმა შექუჩებია,
შენ რომ ახლა მოგტირის, ჩემი ის ქუჩებია,
ჩემი აივანია, ჩემი სახლის ჭერია,

სადაც შენი ბარათი ავეგროზად მჭერია.
თითქოს შორით მეძახის შენი წმინდა სამრეკლო,
ისევ მინდა თბილისში შენს ტაძარში დავერეკო,
ისევ მინდა, მომესმას, დალოცვილო, შენი ხმა,
მაგრამ გული საბრალო რაღაც ელდით შეირბა.
იქ ვერ გნახავ? აქ გნახავ, გზას მოვყვები გონიას,
და მე შენი ნატრული აქ შეგხვდები მგონია.
დღეს შენ გემშვიდობება შენი ტურფა სოფელი,
მას დღეს შავი ჩაუცვამს, შავი, განა ორფერი,
დღეს შენ გემშვიდობება შენი პირმშო სოფელი...

ლამაზი ქალის სადღევრძელო

მშვენიერია, ვინაც როგორც ვარდი შირაზის,
ზოგი შავთვალა, ან ლურჯთვალა და მკერდზე ალით,
ვისთანაც ჰქრება ცისიერი ყველა მირაჟი,
ეს სადღევრძელო იყოს, ძმებო, ლამაზი ქალის,
ვის შვენის ოქროს სამკაული, — აჰა, ყელამდე,
ლალ-ბრილიანტი და ძოწები არის და არის,
ვისთვისაც სცლიან ვაჟკაცები სავსე ხელადებს,
ეს სადღევრძელო იყოს ჩემო, ლამაზი ქალის,
დგას და გგონია ჩამოსულა ნათელი ციდან,
მიჰქრის, და აჰა, გვეგონება, ჰქრის და ჰქრის ქარი,
უბიწოების წმინდა ზატი და სულით წმინდა,
ეს სადღევრძელო იყოს, ძმებო, ლამაზი ქალის,
ეჰ, სული ჩემი შეხიზვნია მის ნეტარებას,
თითქოს ჩიტი ვარ მისი უბის, ვარ მისი ცალი,
ვეძებ, ვპოულობ, მშვენიერობს და მეკარგება,
ეს სადღევრძელო იყოს, ძმებო, ლამაზი ქალის,
მე მიყვარს იგი, დაუუკოცნი ყოველდღე მე ხელს,
უამურია უმისოდ ხომ პურიც და წყალიც,
მგოსანი გლოცავს აღტაცებით, ადექით ფეხზე,
ეს სადღევრძელო იყოს, ძმებო, ლამაზი ქალის.

სული ჩემი მშვენიერობს მარადიულ მწვანითა,
 მარადისნი რჩებიან და წამიერნი წარვლიან.
 რას მიქვია, მე სამშობლო რომ გავცვალო წამითაც,
 ვიცი ვინც ვარ, რას მიქვია, დამავიწყდეს წამითაც!
 ჟამთ სრბოლაში სული ჩემი გააღმასდა, გაწმინდლა,
 სული ჩემი არ გამტყდარა, არცა დამიძაბუნდა,
 სალოცავად გულში შემრჩა თბილისი და მთაწმინდა,
 ჩემი შავი მერცხალი კი მისრეთით არ დაბრუნდა.
 ტყვეობაში ვინ იხარებს, ბულბულს მოჰკლავს გალია,
 ლამაზ ქალს კი დაშორება უსაყვარლეს მიჯნურის,
 წუთისოფლის გზა რომელმა მზიარულად გალია,
 ნუ მაფიცებ, არ მჯეროდა ამ რჯულის თუ იმ რჯულის.
 ნუ მაფიცებ, გენაცვალე, ვიცი ყველა ბიბლია,
 ვიცი, ვიცი ვინც დაწერა იგი წიგნი ისლამის,
 სული ჩემი ჯოჯოხეთის კართან როდი მიბია,
 ჰა, იმ ვარსკვლავს ვერას ხედავ?! —

ჩემი ბედი ის არის.

რაინდი ვარ, ნუ გგონია ვინმეს კვერთხებს ვემონე,
 თურმე სული აღმასისა არ იჩემებს სირბილეს,
 შენ კი, შენ კი, უიმედოვ, დაკარგული გევონე?!
 თითქოს სადღაც შორს ვიყავი, ფეხშიშველი ვირბინე.
 დაღლილი ვარ, დაღლილი და...

ნაგვემიც და ნატანჯიც,

რა ვეჭნა, ყოველს დავეიწყებ, არც ვიღარდებ არაფერს,
 გაიხარე სულს ჩემო, რა ვაებას გადარჩი,
 ნუ გახედავ, თვალი ჩემო, იმ გამოვლილ წარაფებს.
 ასწით ჩვენი ღროშა მაღლა, დავდგეთ მტკიცედ მხარი
 მხარს,

მხოლოდ ერთგულს, მხოლოდ ვაჟკაცს ვეჭრფი, ვაქებ,
 ვადმერთებ,

ყველა მუმლი ძირს დაცვივდეს, ისე უნდა დავირხათ,
 საძმო საქმეც იგი არის — ვინაც ნაპრალს აერთებს.

უკვდავების ფეხები

სოფელი პალატი მთის ძირასაა. მთა ისე მაღალია, გეგონებათ, ზეცის ტატნობს ეხებაო მახვილი წახნავით. სოფლის კიდეში მუხა დგას. მუხა — ოჰო-ჰო!.. მის დაგრავნილ ტანს, ალბათ, ხუთი-ექვსი გოლიათიც ვერ შემო-უწვდნენ ხელებს. ავლიკა ბებო ბავშვობაში აქ აძოვებდა თურმე თხებს. არ დაბერდებოდა ეს მუხა, გვეტყოდა ხშირად. მისი ბებიაც ასე იტყოდა თურმე.

ავლიკას ბებიასაც ავლიკა რქმევია.

ძარტლაცდა, კი არ ბერდება, ყოველ წელიწადს თითქოს კიდევ უფრო ახალგაზრდავდება ეს დალოცვილი. იმიტომ კი არა, რომ ერთ დროს მისი დაგრავნილი ტოტების ქვეშ მრისხანე ფაშას დაუსვენია (დმერთმა დაგვიფაროს!).

წმინდა ხელები რწყავდა მის ფესვებს უკვდავების წყლით...

ეს, როგორც ვთქვი, დიდი ხნის წინ მომხდარა.

ერთხელ ქალიშვილმა გაავსო კოკა წყაროს წყლით, წამოდგა და, დაინახა ჰაიდუკი. მაღალი იყო, მხრებგამოშლილი, მოხდენილი. ვიწრო წელს მოღუნული ხმალი და დამბაჩა უმშვენებდა. მხარილლივ კაჟიანი თოფი ჰქონდა გადაკიდული. იღიმებოდა. თეთრი კბილები ძალიან უხდებოდა შავტუხა სახეზე. ლამაზი იყო, ძალიან ლამაზი, წყეული...

— ვიცი, ჰაიდუკი კარაჯა ხარ, — წარმოსთქვა ქალიშვილმა.

— შენ რა გქვია?

— ავლიკა.

— ჩემი სახელი საიდანაა იცი?

გოგონამ თავი ჩალუნა. ქალამნის ჭვინტით მიწა მოჩიჩქნა.

— მესიზმრე... ბევრჯერ მესიზმრე...

— წყალს დამალევინებ?

ავლიკამ გაუწოდა წყლით საესე კოკა. ჰაიდუკმა გამოცალა. ისევ გაუესო ავლიკამ... და ასე სამჯერ. მერე ხელისგულით შეიმშრალა შავი უღვაშები, ქუდი კეფაზე გადიწია და წარმოსთქვა:

— გემრიელია დალოცვილი. უკვდავების წყალია და იმიტომ. შენ, ალბათ, არც კი იცი, რომ ამ წყაროს წყალს შეუძლია სასიკვდილოდ დაჭრილიც განკურნოს. მთავარი მაინც ისაა, ვინ მოგაწვდის. თუ შენისთანაა იისფერთვალება, — არწივის ფრთები გამოგესხმება, ხეს დაარწყულებს — გოლიათი გაიზრდება. იცოცხლებს და იშრიალებს მარადის. აი, ახლა

დაძალებინე შენ ეს წყალი და მე კიდევ უფრო ძლიერი გავხდები...
წყაროს მქონე ხალხს მტერი ვერაფერს დააკლებს.

აგლიკა სულგატრუნული უსმენდა. უსმენდა და ხან ჰაილუკს შეხედავდა, ხანაც მხიარულად მოჟღერებულე წყაროს. რამდენჯერ დაუღუპია ეს წყალი, მაგრამ ბაიბურშიაც არ იყო, რომ... ალბათ ასე უნდა მომხდარიყო — ჰაილუკ კარაჯას უნდა ეთქვა... — ფიქრობდა ქალიშვილი.

— ჩვენი შეხვედრის შესახებ... ჰაილუკმა ტურნებთან მიიტანა ორი თითი, მერე გაუღიმა და შეტრიალდა. მოსახვევში მოიხედა კვლავ...

„ღმერთო, ეს ღიმილი“... — აგლიკამ დალია წყაროს წყალი და უცებ შეება იგრძნო, სიხარულით სავსე შეება და დიდი ძალა. არა, მარტო ძალა არა. დიდი სინაზე და დიდი ძალა! ისევ გაავსო კოკა და მუხას დაუსხა: „იყავ-ჰაილუკ კარაჯასავით ძლიერი და პირინივით მარადიული!“

ყოველ დღე რწყავდა აგლიკა მუხის ხეს. ზოგჯერ ჰაილუკიც ჩამოივლიდა. აგლიკა უკვდავების წყლით სავსე კოკას მიაწვდიდა — „იყავ ძლიერი, ძალიან ძლიერი... დაიცავი ჩვენი მიწა!“

თურქის ჯარი შემოიჭრა ერთხელ. ურიცხვი ჯარი. ბოროტად აბრიალებდნენ თვალებს ურჯულოები. წინ მიუძღოდა შავ ტაიჭზე ამხედრებული ბლუჯაწარბება ფაშა. წარბებსქვეშ თვალები კი არა, ორი დიდი ცეცხლოვანი ბურთი უბრიალებდა. შეხედავს ფაშა ქოხს და — ცეცხლის ალში გაეხვევა იგი. ტურნები კაციჭამიასავით უთრთის. მგლებივით შეცვავდნენ სოფელში, მშვიერი მგლებივით. დიდი მუხის ქვეშ შეჩერდა ფაშა. გრძელ წვერზე ჩამოისვა ხელები და წარმოსთქვა: „ოო-ო!“... ქეშიკებმა ნოხი დააგეს და რბილი ბალიშები დააწყვეს ზედ. ნოხი, მაგრამ რა ნოხი!..

ფაშამ ერთხელ კიდევ შეათვალიერა მუხა და წარმოსთქვა:

— მაშალლაჰ! ნეტავ ჩემს სასახლეში შეიძლებოდეს შენი გადარგვა... მოვირთხამდი შენს ტოტებქვეშ ფეხებს აი, ა... ასე — ეჰ!.. აქ მივიღებდი მომსვლელთ. შენი და ჩემი სიდიადე ერთად!..

ფაშას შარბათი მიართვეს. თავი გააქნია, არ მინდაო. წყალი მოუტანეს, ზიზღით გადაღვარა.

პრისხანე სულთანს გაახსენდა: „გიბრძანებ, შეიპყრო და მომგვარო აქ ჰაილუკი კარაჯა. რაღაც უნდა დავიჯდეს, გაიგე? თუნდაც შენი თავის ფასად!.. გასწი და ღმერთი იყოს შენი მფარველი!“.

ფაშამ აიხედა ზევით. „რა მუხა! რამდენი შუბის გაკეთება შეიძლება მისი ტოტებისაგან? ათასი? სამი ათასი?.. არა, მეტი... იმდენი ჰაილუკიც არ იქნება, ალბათ, ამ ქვეყანაში“.

მსახურს უხმო:

— მომიტანეთ წყალი. ყოველი ქოხიდან მოვიდეს კაცი და მომართვას წყალი. ყველაზე გემრიელი რომელიც მომეჩვენება, იმას დავლევ.

ერთმა უფალმა იცოდა, ალბათ, რას ფიქრობდა ფაშა.

— თვითონ მომართვან, გაიგე?! — გაიმეორა.

რამდენიმე წუთში დიდ მუხასთან ხალხის გრძელი მწკრივი გაიჭიმა.

— ახალგაზრდები, მოხუცები, ქალები, კაცები... პირველმა ფაშას წყალი მიართვა ჭაღარა მოხუცმა. პირდაპირ მის წინ გაჩერდა და ორივე ხელით გაუწოდა თასი.

— დალიე, ფაშა-ეფენდი, შეგარგოს ღებრთმა.

ფაშა მოხუცის ხელებს შეჰყურებს. ძარღვიანი ხელები აქვს ბერიკაცს. ძარღვიანი და კოჭრებიანი. არ უკანკალებს ხელები. „არა, ამას თავიც რომ დაადებინო კუნძზე, ვერაფერს ათქმევინებ...“ გვერდზე გააქნია თავი. ასკერებმა სტაცეს ხელი და გაათრიეს.

ათვალიერებდა ფაშა სოფლელების ხელებს. ათვალიერებდა და კიდევ უფრო ექუფრებოდა სახე.

აგერ, ჩაფსკენილმა კაცმა გაუწოდა მოზრდილი თასი, ქალმა — ხის ქვაბი, დედაბერმა — ღოჭი... თითქმის მთელმა სოფელმა ჩაიარა მის წინ. ხელები... ხელები... ხელები... მშვიდად უწვდიდნენ ისინი წყლით სავსე ჭურჭელს.

„ნუთუ არავის ეშინია ჩემი? — ფაშამ შუბლი მოისრისა, — ერთი მხდალიც რომ ჩავიგდო ხელში, კათქმევინებ, სად იმალება ის წყეული ჰაილუკი“.

„არაფერი ვიცი... თუ ვიცი, არ გეტყვით, თუნდაც სიკვდილი აღი-მართოს ჩვენს თავზე!“ — ეუბნებოდნენ ხელები.

იდგნენ გლეხები და შეჰყურებდნენ ფაშას. სიჩუმე დასადგურებულიყო ირგვლივ, ისეთი სიჩუმე, დიდი ქარიშხლის წინ რომ იცის ხოლმე. ფოთლებიც კი გატრუნულიყო მუხაზე.

უცებ ვიღაცის ფეხის ხმა მოისმა. ახლოვდებოდა, ახლოვდებოდა, ახლოვდებოდა. ეს აგლიკა იყო, მშვენიერი მწყემსი გოგო. მისი პატარა ფეხები მუხის ფესვებთან შეჩერდნენ. ღოჭიდან მხიარული ლიკლიკათ გადმოიღვარა ანკარა წყალი. მუხის ფესვები მორწყო აგლიკამ, ჩვეულებრივ.

ფაშა შეჰყურებდა ქალიშვილის ხელებს. არც ისინი თრთოდნენ.

— წყალი მე კი არა, მუხას მიაწოდე?

— მე ყოველთვის ასე ვიქცევი, ფაშა-ეფენდი. მუხას ერწყავ უკვდავების წყლით.

— უკვდავებისა? — ფაშამ გაკვირვებით შეხედა გოგონას. „ლამაზია, ჩემს ჰარამხანას დაამშვენებდა...“

— ჰო, ფაშა-ეფენდი.

„შეხედეთ ერთი, რა უშიშარია!“

— უკვდავების წყალი სასიკვდილოდ დაჭრილსაც არჩენს. სულსაც უხდება, ღალეც და გულზე მოგეშვება დიდი ტვირთი. ამ მუხასავით ძლიერი გახდება. იცოცხლებ და იცოცხლებ...

— სასიკვდილოდ დაჭრილსაც არჩენსო, ამბობ... მომიტანე ერთი ეგ წყალი!

— არა, ფაშა-ეფენდი, წყარო გაქრება. მიწაში წავა. არ შეიძლება ფაშა-ეფენდი. ყველა ვერ იხილავს მას. ყველა ვერ იგემებს უკვდავების წყალს. — ქალიშვილი ჩაფიქრდა წამით, — შორს არაა აქედან. თუ გინდა, ერთად წავიდეთ. მე და შენ წავიდეთ მარტო. მე დაგისხამ, შენ კი დალიე, — აგლიკა შეტრიალდა და წავიდა.

ფაშა წამოდგა. „ზომ არ ურევს?“ ცნობისმოყვარეობამ სძლია მაინც — „ეჰ, რაც არის, არის!“

ძაღვის აგლიკა. მიჰყვება უკან ფაშა. მიდიან, მიდიან და, აი, წყაროც გამოჩნდა. მოქლურთულებს ანკარა წყალი. სიმღერით ამოდის მიწიდან. წყაროს ირგვლივ ასწლოვანი მუხები შრიალებენ. ერთ-ერთის ქვეშ მხარბეჭიანი ჭაბუკი დგას. ვიწრო წელს დამბახა და მოღუნული ხმალი უმშვენებს. ხელში კაჟიანი თოფი უჭირავს.

— მობრძანდი, ფაშა-ეფენდი და დალიე უკვდავების წყაროს წყალი. თუ შენი გული სუფთაა, ძლიერი გახდები, ძალიან ძლიერი. ჩვენი მიწიდან მოჩუხჩუხებს იგი. სასიკვდილო ჭრილობებს გვირჩენს. — ეუბნება ჭაბუკი.

— ჰაიღუკო კარაჯა, ოთხივე მხრიდან გარშემოტყეულია სოფელი... როგორ გაჩნდი აქ, რა გზით მოხვედი?!

ჭაბუკმა თითი აიშვირა ზეცისაკენ. იქ არწივი აკეთებდა ირაოს.

— ვინ იცის, იქნებ მოხდეს სასწაული და კეთილი გული აღმოგჩინდეს, ჰა? მაშინ შეატრიალებ ამ შენს ჯარს და წახვალ უკან. დალიე და წადი შენს ქვეყანაში, ფაშა-ეფენდი. გადაეცი თქვენს ხალხს, რომ ბულგარეთის მიწაზე უკვდავების წყაროები ჩქეფენ... ჩვენი წყაროები არწივებად გვაქცევს. თუ არა გჯერა, აგერ, აგლიკას ჰკითხე... დალიე ეგ წყალი, ფაშა-ეფენდი.

აგლიკამ გაავსო ჭურჭელი და ფაშას გაუწოდა. ფაშამ გამშრალი ტუჩები ენით გაიღოკა, ჯერ მოსინჯა, მოსვა ოდნავ. ცოტა შეიცადა და, უცებ დამაშვრალივით დაეწაფა. სულმოუთქმელად გამოცალა კოკა. გამოცალა და წყაროს დააცქერდა.

— საოცრება... უკვდავების წყალი!

გულში კი ფიქრობდა, გამიშვებს ეს ჰაიღუკი ცოცხალს? მიმოიხედა. ჭაბუკი აღარ იყო იქ. აიხედა მაღლა და მუხის ტოტებს შორის არწივები დაინახა. ბევრი-ბევრი არწივი ტრიალებდა უძირო სივრცეში.

— ჩვენ კი სულ გვაფიქრებდა, საიდან მოდის მათი ძალა!.. გამძიმეს, გოგონავ!

აგლიკამ უკან მიიყვანა ფაშა დიდი მუხის ქვეშ.

ოქროს ფული ამოიღო ფაშამ და გაუწოდა.

— აიღე.

— არა.

— აიღე-მეთქი! ცოცხალი წყლისათვის...

ქალიშვილმა თავი გააქნია.

— არა.

შებრუნდა და წავიდა.

იღმა ფაშა და შეჭყურებდა მიმაგალს. მერე უსიტყვოდ შეაღოლდა თავის ყორანას და გასწია უკან. ურიცხვი ჯარიც მიჰყვა ჩაქჩაქით.

წავიდა ფაშა თავის ქვეყანაში, დიდი მუხა კი დღესაც დგას აქ. დგას და შრიალებს ამაყად. მალლა, უძირო ლაფვარდში, ირაოს აკეთებენ არწივები.

მიწიდან კი მოჩქევს უკვდავების წყალი, ჩემი ხალხის უკვდავების წყარო.

ბულგარულიდან თარგმნა

მასტანბ ასვლედინაია.

შეშორება

ხულოს და გოდერძს,
ქობლეთს და ქედას
მზემ დააფარა ყვითელი კალთა.
ჭყინტი სიმინდით
(ვით რომაელი მეფლეიტენი)
დგანან ბიჭები
ბათუმის კართან..
ხინოს და ხიზანს,
თაგოს და გვანცას
ჩასძინებია ძილით საღათას,
ქარის შებერვით ჩხაკა ლობიომ
ბელლის კედელი ჩუმად გახაზა.
დღეთა სიზმარში, ტყეთა ბინდუნდში
ნატურის ხეები ფოთლიანდება,
მიწას, მძინარეს, მზე აწევს თვალზე,
როგორც გარდაცვლილს ფოთლიანტები..
ხულოს და გოდერძს,
ქობლეთს და ქედას
მზემ დააფარა ყვითელი კალთა.

როცა შენს მოსვლას
ქალაქებს აუწყებენ
აფიშები,
მაშინ მოვდივარ
ფეხქვეშ ფოთლების
ყვითელი კლავიშებით.
მომაქვს სიმღერა —
დაღვრილი ფერი
და მდინარესთან, თეთრ
როიალთან
ველური ლექსის ტაეპებს
ვმღერი...

უკვდავა

დამბელა ქარმა,
ქარმა ზიანქარმა,
დამაჭკნო ქვენაქარმა,
გამახმო ზენაქარმა.
სასო წარმიკვეთა
ღრუბელმა წვიმისამან,
გამთელა სიმუხთელმან
კაცის წვივისამან...
ღამე სავსე იყო
ლანდის ურჩხულებით,
მე კი სათიბეში
ქართან ვჭურჩულებდი...
მიწა ახლო იყო,
ხელის გაწვდენაზე...
მიწა საფერები,
მიწა ასე ნაზი...
ფიქრი ავიყვავე,
ბინდი მოვიფარე...
ჭრელი სათიბიდან
სიზმრებს გავეპარე...

უფეშობა

ახლა მიმწუხრის
გვითელი ფერები გალობენ,
ზამთრისთვის ზაფრანის
ყვავილებს

ასხამენ ქალები...
ქალების კმრები
შეხსნილ ქამრებით
ღიღილოს თიბავენ,
ძთიბავენს მკლავზე გადაუწვენიათ
მომკვდარი თიბათვე...
ბალახი ბერმიწის
ჭაღარა თმებია,

ბებრები ჩუმი მზის
ალმურზე თბებიან...
კმარაო ჩალა ჩურჩულა
მარტის ხნულამდე...
ფიქრობენ ბებრები,
ვით შეინახონ მზეი სამყოფი
გაზაფხულამდე...

ბარდასანვა

შავ როიალს თეთრ კლავიშზე
დასდებია მტკვერი,
საღღაც, ყანის ნაწვერალზე,
კუტკალია მღერის,
მღერის ისე უდარდელად
იმნაირი ღზენით,
არც სტრიქონში ჩაითქმება,
არც ითქმება ენით...
ვიცი ახლა, რად მქმენ კაცად,
რად მაჩუქე ჟრეოლა,
ოვალში ღმრთის რძეს

მაწველიდი

და ჟუჟუნა ბჟოლას...
შავ როიალს თეთრ კლავიშზე
დასდებია მტკვერი,
საღღაც, ყანის ნაწვერალზე,
კუტკალია მღერის.

ანჟორ სულიაური

ენქელა

სამაისოდ წვიმდა.

ტკბილად ჟუჟუნებდა ცა და დედამიწაზე მაისი ჩამოჰქონდა. მოლბა გაქვავებული მიწა, გული გაიხსნა და გზა უტია დაგუბებულ სიცოცხლეს.

გამოიღვიძა გაზაფხულის პირველმა მახარობელმა, ზევით ამოწოჩება დაიწყო, ცოტაც და შეეგებება ქვეყანას, ცოტაც, ცოტაც და... აი, ამოყო კიდეც თავი. წვიმას გადაგლო, მზემ შეუღლიტინა, სიხარულით შეიჭლურტულა, ჩამოიფერთხა ფოთლებიდან დედამიწის მტკვერი და შესცინა მნათობს. მოვედიო, უნდოდა ეხარებინა, მაგრამ უცებ თვალი დაუბნელდა.

— მამილო, ნახე რა ლამაზი ენძელა გასრისე.

— წინიდან მოუარე, შვილო, წინიდან, ვერა ხედავ, საქონელი მინდორზე გაიშალა, ტყეში არ შეგვიცვივდეს! — საქმიანად თქვა მამამ და ნაბიჯს აუჩქარა...

ბედნიერი კაცი

მდიდარი იყო ვაჩე-პაპა.

ბედნიერი კაცი იყო ვაჩე-პაპა.

გაზაფხულობით ია ექლურტულებოდა.

შემოდგომობით მაჭარი ებუტბუტებოდა.

გაზაფხულობით იის მოსვლით ხარობდა. ბუჩქის ძირას გაფურეხულ ცისთვალას მიუჯდებოდა და ტუნებს უკოცნიდა.

შემოდგომობით „შენ ხარ ვენახი“ მოღულუნებდა ვაჩე-პაპას ვენახიდან, ყურძნის მტევნებით დაზნექილი ვაზი ბავშვივით იტაცებდა მოზუცს.

ყოველთვის დაუზარელი ვაჩე-პაპა ერთ დილას ლოგინიდან აღარ წამოდგა. დედაკაცს დაუძახა — შვილები მოაყვანინა. თითქოს დიდი ხნით სხვაგან წასვლას აპირებდნენ, ისეთი იერი ედო ოდნავ გაფითრებულ პირისახეზე.

„კარგად იყავით, ოჯახი არ შემირცხვინოთ, რას ვიზამთ, ყველანი სიკვდილის შვილები ვართო“, — თქვა და მიიცვალა...

აპრილის დამდეგს სოფელში რატომღაც იმ ლოდის ნახვა მომინდა, ვაჩე-პაპას რომ ედო გულზე.

შვილებს რკინის ღობე შემოეცლოთ მაძის საფლავისათვის, შიგნით ერთი ძირი „რქაწითელიც“ დაერგოთ, გულზე კი მართლა მძიმე ლოდი ედო, ძალიან მძიმე. ლოდის ძირას შვიდი ია ერთად ამოსულიყო, ყელი ამაყად მოედერებინათ, ფართო, ნაზი ფოთლები ერთმანეთში ისე გადაეხლართათ, თითქოს ხელი ჩაუბამთ და ფერხულს ცეკვავენო. გულზე დადებული ლოდი სუნთქვას უშლიდა ვაჩე-პაპას. ია კი მაინც ამოსულიყო, მაინც არ მიეტოვებინა მოხუცი...

ა ს ა კ ი

— ბები, რამდენი წლისა იქნები?

— ოთხმოცდაშვიდი გამითავდება თიბათვის ცამეტსა.

რა ძალა გამაგრებს დედამიწაზე, გრძნობის რამსივრემე ფესვი გქონია?

არავინ გეკითხება, რამ დაგაჭკნო და დაგაჩივავ. მაინც გინდა შენი ტოტები შენს მონაგარს ქვეშ დაუფინო. თუ ასეა, ღმერთმა ხელი მოგიმართოს, — ბებერო ხეო!

— ბები, რამდენი წლისა იქნები?

— ოთხმოცდაშვიდი გამითავდება თიბათვის ცამეტსა... ღმერთმა ადღეგრძელოს და ამზეგრძელოს ჩემი ოჯახი!..

ალექსანდრე პაქსაძე

ი რ წ ე ვ ა ა კ ვ ა ნ ი

დედა უცინის აკვანში ჩაწოლილ ყრმას. პატარა არხეინად წევს, მას არ აწუხებს წყურვილი, არც დედის ძუძუსაა მონატრებული, იგი დად სინარულს გრძნობს და ამას მხოლოდ ალუს ძახილითა და კისკისით გამოხატავს.

ირწევა აკვანი... ბავშვი წვევტს ალუს ძახილს, არც კისკინებს, სმენად გადაქცეულა. მისი ყურადღება რაღაც ანდამატურ ძალას მიუბყრია და სულგანაბული უსმენს. ეტყობა გაუტაცნია დედის წკრიალა ხმას... იავნანა ეფრქვევა აკვანს. წყდება სიმღერა და ბავშვსაც ეძინება. ფეხაკრეფით გა-

დის დედა ოთახიდან. გადის, რადგანაც იცის, რომ ბავშვისათვის სიმშვიდეა საჭირო.

ოთახში მზის სხივები შეპარულა და პატარას თვალებში ჩასდგომა. ბავშვის გაბადრული სახე მზის სხივებზე ხასხასებს. პატარა მზეს უცინის და ხალისიანად კისკისებს, შემდეგ დედას უხმობს, ბოლოს კივალსაც იწყებს და აჰა, დედაც მასთანაა, ეაღერება, ჰკოცნის და ამშვიდებს თავის პირმშოს.

ირწევა აკვანი... ბავშვს ძილში ჩაესმის დედის წკრიალა ხმა, დედის იავნანა.

მშვენიერი დღეა

ილიმება მზე, შრიალებენ ხეები, რაკრაკებს წყარო, გალობენ ჩიტუნები და მღერის მზექალა.

სტყორცნის მზე სხივებს და წყაროდან წარმოისახება ოქროსფერი ანარეკლი.

— მე მეკუთვნის ეს მშვენიერება! — ამბობს მზე.

— არა, მე მეკუთვნის! — ედავება წყარო.

გაძოსულა პაპა აივანზე და ბუნების სიმშვენიერით მოხიბლული, გარინდული უგდებს ყურს ამ ხმებს.

— ჩვენს შრიალს მოუხიბლავს პაპა, — ჩურჩულებენ ხეები.

— თქვენ კი არა, ჩვენ მოვხიბლეთ... — ჭიკჭიკებენ ჩიტები.

„მე მისმენს პაპა“, — ფიქრობს მზექალა და ხმას უფრო უმაღლებს. სიცილ-კისკისით გაიჭრენ ყვავილებით გარშემოვლებულ ეზოში ახალგაზრდები და ხელიხელჩაკიდებულნი შევიდნენ ბაღში.

— რა ლამაზი მზეა, — თქვა ერთმა და დასძინა, — მიყვარს მზე დილით პირველად რომ ეფინება მიდამოს.

— რა ლამაზი ხეებია, ძლიერ მიყვარს, როცა ნიავი აშრიალებს მათ ტოტებს და ნარნარად ირწევიან. ასე მგონია, ჩურჩულებენ, იზრებიან, ეკვრიან ერთმანეთს, — ამბობს მეორე.

— მოდით, წყაროსთან მივიდეთ, — რჩევას იძლევა მესამე.

„მე კი მზექალა მიყვარს“, — გაიფიქრა განშორებით მდგომმა ყმაწვილმა.

დიახ, მშვენიერი დღეაა, თითქმის ყველაზე უკეთესი.

ილიმება მზე, შრიალებენ ხეები, რაკრაკებს წყარო, გალობენ ჩიტუნები და მღერის მზექალა.

მშვენიერი დღეაა, ყველა საზეგაბადრულია, სინარულით ხვდებიან მზის ამოსვლას.

გზა მომავლისა

ზეობა გაღურსული იშორებს ნისლის რიდეს,
 ივლისის დილა მთებზე სინათლის ჩქერებს კიდებს.
 ცხენები დარახტული კარვის კარებთან ღვანან,
 მუხრანბატონმა მშვიდად გზის გაგრძელება ბრძანა.
 სიცოცხლის ელფერს მატებს მიწას შუქ-ჩრდილი დილის
 და ცხენოსანთა რაზმი მისდევს ღორღიან ბილიკს.
 აისი მწუხრად იქცა, მზემ კლდეს ჩამოკრა წარბი
 და მხედრიონი ფიცხლად დარიალიდან გადის.
 წინ ნიავევით მიქრის ფიცხი მერანი შავი,
 მის მხედარს მძიმე ფიქრით დამძიმებია თავი:
 რუსეთმა გვიძმო თუკი, მტერს დაუუყენებთ თვალებს,
 აწი სპარსი თუ თურქი ჩვენს სისხლს კერასდროს დაღვეს.
 აწი ფრთებს გაშლის ლაღად ქართლოსიანთა ჯიში,
 სიკვდილის ელდა ზაფრავს ჩვენს მტრებს რუსეთის შიშით.
 თვალებს ცრემლები ნამავს, წრიალებს ფიქრთა ტვერში
 დიდი პოეტის მამა და ქართლ-კახეთის ელჩი.
 სამ დღეს იარეს კიდევე, ბაქსანთან შეისვენეს
 და ოზშივარი ასდის სრბოლით გახვითქულ ცხენებს,
 გეორგიევსკი უცებ წინ აღიმართა ლაღად
 და კავკასიის ზეცა აწეულიყო მადლა.

მინდა, გერქვას ედემი

ვინ დაგარქვა ქვიტირი, წარსულს ხომ არ მიტირი?
 თალარაიან ეზოდან მესმის ბაღლის ტიტინი.
 ზღაპარს მოჰგავს ათასფრად გაფოთლილი ტყისპირი,
 კრთის ფოთლებში ცისპირი, ვინ დაგარქვა ქვიტირი?
 აელვარებს ვაზნარებს მზიან დილის სიცილი,
 საკადული ბუტბუტებს, თუ გრუტუნებს წისქვილი?
 ეზუტები გრილ მიწას ღვინით სავსე ქვევრებით,
 ეტმასნები ქუთაისს ბროწეულის ტვერებით.
 მინდა, გერქვას ედემი, გულზე ცეცხლად მედები,
 ღვანან კერის ბურჯებად ახალგაზრდა დედები.
 ვინ დაგარქვა ქვიტირი, წარსულს ხომ არ მიტირი?
 თალარაიან ეზოდან მესმის ბაღლის ტიტინი...

ბათუმი... ზღაპრულ ფერთა
სამეფო,
მშვენიერების ბინა,
და ამ პატარა უნაზეს მკერდქვეშ
რა საოცრებებს სძინავთ!

საოცარია წვიმა,
საოცარია ზღვა,
საოცარია მიწა,
საოცარია ცა...

პირველ სიყვარულს,
პირველ გულისთქმას,
მე ვერ გავატან ქარს,
ვერ დავივიწყებ,
ვერ გავიმეტებ,
ვერ შევიყვარებ სხვას!

საოცარია წვიმა,
საოცარია ზღვა,
საოცარია მიწა
საოცარია ცა...

„პირველი თოვლი“,
„პირველი თოვლი“, —
პირველ სიმღერას
ვმღეროდი თრთოლვით...
პირველი ლექსი,
ვედრებად თქმული,
პირველ სიყვარულს
ელოდა გული...
პირველი სევდა,
პირველი ფიქრი,
თმებზე დამდნარი
პირველი ფიფქი.
პირველი კოცნა,
პირველი ცრემლი,
ო, ყველაფერი
მახსოვს პირველი!
ოითქოს ზღვაც იყო
გადაბარდნილი,
ქალაქს შეენოდა
თოვლის მანდილი,
„პირველი თოვლი“,
„პირველი თოვლი“,
პირველ სიმღერას
ვმღეროდი თრთოლვით!

პირველი გმირი აჭარის

ახლოვდება დიდი და ნათელი დღესასწაული — ფაშისტურ გერმანიაზე საბჭოთა ხალხის გამარჯვების 40 წლისთავი.

გამარჯვების დღისათვის მზადების დროს ჩვენი ხალხი კიდევ ერთხელ ხმამაღლა წარმოთქვამს დიდი სამამულო ომის გმირთა სახელებს. ამ ომში გერმანელ ფაშისტთა წინააღმდეგ ოქტომბრის მონაპოვართა დასაცავად აჭარიდან 24 ათასზე მეტი კაცი წავიდა, რომელთაგან 7.400-ზე მეტი სამშობლოს თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლას შეეწირა. მათ შორის იყვნენ საბჭოთა კავშირის გმირები მახინჯაურელი ისრაფილ ჭინჭარაძე და ბათუმელი მუშა ისაი კაზინცი. დიდ სამამულო ომში აჭარიდან წარგზავნილი 10 სხვადასხვა ერის წარმომადგენელს მიენიჭა საბჭოთა კავშირის გმირის მაღალი წოდება. ერთ მათგანზე ამ წერილში გვიამბობთ:

გაზეთ „საბჭოთა აჭარის“ 1944 წლის 9 თებერვლის ნომერი. ფოტოსურათი, რომელიც შემდეგ ყველასათვის ძვირფასი გახდა, და წერილი „საბჭოთა კავშირის გმირი ი. ქ. ჭინჭარაძე“, ხალხმა პირველად გაიგო მზიური აჭარის სახელოვანი შვილის მფრინავ ისრაფილ ჭინჭარაძის მამაცობა.

როგორც გაზეთი წერს, „ისრაფილ ქემალის ძე ჭინჭარაძე ფაშისტი ჯალათების უღლისაგან დროებით ოკუპირებული საბჭოთა რაიონების განთავისუფლებისათვის ბრძოლის ერთ-ერთი აქტიური მონაწილე იყო. მისი საბრძოლო თვითმფრინავი ყველგან რისხვად ესხმოდა თავს პიტლერელთა ურდოებს, ამსხვრევდა და ანადგურებდა მათს კომუნიკაციებს, სპობდა მტრის ჯარების შეჯგუფებას, ჩვენი სახმელეთო ჯარების მედგარი მიძალებისაგან უკუქცეულ მტერს ჰაერიდან უჭრიდა უკან დასახევ გზებს“.

„საბჭოთა აჭარის“ 13 თებერვლის ნომერში დაიბეჭდა ფრედონ ხალვაშის ლექსი „ისრაფილ ჭინჭარაძეს“, რომელიც მალე სიმღერად იქცა.

რა გრივალები გააპე,

რა ბრძოლები გაქვს ნახული,

ჭარის გრივალში გესმოდა

მშობელი დედის ძახილი...

სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარე მ. ი. კალინინი 1944 წლის 11 თებერვალს გმირის დედას ფატი ბოლქვაძეს სწერდა:

„პატივცემულო ფატი მემედის ასულო!

სამხედრო სარდლობის ცნობით თქვენი შვილი, უმცროსი ლეიტენანტი ისრაფილ ქემალის ძე ჭინჭარაძე, საბჭოთა სამშობლოსათვის ბრძოლებში გმირთა სიკვდილით დაეცა.

გმირობისათვის, რომელიც თქვენმა შვილმა ისრაფილ ქემალის ძე ჭინჭარაძემ გე-

რამანელ დამპყრობთა წინააღმდეგ ბრძოლის ფრონტზე გამოიჩინა, სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმმა 1944 წლის 4 თებერვლის ბრძანებულებით მიანიჭა მას წარჩინების უმაღლესი ნიშანი — საბჭოთა კავშირის გმირის წოდება.

გიგზავნით სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის სიგელს თქვენი შეი-ლისათვის საბჭოთა კავშირის გმირის წოდების მინიჭების შესახებ. შეინახეთ იგი, რო-გორც მოგონება გმირ შეილზე, რომლის ღვაწლსაც არასოდეს არ დაივიწყებს ჩვენი ხალხი“. მართლაც ბევრი რამ გაკეთდა გმირი მფრინავის ხსოვნის უკვდავსაყოფად. ისრაფილ ჭინჭარაძეს ბათუმის თეატრმა სპეციალური სპექტაკლი მიუძღვნა. საქარო-ველოს სსრ სახალხო არტისტმა ხ. მეგრელიძემ ა. შერვაშიძის პიესაში „სიმღერა შე-ვარდენზე“ უმცროსი ლეიტენანტის ისრაფილ ჭინჭარაძის საინტერესო სახე შექმნა. საქართველოს სსრ სახალხო არტისტი მ. ზინკაძე იგონებს: „აღსანიშნავია, რომ სპე-ქტაკლს ხშირად ესწრებოდა გმირის დედა, აწ განსვენებული ფატი ჭინჭარაძე. სპექ-ტაკლის მსვლელობის დროს იგი სულ ცრემლად იღვრებოდა, ხოლო სპექტაკლის შე-მდეგ გულში იხუტებდა და ეფერებოდა მსახიობს. ეს იყო შემოქმედის დიდი სიხა-რულის დღეები“.

აჭარის ასსრ სახელმწიფო მუზეუმში, რომელიც ისრაფილ ჭინჭარაძის სახელობის ქუჩაზე მდებარეობს, არის ვრცელი განყოფილება „აჭარა დიდ სამამულო ომში“. სსრ კავშირის გმირების კუთხე ისრაფილ ჭინჭარაძის ბიუსტით (მოქანდაკე მ. ბოლ-ქაძე) და პორტრეტით (მხატვარი ვ. მაგიდსონი) იხსნება. დოკუმენტები გვაცნობს ქა-რთველი მფრინავის ზანმოკლე, მაგრამ საოცარი ექსპრესიით აღსავსე ცხოვრების ამ-ბავს.

ისრაფილ ჭინჭარაძე 1916 წლის 23 აპრილს დაიბადა. ხუთი წლისა იყო, მამა რომ გარდაეცალა და დედისა და ბაბუის ამარა დარჩა. როგორც აღამიანი და მოქალაქე, იგი ლენინურმა კომკავშირმა აღზარდა. მაზნიაურში მიიღო არასრული საშუალო გა-ნათლება. ადრე მფრინავად გახდომაზე არც უფიქრია, რადგან ბათუმის რკინიგზის ტექნიკუმის მოსწავლე გახდა, მაგრამ მთავარი ის იყო, რომ ჰაბუკს ტექნიკა იტაცებდა.

1934 წლის აპრილში მთელმა ქვეყანამ შეიტყო ჩელიუსკინელთა გადარჩენის მო-ნაწილე მფრინავების ამბავი. ისინი პირველი საბჭოთა კავშირის გმირები გახდნენ. 1937 წლის ივნისში ვალერი ჩკალოვის ეკიპაჟი პირველად გადაფრინდა მოსკოვიდან ამერიკის შეერთებულ შტატებში ჩრდილოეთის პოლუსის გავლით. ყველას პირზე ჯერა ჩკალოვის, ბაიდუკოვისა და ბელიაკოვის სახელები. ამან საბოლოოდ გადაწყვი-ტა ისრაფილის არჩევანი. ტექნიკუმის დამთავრების შემდეგ იგი ბათუმის აეროკულ-ბში შევიდა, სადაც დაეუფლა ფრენის ხელოვნებას. აქედან, როგორც წარჩინებული, 1939 წელს ბალაშოვის სამხედრო-საჰაერო სასწავლებელში გაგზავნეს.

ისრაფილ ჭინჭარაძემ სასწავლებელი წარმატებით დამთავრა და ერთ-ერთი საა-ვიაციო ქარხნის მფრინავ-გამომცდელად დაიწყო მუშაობა.

როგორც კი დიდი სამამულო ომი დაიწყო, ახალგაზრდა პატრიოტმა ფრონტზე გაგზავნა ითხოვა, მაგრამ უარი უთხრეს. 1942 წლის მაისში კვლავ დაჟინებით მიმა-რთა ბალაშოვის სამხედრო კომისარიატს. ამჯერად მისი თხოვნა დააკმაყოფილეს და ბომბდამშენ თვითმფრინავზე „ილუშინ-2“ გაამწესეს. სწორედ ამ თვითმფრინავზე გა-მოიჩინა მან საარაკო მამაცობა.

ისრაფილის გმირობა დეტალურად აღწერა სტეპნოის ფრონტის საიერიშო საავი-აციო პოლკის უფროსმა მაიორმა მატეიკოვმა 1943 წლის 10 ოქტომბერს შევსებულ დავილოვების ფურცელში. ამ დოკუმენტიდან ვგებულობთ, რომ საიერიშო საავიაციო პოლკის უფროსი მფრინავი, უმცროსი ლეიტენანტი ისრაფილ ქემალის ძე ჭინჭარაძე 1942 წლის 22 მაისიდან 1943 წლის 17 მარტამდე ჩრდილო-დასავლეთის (კალინინის). 1943 წლის 23 მარტიდან 20 ივლისამდე ვორონეჟისა და 1943 წლის 20 ივლისიდან

10 ოქტომბრამდე სტეპნოის ფრონტებზე იბრძოდა. კალინინის ფრონტზე 10 წარმატებითი საბრძოლო გაფრენის დროს გამოჩენილი შამაცობისათვის იგი 1943 წლის 26 ნოემბერს მაისის წითელი ვარსკვლავის ორდენით დაჯილდოვდა, ვორონეჟის ფრონტზე 30 წარმატებითი საბრძოლო გაფრენისათვის კი იმავე წელს 30 აგვისტოს სამაძულო ოპერაციის პირველი ხარისხის ორდენი მიიღო. ვორონეჟის ფრონტზე განსაკუთრებით მძიმე მდგომარეობა შეიქმნა, რადგან მოწინააღმდეგემ თავი მოუყარა ოპერატიულ რეზერვებს და ბელგოროდის მიმართულებით შეტევაზე გადავიდა. ამიტომ ეს გაფრენები მტრის საზენიტო ცეცხლისა და გაქანადგურებლების ძალაგრი უკუქმედების პირობებში მიმდინარეობდა.

სულ ისრაფილ ჯინჭარაძის ანგარიშზეა 92 საბრძოლო გაფრენა, რომელთაგან თითოეული შეიძლებოდა საბედისწერო გამხდარიყო. მან მოსპო გერმანელთა 27 ტანკი, 82 ავტომანქანა, 6 თვითმფრინავი აეროდრომზე და ერთი საჰაერო ბრძოლაში, ჩაახშო საზენიტო არტილერიის 10 წერტი, გაანადგურა სავსე არტილერიის 5 ბატარეა და 3 ნალმატყორცნების წერტი, მოკლა, დაჭრა და გაფანტა მოწინააღმდეგის 880-მდე ჯარისკაცი და ოფიცერი... 1943 წლის ოქტომბერში იგი გმირულად დაიღუპა.

მახინჯაურის კოლმეურნეობა და ქართული საშუალო სკოლა ისრაფილ ჯინჭარაძის სახელს ატარებს. აქ ყველაფერი გმირის ხსოვნით სუნთქავს. სკოლის ეზოშიც და კოლმეურნეობაშიც გმირის ბიუსტი დგას. ამ ბიუსტებთან იღებენ პიონერული და კომკავშირული ორგანიზაციების რიგებში, საბჭოთა არმიისა და სამხედრო-საზღვაო ფლოტში საზეიმოდ აცილებენ ახალწვეულებს. მეხუთე მეორე კლასში დგას მერხი, რომელთანაც ჯდომა ყოველი მოსწავლის ოცნებაა. ეს ისრაფილის მერხია. მისი დაკავება მხოლოდ იმას შეუძლია, ვინც წარჩინებით სწავლობს, აქტიურად მონაწილეობს სკოლის ცხოვრებაში.

საკოლმეურნეო კლუბში ისრაფილ ჯინჭარაძის ცხოვრების ამსახველი ფოტოგამოფენაა მოწყობილი, სკოლაში კი გმირის მუზეუმი. პოპულარული გახდა ნორჩ ფეხბურთელთა საერთაშორისო ტურნირი საბჭოთა კავშირის გმირის ისრაფილ ჯინჭარაძის პრიზზე.

ისრაფილმა სულ 27 წელიწადი იცხოვრა და მეტეორივით გაიელვა ჩვენი სამშობლოს ცაზე, მაგრამ ქვეყნად ნათელი კვალი დატოვა.

მიხეილ მუხილიშვილი.

წმინდა მიწა

დნებართან

წვიმს ზღვის პირას, წვიმს და
ზოგჯერ ცრემლსაც ურევს,
მოსჩანს მცირე მიწა, —
როგორც სევდის ყურე.

გაფოფრილი ნისლი
თითქოს ნისლებს სდევს და
ღურჯ ზღვის სანაპიროს
არ შორდება სევდა.

საძმო საფლავებში
ომგადახდილთ სძინავთ,
იმათ სასთუმლებთან
ყვავილები ბრწყინავს.

მზერა ცრემლით წვდება
გადარუჯულ ბექობს,
გელავაც მეორდება
ქარიშხლების ექო.

რეკავს, რეკავს გული,
როგორც ბედისწერა,
ეს იმათი ხმაა,
მათი გულისძგერა,

ვინც ამ წმინდა მიწას
აეფარა მკერდით,
სამუდამოდ იქცა
უკვლავების ხედრი.

წვიმს, ზღვის ნაპირს, წვიმს და
ზოგჯერ ცრემლსაც ურევს,
მოსჩანს მცირე მიწა, —
როგორც სევდის ყურე.

გარმონი ღუმილს
არ ითმენს, არა, —
სიტყვა სათქმელი
ძნელდება მაინც,
— გიყვარვარ?
— არა?
კითხულობს ვაჟი
და კვლავ ღუმილში
გადადის წამი.
აი, აქ, დნებართან,
ორმოცდაერთში,
ჩვენ მკერდით შევხვდით
ბობოქარ სიკვდილს,
სადაც დღეს წყვილი
ერთმანეთს ეტრფის
და ცისარტყელა
წნავს ტრფობის გვირგვინს.
რა შეედრება ახლა
ამ სურათს,
ამაღლებულა
დნებრის ნაპირი,
დაისის სხივი
თევზივით ცურავს
და მებაღურს ჰგავს
თეთრი აპრილი.

უმაგალითო გმირობა გამოიჩინეს ქერჩის მისადგომებთან საბჭოთა კავშირის შეიარაღებული ძალების მებრძოლებმა, ქალაქის მშრომლებმა. მათ გზა გადაუღობეს ფაშისტთა ჯარებს საბჭოთა სამხრეთის მარგალიტის — ჩრდილოეთ კავკასიისაკენ.

ჩრდილო კავკასიის ფრონტის ჯარებმა 1943 წლის 11 სექტემბერს გამანადგურებელი იერიშები მიიტანეს ტამანის ნახევარკუნძულზე განლაგებული მოწინააღმდეგის პოზიციებზე და ოქტომბერში მთლიანად გაწმინდეს იგი მტრისაგან.

დღის წესრიგში დიდია ყირიმის განთავისუფლება. ქერჩის პლაცდარმის დაპყრობის მიზნით დაიწყო მზადება შავი და აზოვის ზღვებიდან და ქერჩის სრუტიდან მტერზე კომბინირებული იერიშების მისატანად. ყირიმის დაცვის პიტლერულ გეგმაში ქერჩის ნახევარკუნძულს განსაკუთრებული როლი ენიჭებოდა. მას იცავდა პიტლერულთა ჯარების მე-17 არმიის მეხუთე კორპუსი, რომლის შემადგენლობაში 85 ათასზე მეტი მებრძოლი იყო: ქერჩის სადესანტო ოპერაციის მომზადება და განხორციელება დაევალია ჩრდილოეთ კავკასიის ფრონტის 56-ე და მე-18 არმიებს (სარდლები გენერალ-ლეიტენანტები ა. გრეჩკო, კ. ლესელიძე); ყველაფერი გაკეთდა სადესანტო ოპერაციის წარმატებით ჩატარებისათვის.

31 ოქტომბერს აზოვის სამხედრო ფლოტილის გემებმა თემრიუკისა და პერესიპის რაიონებში მიიღეს 56-ე არმიის ტამანის მეორე გეგარდიული მსროლელი დივიზიის ქვედანაყოფები. ყველაფერი მზად იყო ზღვაში გასასვლელად, მაგრამ, როგორც წინა დღეებში, კვლავ ამოვარდა გრიგოლი. ფრონტის სარდლობამ სადესანტო ოპერაცია 2 ნოემბრისათვის გადადო. მე-18 არმიის დესანტი წარმატებით გადასხეს ქერჩის სამხრეთ-დასავლეთით 15 კილომეტრზე. ქერჩის პლაცდარმის დაპყრობის მიზნით შეტევა კამიშ-ბურუნის, ხოლო შემდეგ ბაგეროვის მიმართულებით მძლავრი იერიშებით განვითარდა, მაგრამ გემებმა ძლიერი ლეღვის გამო დაიგვიანეს და ამიტომ დესანტი ზღვაში მხოლოდ პირველ ნომებერს ღამის 3 საათსა და 50 წუთზე გავიდა. გრიგალი ისევ მჭინვარებდა, ზღვა კვლავ ბოხოქრობდა. მღგომარეობა უაღრესად დაიძაბა.

ფაშისტებმა როგორც კი შენიშნეს დესანტის მოძრაობა, პროექტორებით განათეს ზღვა და გრიგალისებური ცეცხლი დაუშინეს მდესანტეებს. ამის მიუხედავად, დესანტის შემადგენლობაში პანიკა არ ამტყდარა. მებრძოლები გადაეშვენ ყინულოვან წყალში და მტრის ძლიერი ცეცხლის მიუხედავად, შეუპოვრად გაემართნენ ნაპირისაკენ. ხმელეთზე გადასვლისთანავე ისინი დაუყოვნებლივ ჩაებნენ მტერთან გააფთვებულ ბრძოლაში.

2 ნომებერს დესანტმა საგრძნობი შეესება მიიღო. ყველა მდესანტემ მასობრივი გმირობის, მამაცობის სიმტკიცე გვიჩვენა. მათი მკერდი მთავრობის მალაღმა ჯილდოებმა — ორდენებმა და მედლებმა დაამშვენა. რჩეულთა შორის რჩეულებს — 1339-ე მსროლელი პოლკის შტაბის უფროსს, მაიორ დიმიტრი კოვეშნიკოსს, ამავე პოლკის ასეულის მეთაურს, ლეიტენანტ პლატონ წიქორიძეს, ჯარისკაც ვლადიმერ ესებუას საბჭოთა კავშირის გმირის წოდება მიენიჭათ.

ს. კოვეშნიკოვი ამჟამად გენერალ-ლეიტენანტია და ცხოვრობს მოსკოვში, მისი უერთგულესი ფრონტელი მეგობარი ვედამდგარი პოლკოვნიკი პ. წიქორიძე ჩოხატაურშია და ხელმძღვანელობს ომის ვეტერანთა რაიონულ საბჭოს.

ქერჩის პლაცდარმზე ანაპის 414-ე ქართული მსროლელი დივიზია 1944 წლის 2 იანვრიდან დაუყოვნებლივ შეუდგა თავდაცვის მოწყობას. 13 იანვარს მტრის ავიაციამ დივიზიის ნაწილების წინააღმდეგ იერიში წამოიწყო, მაგრამ ქართველი მეომ-

რები თავგანწირვით იბრძოდნენ. მათ შორის იყვნენ მზიური აჭარისა და საქართველოს სხვა კუთხეების წარგზავნილები — ჯარისკაცები, სერჟანტები, მეთაურები და პოლიტმუშაკები ამბერკი ლორია, ვლადიმერ თოძე, კონსტანტინე კვაჭანტირაძე, ალექსანდრე ჭიჭიშვილი, ელისე ტულუში, ჯემალ წითელაძე, ქესკინ გუგუნიავა, ვიქტორ ბორჩხაძე, ალექსანდრე სოფრომაძე, ხუსეინ ბეჟანიძე, ქაზიმ გორგოშაძე, მამია კუკულაძე, ამბარკუმ ყაზარიანი, გუგული, იაშა, ვალიკო, სერგო ჩხაიძეები, თეოფილე ყურაშვილი, გიორგი მშვიდლობაძე, მიხეილ დარჩია, მემედ შველიძე, ალექსანდრე ვერულიძე, აკაკი სულაბერიძე, ახმედ წუწუნავა, მიხეილ ჯორბენაძე, იუსუფ დიასამიძე, ნიკოლოზ გირკელიძე, შალვა ხახნელიძე, შალვა ფარცხალაძე, ალექსანდრე რუსლანეცვი, ვასილ მახარაძე, არონ თაფლაშვილი, კუკური ებრაღიძე, ოთარ ქაჯია, გიორგი რუსეიშვილი, ნიკოლოზ ტულუში, ნაზიმ და შალვა ხუნდაძეები, იური თავბერიძე, მიხეილ სიხარულიძე, არჩილ გოქსაძე, კონსტანტინე სანაძე, შოთა სირაძე, სერგო გოშხთელიანი, სიმონ წილოსანი, მიხეილ ცეცხლაძე, დავით თავაძე, დიდიმ ჭარხალაშვილი, ისმაილ გორგილაძე, ივანე ტოროტაძე და სხვები... ყველას ჩამოთვლა შეუძლებელია.

1944 წლის 28 იანვარს ქერჩის პლაცდარმზე გმირთა სიკვდილით დაეცა ორგზის ორდენოსანი კაპიტანი აბდულ წულუკიძე. მან თავისი სიცოცხლე სამშობლოს შესწირა. ჩვენ, მის ფრონტელ მეგობრებს, გვეამაყება, რომ მისი სახელობის ლეღვას კოლმეურნეობა 1983 წლის მაჩვენებლების მიხედვით გამარჯვებული გამოვიდა სოციალისტურ შეჯიბრებაში და საკავშირო გარდამავალი წითელი დროშა დაიმსახურა.

414-ე ანაპის წითელდროშოვანი დივიზიის პოლიტგანყოფილების უფროსმა გადამდგარმა პოლკოვნიკმა ვარლამ ჯანჯღავამ ვრცლად აღწერა ყირიმის ბრძოლები და, კერძოდ, ქერჩის პლაცდარმის მნიშვნელობა. ანაპის 414-ე მსროლელმა ქართულმა დივიზიამ ქერჩის პლაცდარმზე სამნახევარი თვის განმავლობაში მძიმე ბრძოლები გადართა და მტერს სტრატეგიულად მნიშვნელოვანი პოზიციები წაართვა.

1944 წლის 11 აპრილის ზღვისპირეთის ცალკე არმიის ჯარების შემადგენლობაში დივიზიამ განავითარა სწრაფი შეტევა და მრავალი ათეული დასახლებული პუნქტი, რკინიგზის სადგური და მნიშვნელოვანი პოზიცია აიღო.

უმალესი მთავარსარდლის ი. ბ. სტალინის ბრძანებით ქერჩის განთავისუფლებაში აქტიური მონაწილეობისათვის მადლობა გამოეცხადა დივიზიის პირად შემადგენლობას, მრავალი მეომარი დაჯილდოვდა ორდენებითა და მედლებით. ანაპის 414-ე დივიზიამ განსაკუთრებით ისახელა თავი სეფასტოპოლისისათვის ბრძოლაში და დაჯილდოვდა წითელი დროშის ორდენით. დივიზიის ორ პოლკს მიენიჭა სეფასტოპოლისის ორს კიდევ ქერჩის სახელწოდება.

უკრაინის მე-4 ფრონტის ჯარების წარმატებებმა, საბჭოთა შეიარაღებული ძალების დიდმა უპირატესობამ განაპირობა ქერჩიდან გარდევის წარმატება, მტრის ჯარების ყირიმის მძლავრი დაჯგუფების სრული ლიკვიდაცია.

სამშობლოს წინაშე თვალსაჩინო დამსახურება, მასობრივი გმირობა, მამაცობა და სიმტკიცე, რაც ქერჩის მშრომელებმა და საბჭოთა არმიის, სამხედრო-საზღვაო ფლოტისა და ავიაციის მეომრებმა გამოაჩინეს დიდი სამამულო ომის წლებში სათანადოდ აღინიშნა. ყირიმის განთავისუფლების 30 წლისთავის აღსანიშნავად სსრკავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის ბრძანებულებით ქალაქ ქერჩს მიენიჭა გმირი ქალაქის საპატიო წოდება და გადაეცა ლენინის ორდენი და მედალი „ოქროს ვარსკვლავი“.

იასონ ცერცვაძე,

ანაპის 414-ე წითელდროშოვანი ქართული მსროლელი
დივიზიის ვეტერანი, გადამდგარი მაიორი.

ევგენი თავდგირიძე

ბ ა რ ა თ ი

ვიცი, სოფელში მოვიდა თოვლი,
რომ აკაციებს ეზოში სცივათ
და უკანასკნელ დღეებზე ფიქრით
ფოთლები ზიდან ფარფატიტ ცვივა.

ვიცი, სოფელში თოვლია დიდი,
რომ ბელურები მოფრინდნენ სხვენში
და მე ყველაფერს ვიხსენებ, რადგან
ჩემი ბავშვობა გადარჩა თქვენში.

ვიცი, სოფელში პატარებს სძინავთ,
დილის ექვსია — ძაღლები ყეფენ..
შენ კი ეზოში თოვლივით მხვდები,
ჩემო ძვირფასო ბებია, ეფემ!

ვიცი, სოფელში ისვენებს ხალხი,
ის სიწყნარეა, რაც იყო წინათ
და მე ბავშვობის მეფური ძილით
კვლავ ეფემიას კალთაში მძინავს.

ვიცი, სოფელში მნატრობენ ისევ
და მოგონებით უსხედან ბუხრებს,
შორს კი ბილიკი, ჩაფლული თოვლში,
უცხო მგზავრით სოფელში უზვევს.

ვიცი, სოფელში მოვიდა თოვლი,
რომ აკაციებს ეზოში სცივათ
და უკანასკნელ დღეებზე ფიქრით
ფოთლები ზიდან ფარფატიტ ცვივა.

ევგენი თავდგირიძე ხელვაჩაურის რაიონის სოფელ თხილნარში დაიბადა, აქვე დაამთავრა საშუალო სკოლა და სწავლა შ. რუსთაველის სახელობის ბათუმის პედაგოგიურ ინსტიტუტში განაგრძო. 1982 წლიდან, ინსტიტუტის დამთავრების შემდეგ, ხულოს რაიონის მეკეიძეების საშუალო სკოლის მათემატიკის მასწავლებელია.

სოფელთან ახლოს ციხეა ძველი, —
ჩვენში ნანგრევებს რომ ემაჩიან,
ციხეში შესვლა არ არის ძნელი,
ციხის პატრონი ახლა ხალხია.
დრო გადის, ჟამი აცვივა კედლებს,
ციხე კი რჩება მოწმედ დავისა —
კაცს თავი ახსოვს, მიწას — გუთანი.
ციხეს არ ახსოვს — ტკივა თავისად.
მძიმე ღოდებში დამწყვდეულ სევდას
უსმენს, დღითიდღე, ჯანი ელევა
და როცა ღამით მთვარე ამოდის,
სოფელში ისმის ციხის სველება.

ბ ა თ უ მ ი

მზეში ნებივრობს მზეჭაბუკი — ჩემი ბათუმი,
შორს, ჰორიზონტზე, მისრიალებს თეთრი თოლია,
აქ ყოველივე გულთან ახლოს ისე მოსულა,
რომ უსასრულოდ ენდობი და შენი გგონია.
მაღლა ცის თალი — მოწმენდილი, ლურჯი, კრიალა,
როგორც ტაძარი, სალოცავი ჩემი ბათუმის...
არც არასოდეს წაიშლება კვალი წვიმების
და არც სინათლე ზღვის სარკესთან ცისფერ ნათურის.

კუკური კვასტიანი

ს ა მ უ ზ ლ ო

შენი მთების თეთრ მწვერვალებს
მზის სხივები ქარგავს,
შენი ზეცა სიანკარეს
არასოდეს კარგავს.
ბუღბუღები გიგალობენ,
კორდებს გიმეობს წყარო,
შენს მიწაზე ზამთარ-ზაფხულ
ია-ვარდი ხარობს.

მწვერ ბაკურიძე

უ ღ რ უ ზ ლ ო ზ ე ც ა

გადაბრწყინდება უღრუბლო ზეცა,
ინავარდებენ მერცხლები ლაღად,
გმრომელი კაცის გამრჯე
მარჯვენით
მთელი პლანეტა იქცევა ბაღად.
მინდა გავუღო ღია ცას გული
და მონავარდე მერცხლების
ფრენას,
დაე, სიცოცხლე და სიხარული
აღისკროვნებდეს მომავლის
რწმენას!

ლევან ანანიძე

მ ე მ ო ზ რ ე ბ ი

რამინი და რომანი
მეგობრები არიან,
ბიჭებს გარჯას უქებენ,
სწავლა უფართ ძალიან.

ტკბილ საუბრით სკოლისკენ
ერთად მიუხარიათ,
წიგნებს ისე უვლიან,
თითქოს ნატერისთვალა.

ოთარ ჭყონია

ნ ა კ ა დ უ ლ ი

არ ვარ წყალუხვი მდინარე,
მთები არ მკვებავს ჭაღარა,
კორდიდან ჩამონადენი
ნაკადული ვარ პატარა.
არც დიდი ძალის მქონე ვარ,
არც ტალღის მიყვარს თამაში,
ღლედაღამ ჩუმი სიმღერით
მიველინები ჭაღაში.

ნოზრევეან ირაგაძე

გ ა ზ ა ფ ნ უ ლ ი

აშოლტილო მთებო,
მორაკრაკე წყაროვ,
გაზაფხული გშვენის,
ოქვენი ნახვით ვხარობ.
დაუძახე, გელავ,
იამზეს და რეზოს,
მწვანედ მოვრთოთ ყველამ
ჩვენი სკოლის ეზო.

სოსო აბაშიძე

უკვდავება ერისა

მკითხველი მოუთმენლად ელოდა ცნობილი ქართველი მწერლის რევაზ ჯაფარიძის ტექტოლოგიის „მძიმე ჯვრის“ ბოლო წიგნს. ჩვენს წიხაშეა ათწლიანი რუღუნებითი შრომის ნაყოფი — რომანი მე-18 საუკუნის იმერეთისა და მისი მეფის სოლომონის ცხოვრებაზე. იმ ადამიანის ბრძოლასა და ტიტანურ ძალისხმევაზე, ვისაც შემდეგ მადლიერმა შთამომავლობამ სამართლიანად უწოდა ქვეყნის მეორე აღმაშენებელი და საფლავის ქვაზე ასეთი მრავლისმთქმელი ეპიტაფია წაუწერა: „სახელოვანი ქვეყანასა ჩუენთა, უშჯულოთა, მაჰმადიანთა ძირითურთ აღმომფხვრელი და ქრისტესათვის მრავალგზის სისხლდათხეული, იმერთა მეორე აღმაშენებელი მეფე დიდი სოლომონი... ამის ავი კაცი ვიყავ, ტყვე არვის ვაყიდვინეო...“

ცხადია, ამ დიდი ისტორიული პიროვნების, მისი როლის გაგება, იმდროინდელი იმერეთის პოლიტიკური, სოციალურ-ეკონომიკური და კულტურული ცხოვრების წარმოჩენის გარეშე შეუძლებელი იყო და ავტორი წიგნის პირველი გვერდებიდანვე გულდაგულ ხატავს იმ გარემოს, დაპირისპირებულ ძალთა კვეთების სურათებს, ცხოვრების ამ შარას, რომლის გავლის დროსაც ყალიბდება ხასიათი მეოცნებე ჭაბუკი უფლისწულიდან მრავალჭირგადანახად ხელმწიფემდე.

მიიცვალა გარეშე და შინაური მტრების ურიცხვი შემოსევებით, ღალატითა და უპირობო გულჩამკვდარი იმერთა მეფე ალექსანდრე და მის ძეს სოლომონს სამართავოდ ერგო ქვეყანა, რომელსაც ოსმალეთი მოუშორებელ წურბელასავით სისხლსა სწოვს, მიაქვს ხარკი და აქაური თვალხატულა გოგობიკებით ავსებს მაჰმადიანური სამყაროს ტყვეთა ბაზრებს, დიდებულთა პარამხანებს.

ამ ვითარებას ქართველთაგან ბევრი უკვე იმდენად შეეჩვია, ცხოვრების ისეთ წესად გაიხადა, რომ ურჩობა ღვთის საგმობ საქმედ მიაჩნია. ამ ბანაკში აღმოჩნდნენ ქვეყნის უპირველესი, უმძლავრესი ფეოდალები: სოლომონის ბაბუა, არგვეთის დიდი ბატონი, თავისი გავლენით მეფეზე უფრო აღმატებული, კუთხის უგვირგვინო — „მცირე მეფე“ ლევან აბაშიძე, რაჰის ერისთავთერისთავი როსტომი, მასზე გავლენით არანაკლები, ოდიშის მფლობელი ოტია დადიანი, მეფის დედა — დიდი დედოფალი თამარი, ბიძები — მამუკა, გიორგი და ძმანი მათნი.

მათთვის ურყევე კომპარტიტებად ჩამოყალიბდა დებულება. „ყმა — ჩემი! ჩემს ყმას გინდ მოვკლავ, გინდ დავარჩენო“.

მათ თვალწინ იზრდება უფლისწული სოლომონი, რომელსაც გამოკვეთილი პოზიცია და მიზანი აქვს — „ქვეყანა კამეჩის რქაზე კი არა, გლეხკაცის მარჯვენაზე დგას. თუ ქარქაშიდან ხმალი დროზე არ ამოვიღეთ და ეს ჭირი არ მოვიშორეთ, ქრისტიანი კაცი ვეღარ იბოვინებს ამ არემარეზე. სანთლის ამნთებელიც კი აღარავინ დარჩება“.

ბატონიშვილის პოზიციას მოწინააღმდეგე ბანაკის დიდებულები ასე განმარტავენ: „ერთი ასის და ათასის წინააღმდეგ აპირებს გალაშქრებას. ქვეყანა ამას ვერ გაუძლევს“.

ლუბს... პირდაფრენილ ოსმალეთის იმპერიას ერთ ლუქმად ვეყოფით? არ ვეყოფითო! აი ურჩობა გმართებს. ვინც ოსმალის ეურჩა, რა მოიგო?... ბატონიშვილი სხვა მხრივაც უჯდომარტ გზას ადგას: ტყვეების ყიდვა-გაყიდვის მოშლა, უდევს გულში... ოსმალთა შემოქლება ბევრი რამე დასთმოს, მაგრამ, ნურას უკაცრავად, ტყვეების ყიდვა-გაყიდვას არ მოგვაშლევინებს“.

„სამშობლო უნდა გავანთავისუფლო. ვერ ვიზამ, ვერ შევწვდები? შეილსა და შეილიშვილს დავუბარებ, მე არა მაქვს შიშისა და უკანდახვეის ნება“. ასეთი აზრითა და მისწრაფებებით განმსჭვალული ჰაუსუკის მეფობა ხელს არ აძლევს კუთხური პარტიკულარიზმით შეპყრობილ თავადებს.

იმდროინდელი ფეოდალური ეპოქის დალი აზის იმერთა ქვეყანას. ეპოქის წესი ასეთია, — მეფე თავის ერთგულ დიდებულებს ასახუქრებს, ოღონდ ეს ისე უნდა ღლებოდეს, რომ დიდებულებმა არ შეიძინონ ის ძალა, რომლის გამოყენებითაც შესალებენ შემდეგ მეფეს აღარ დაემორჩილონ.

„მძიმე ჯვარში“ ეს სტადია უკვე გავლილია. იმერელი დიდებულები უკვე იქცნენ ძალმოსილ ფეოდალებად. ამასთან ქვეყანა ოსმალეთის მოხარკეა. ალექსანდრეს მეფობა, „უფროშალური“ იყო. თავადები მათთვის დამახასიათებელი გათიშულობით, ღალატითა და ერთმანეთის დაწოკებით უფრო ასუსტებენ ქანცგაცილ სამეფოს.

სოლომონი იმ დროს უნდა ავიდეს ტახტზე, როცა თავიანთ კუთხეებში, — მცირე სამეფოებში ჩაკეტილი მთავრები კი აღიარებენ თავიანთ ვასალურ დამოკიდებულებას, მათ კი სჭირდებათ მეფე, მაგრამ, ცხადია, ურჩევნიათ საქმე ჰქონდეთ სუსტ, უმწეო სამეფოს პირველ კაცთან, ვისაც ტიკინასავით ათამაშებენ, ვიდრე ძლიერ პიროვნებასთან, ვინაც ძალის მოყრებისთანავე გაუყოფელი ერთმმართველობისა და სამეფოს ცენტრალიზაციისათვის იბრძოლებს.

უფლისწულ სოლომონის ძლიერი ხასიათი და, ცხადია, მისი მიზნები შეუმჩნეველი არ დაორჩენილა მოშურნეთათვის. და, აი, მამის გარდაცვალების შემდეგ შეთქმული დიდებულები, მათ შორის სისხლი სისხლთაგანი და ხორცი ხორცთაგანი — დედა და ბაბუა ყოველნაირად ცდილობენ ქვეყნის საცესთან არ მიუშვან ბატონიშვილი და ამას ახერხებენ კიდევ. გამეფებიდან ერთი დღეც არ გასულა, იგი ტახტიდან გადმოაგდეს, მისი ერთგული და თანამზრახველი კარისკაცები კი სატუსალოში ჩაამწყვდის. სხვათაშორის, დიდებულებს სოლომონის ათვალისწუნების მეორე, არანაკლებ „საბატო“ მიზეზიც აქვთ. მათ არ შეუძლიათ დედოფლად იგუონ სოლომონის თანამეცხედრე, ობოლი და სხადლოდ აღზრდილი, მღაბით ინალიშვილის ასული თინათი.

ვითარება თითქმის გამოუვალაია. ავი მწარედ შენიშნავს დევნილი მეფედ-ყოფილი: „რომ დამედვენონ და დაჭერა მომინდომონ, ვერსად გავექცევი: ჯარი მე არა მყავს და ციხე მე არ მამადა“.

სოლომონი დასასმარებლად ოდიშის მთავარს ოტია დადიანს მიაშურებს, უფრო სწორედ, გუშინ მამის — ალექსანდრეს დაუძინებელი მოშურნე ოტია მიაღწევს იმას, რომ დახმარების სათხოვნელად მასთან მიიყვანოს შვილი... დევნილ ტახტის მემკვიდრეს დახმარების ფასად იგი გაუგონარ სამაგიეროს თხოვს — განაძევოს სჯულიერი თანამეცხედრე თინათი და მის მაგივრად დედოფლის გვირგვინი დადიანის ასულ მარიამს დაადგას. იცის ქვეიანმა და ანგარიშიანმა დადიანმა სოლომონის შეპირების ფასი და მიშველების სანაცვლოსაც იმის მიხედვით მოზომავს. რას იზამ, ძალა მის ხელშია, ძალა, რომელმაც კანონიერი ტახტი უნდა დაუდგინოს მეფეს.

საოცარი ექსპრესიით აღწერს რევან ჯაფარიძე იმას, რაც ამ დროს სოლომონის გულში ხდება. ხედავს ჰაბუკი უფლისწული, რომ იგი „გამოქერილია“. ერთხელ უკვე რაჟის ერისთავის — როსტომის უფროსმა შვილმა — ვიორგიმ, რომელსაც ტყვეები მიჰყავდა გასაყიდად, ისიც არ იკადრა, რომ მეფისათვის პასუხი გაეცა და ამით შელახა

მისი თავმოყვარეობა, ახლა უფრო სწრაფად უნდა შეილახოს სოლომონის კაცობა. მაგრამ სხვა გამოსავალი არ არის. კაცისა და მეფის ბრძოლაში მეფე იმარჯვებს ყოველთვის. არა აქვს უფლება თავმოყვარეობას, ან სიყვარულს ანაცვალოს სამშობლოს იდეა. იგი მეფეა და, თავის ქვეშევრდომთაგან გასხვავებით, უფლება არ აქვს გულისთვის აპყვეს.

აქ თინათიმაც, მართლაც, წმინდანის სადარმა ქალმაც, გამოიჩინა ვაჟკაცობა. იგი სიყვარულის, სამეფოს სახელით ეხმარება მეუღლეს ერთადერთი სწორი გადაწყვეტილების ძილებაში: „ძე ყოველთვის შენი მოწაფე ვიყავი, სოლომონ, დღესაც ძიხდა მასწავლებლობა გამიწიო და დიდსულოვნების მაგალითი მაჩვენო. მეც ძსურს ქვეყნის გასაყირის წუთებში ისე მოვიქცე, როგორც ჩემს ღირსებას და მდგომარეობას შეეფერება... მეც ჩემი ქვეყნის შვილი ვარ“. და ფეხმძიმე თიხათი ნინოწმინდის მონასტერში აღიკვეცა მონაზვნად, საიდანაც მალე უგზო-უკვლოდ გადაჰარგეს უცნო მხედრებმა.

მანამდე კი ოტია დადიანმა, აწ უკვე სიძეს — სოლომონს დახმარების ხელი გაუწოდა. შეთქმულები დამარცხდნენ. მეფემ სხვებთან ერთად ტყვედ იგდო დედა, დიდი დედოფალი თამარი.

აქაც ბრძოლა. ახლა უკვე მეფესა და შვილს შორის და კიდევ მეფე იმარჯვებს. მას არა აქვს არჩევანის უფლება. მოლაპატე დედა უნდა დაისაჯოს და დაისაჯა კიდევ. თამარი სამეფოდან მოკვეთილ იქნა და „საპატიო ტყვე“ ოდიშს გაიგზავნა.

სამეფოში მოჩვენებითი მშვიდობის პერიოდი დგება. სოლომონი ნიჟსა და ენერგიას არ იშურებს შინაური მტრების დასაწყნარებლად და შემოსარიეებლად.

ამ დროს გამოეცლება იმერეთს ერთი დიდი ბურჯი და თანამდგომი, გარდაიცვლება ოტია დადიანი, რომლის ძეს — კაციას ისე დანდობილად ვეღარ დაეყრდნობა მეფე.

ასეთ ვითარებაში სოლომონის დასამზობად, მისთვის ტახტის წასაგვრელად იმერეთს მოისწრაფვის ოსმალთა ლაშქრით გულშიცემული ბაბუა ლევან აბაშიძე.

სოლომონი უთანასწორო ბრძოლაში იმარჯვებს. ლევანს თავისივე ყმა გლეხი ასკია აბესაძე კლავს.

მეორე ხანიც გამოხდა და ახლა ტახტის ხელში ჩასაგდებად ოსმალთა ლაშქარს თეიმურაზ ბატონიშვილი მოუძღვის წინ.

ამ ომში სოლომონი დამარცხდა. დამარცხდა რაჰის ერისთავის როსტომის გაუგონარი ლაღატის, კაცისა და მთავრის სიტყვის გატეხვის, მხრიდან გამოშლის გამო.

დიდი ძალისხმევა დასჭირდა სოლომონს ტახტის დასაბრუნებლად. სანუგეარო ოცნება, რომ რუსი გენერლები ტოტლებენი და სუხოტინი აღმოჩნდებოდნენ თავიანთი მისიის დონეზე, ოცნებად დარჩა. მეორე ხნობით მან სხვის დაუხმარებლად უნდა შესძლოს მყარად დგომა ორივე ფეხზე, ისიც ისეთ ვითარებაში, როცა კიდევ უფრო გააღიზიანა კავკასიაში რუსობის გამოჩენამ.

მაინც ახერხებს სოლომონი ნელ-ნელა გააძლიეროს სამეფო, გაარიდოს იგი ოსმალეთის გავლენას და ამაში მას ეხმარება დახვეწილი პოლიტიკოსის კეუა-გონება, რისკი, სიმამაცე, დიდი მხედართმთავრის ნიჭი.

წლებს წლები ემატება, ტკივილს — ტკივილი.

სიკვდილის წინ გაამხილა მარიამ დედოფალმა თინათის და მისი ძის გაქრობის საიდუმლო, მათი უგულო მოშთობა.

მეფის და, რა თქმა უნდა, მარად შეყვარებული კაცის გულმა ამდენს ვეღარ გაუძლო. მიუთმეტეს, რომ სოლომონისათვის საცნაური ზღედა ახალი ლაღატი, ლაღატი თავისი ძის ალექსანდრესი:

სნეული მეფე კიდევ ერთხელ, აწ უკვე საბოლოოდ, შეირტყამს მახვილს და და-

უნდობლად სჯის შეთქმულებს. თავისი დიდი მოკავშირის — პატარა კახად წოდებული ერეკლე მეორის თხოვნაც აღარ სჯრის მასთან და სოლომონი გაუგონარ სისასტიკეს იჩენს შვილის მიმართ. დაწინდულს — ნინოს ნათელმბრონით უკავშირებს მას, სამუდამოდ წაპვერის ცოლ-ქმრის გვირგვინს.

ასეთია ფრაგმენტული შინაარსი „მძიმე ჯვარისა“, ნაწარმოებისა, რომელშიც ასობით პერსონაჟია. მათს ურთიერთობაში, მოვლენებთან დამოკიდებულებაში თანდათანობით იკვეთება თითოეული მათგანის ხასიათი, პოლიტიკური მრწამსი, ზნეობა, მიზნები.

მთელი ნაწარმოების მანძილზე ავტორი არა სტატიკურად, არამედ მოქმედებაში აუჩქარებლად ვეიხატავს სოლომონს. და ფინალში უკვე ვიღებთ იმერეთის დიდი მეფის რელიეფურ სახეს.

ქვეყნის ისტორია, მისი განუწყვეტელი სრბოლა აყალიბებს სოლომონის პიროვნებას. ტრაგედია, რომელმაც სოლომონს განუმეორებელი დიდი დასვა, ეს იყო შეგნებული უარი ქვეყნად ერთ-ერთ უდიდეს ადამიანურ გრძნობაზე — სიყვარულზე. „ამიერიდან მე კაცი, ადამიანი აღარ ვარ, რაც ადამიანური გამაჩნდა, დღეს სამუდამოდ დავკარგე, გულშივე ჩავიკალი... დღეის ამას იქით ყველა, ვისაც სიცოცხლე არ მოძულეზია, მიფრთხილდეს! სისხლისღვრას, იცოდე, არ მოვერიდები, თუ დამპირდა, მკვდარს მკვდარზე მივაბამ, მთელს სამეფოს კიდით კიდემდე სახარხოველებით მოვფენ. ჩემი ცოდვა იმათ ზიდონ, ვინც ამ ზომამდე მომიყვანა და მეორედ მრსელის დროს ღმერთსაც იმათ გასცენ პასუხი“, — ეუბნება სოლომონი ძმას იესეს.

ასე ქვეყნდება ნელ-ნელა გული, რომელშიც პირადულისათვის ადგილი აღარ დარჩა. გაქვევებული გულის საზომი კი სხვაა. მიუთუმეტეს მაშინ, როცა კარგად ხედავს მეფე დადარაჟებით მომზირალ ქვეყნის თვალს, რომლის წინაშეც სისუსტე არ ეგვება. კანონი კანონია და მასთან ყველამ ერთნაირად უნდა ზღოს — შინაურმა თუ გარეულმა, უცხომ თუ ნათესავმა.

დედაშვილური სიყვარულის მიუხედავად, სოლომონი იძულებულია, ქვეყნის დასანახად სასტიკად დასაჯოს დედა. ასევე, მამაშვილური სიყვარულის მიუხედავად, იგი გაქვევებული გულით სჯის შვილს. შვილს, რომელიც მამასავით ვერ გაუძლებს საყვარელი არსების დაკარგვას და ნადრევედ წავა ამა ქვეყნიდან.

სოლომონი ზოგჯერ ცდება კიდევ, რამეთუ ისიც კაცია კაცთაგანი. სიფიცხით ვერ ზომავს მოქნეულს. ასე ემსხვერპლება მის განაჩენს ოთხი უდანაშაულო ფოთელი გაქარი.

რადგანაც თავისი ეპოქის ნაყოფია, სოლომონი, ხშირად იმავე მეთოდებით იბრძვის, როგორითაც მას ებრძვიან. მან ძმა იესე ბრმა იარაღად გამოიყენა; ფიცე გაუტეზა და რაჭის ერისთავს როსტომსა და მის შვიდ ვაჟს ღალატის წილი ღალატით მიაგო. ამასთან დაკავშირებით საინტერესოა კიდევ ერთხელ გადავავლოთ თვალი მეფის ერთგული ყმის როსაფ მაჟავარიანისა და სინათლეწართმეული როსტომ ერისთავის დიალოგს.

— „რას გვიბრძანებს ჩვენი მტარვალი, ამბობს სხვა საშველი არ იყო, ფიცის გატეხვით პირი უნდა წამეწყმიდო?"

— სწორედ ასე მოგახსენებთ, ბატონო როსტომ.

— ისიც მართალია. სხვა საშველი მართლაც არ იყო, — ფიქრიანად სთქვა როსტომმა და დაიკვნესა, — თუ ასე არ მოიქეცი და გული არ გაიქვევე, ტახტს მართლაც ვერ განამტკიცებ, ისე კი, ქვეყანას არა ეშველება. მაგრამ სახარბიელო არც ის არის, სოფელ-კუთხეში მკვლელისა და მოღალატის სახელით იარო“.

ეს იმ როსტომს დასცდება სიმართლე, ვისთვისაც ღალატი და მკვლელობა ცხოვრების ნორმა იყო, რომელიც ადრე ცინიკურ შეურაცხყოფას აყენებს სოლომონს.

მწერალს კარგად აქვს დახატული მეფის სულში მიმდინარე ფსიქოლოგიური

ბრძოლის ის მონაწილე, როცა ერისთავი მას საწოლში ხედება და ამით მის მეფურ თავმოყვარობას არაფრად ადგებს, ჩვეულებს, რომ გარემოებათა სრული ბატონობა რომი ახლა ის არის და მისთვის სულ ერთია, ვინ იდგება მის წინ, — მთხოვნელი მეფე თუ უბრალო ბოგანო მათხოვარი.

როსტომისა და მისთანების დათრგუნვა დიდ ძალას შეეძლო და „მძიმე ჯვარში“ ნათლად არის გადმოცემული ძალა სამშობლოს ერთიანობისათვის მებრძოლი მეფისა, ვინაც გვირგვინის დადგმისთანავე ლოცვად აღავლინა: „აღმაგვევინე შენი მიწა-წყლის პირისიდან შემოსეული ურჯულო. დაიხსენ ღვთისმშობლის ხვედრი ქვეყანა, მტრისგან მორეული და გაპარტახებული. მომეც ძალა მე, შემეწე, რათა ყველა შენს სახლში ავანთო შენი სადიდებელი სანთელი, ვფიცავ, არ დავიშურო არც სიცოცხლე, არც ცოლი გულთი საყვარელი, არცა შეილი, რომელი მომცენ, არცა დედა მშობელი და ცრემლით განბანული სამშობლოს შევწირო, ჯვარცმულო მაცხოვარო, ძლევაე და დიდებაე, ჩვენო!“.

მართლაც ლოცვად გაცხადებული სიკბაუკის ოცნების აღსრულებისათვის შეუწირავს სოლომონს ყველაფერი და ამაღ არის იგი ასე ძალბიციმული. ამაღ ანერხებს მრავალი ისეთი გამარჯვების მოპოვებას, ფერფლადქცეულ ქვეყანას ნელ-ნელა რომ წამოაყენებს ფეხზე.

პირველ რიგში, უნდა ითქვას იშვიათი სტრატეგიული ნიჭით ჩატარებულ ხრესილის ომსა და ჩხერის ვიწროებში გამართულ ბრძოლებზე, რამაც დიდი ზიანი მიაყენა ოსმალეთს და საბოლოოდ აღებინა ხელი იმერეთის საბოლოო დაპყრობის განზრახვაზე. სოლომონმა შეასხა ფრთა ქართველთა დიდი ხნის ოცნებას, — ოსმალებისაგან გაანთავისუფლა ქუთაისის ციხე და მასში თავისი ჯარი ჩააყენა.

მწერალი ნათლად წარმოგვიდგენს მეფე სოლომონს, არა მარტო როგორც დიდ სარდალს, არამედ როგორც გამჭრიახ პოლიტიკოსს, რომელიც კარგად იცნობს ეპოქის წინააღმდეგობებს, მის მამოძრავებელ ძალებს. ეს იგრძნობა ქვეყნის ორიენტაციის საკითხის განსჯის, აგრეთვე საქართველოსთან მიმართებაში რუსეთის, ირანისა და ოსმალეთის მიზნებსა და ამოცანებზე მეფის დაფიქრებისა და მის მიხედვით ქვეყნის მართვის წესში.

სოლომონი არ მდგარა ალტერნატივის წინაშე იმერეთისა და მთლიანად საქართველოს ორიენტაციის გაგებისას. თვით იმ დროსაც კი, როცა უნიჭო გენერლები ტოტლებენ და სუხოტინი თავიანთ ნამდვილ სახეს, ამპარტავნულსა და მშოშარა ბუნებას ამჟღავნებენ, მეფესთან დაეჭვება არ ჩანს. იგი სტოიკურად აღიქვამს ორი გადამთიელის მოქმედებას, რასაც მისი ღრმა რწმენით არაფერი აქვს საერთო ორი ხალხის იმ ურთიერთ-ვალდებულებებთან, რაც მეფის წარმოდგენით წმინდა და უანგარო უნდა იყოს.

მწერალი დიდი ოსტატობით ხატავს სოლომონის დიდ სიხარულს, როცა ქვეყნის ორ უპირველეს პირს, ქართლსა და კახეთის მეფეებს თეიმურაზსა და ერეკლე მეორეს ხედება. ამ შეხვედრას იგი დიდი ხანია ელის, რამეთუ მან უნდა დაუდოს სათავე სამი მეფის შეთანხმებულ მოქმედებას და ერთიანი საგარეო პოლიტიკის შემუშავებას. მისთვის ეს კეშირი იმდენად მნიშვნელოვანია, რომ კაცი, რომელმაც კომპრომისი არ იცის, ქართლ-კახეთის მეფეების თხოვნით, შეიერდომებს მოღალატე გურიელს და მას თავის უფლებებშიც აღადგენს.

გვირის ხასიათის მკაფიო გამოხატვას რევაზ ჯაფარიძე იმიტაც აღწევს, რომ მის წინააღმდეგ ძლიერი ბუნების ადამიანები გამოიყვანა. მეფის გამარჯვება მით უფრო ფასეულია, რაც უფრო სასტიკია ეს ბრძოლა. არადა, სოლომონი ებრძვის არა უბრალო თავადებს, არამედ ყმა-მამულებითა და სიმდიდრით მასზე არანაკლებ გამოჩინებულ, ცხოვრებისათვის ათასგვარ ქურაში გამოწრთობილ, მედროვე პოლიტიკოსებს, თავიანთ სამთავროებში მეფედაც რომ თვლიან თავს და ღმერთადაც, რომლებიც ბრძოლაში არც

აგრძელებული ზეგნების გამოყენებას თავილობენ—კაცის კელას, ლალატს თუ მოსყიდვას. აქ სტადეს კიდევ, ჯერ მეფესა და მის ძმებს შორის უნდობლობისა და შურის გამძლევე სურდათ, მაგრამ ფეხი არ ჩაუვიდათ, შემდეგ კი მაინც მოახერხეს მეფის წინააღმდეგ შეთქმულების მოწყობა, ოღონდ აქ ბატონიშვილი, უწლოვანი აღექსანდრე გადარბირეს.

ზევგიო ვახსენეთ მწერლის ოსტატობა გმირის სულიერი ბრძოლის დახატვისა. არა-ნაკლებ შესაშური მხატვრულობით არის აღწერილი ასეთი მეორე მომენტი მაშინ, როცა სოლომონი პირველად ხედება თავის სიმამრს ოტია დადიანს. აქ კარგად ჩანს ოტია დადიანის ორად გაყოფილი ბუნება.

მკაფიო, ზუსტი შტრიხებით არის დახატული როსტომ რაჭის ერისთავი. იგი ნიადაგ ღალატისა და ცბიერების ბეწვის ხიდზე დადის. საკუთარი მიზნებისათვის მას შეილას ბედნიერების შეწირვაც შეუძლია. როსტომმა თავისი ქალიშვილის მოთქმა ყურად არ იღო, მეუღლეს და შეილებს მოწყვიტა და მოღალატე, ტახტისმოცილე თეიმურაზ ბატონიშვილს გაატანა. თუ სიძე მეფე გახდებოდა, მაშინ მის ბედს ხომ ძალი არ დაჰყევდა.

მკითხველზე დიდ შთაბეჭდილებას ახდენს ლევან აბაშიძისა და მისი შვილის — თამარის დიალოგი.

— „მამა, — ოდნავ შეცვლილი ხმით თქვა თამარ დედოფალმა და ლევანს ხელზე ორივე ხელი დაადო, — შვილი არ მომიკლა, თავს აღარ ვიცოცხლებ, იცოდე!

— სწორედ უცნაურ პირობას მოხვო, — ლევან აბაშიძემ კარავით გადმოხურული ჭალარა წარბები აძგობა და ცალკბად გაიღიმა, — ომში მოქნეული ვინ მოზომი! შენ გგონია, ის კი დამინდობს? ჩემს ხორცს შეჭამს, ხელში თუ სადმე ჩაუფარდი. სიმამრს ხომ უნდა ასიაშოვნოს, ერთგულება ხომ უნდა დაუმტკიცოს.

თამარმა შუბლი შეიკრა, ლევანს თვალი თვალში გაუყარა:

— მე არ გთხოვ, მამა, მე გიბრძანებ: შვილი არ მომიკლა, იცოდე!

— იქნებ ის მკლავს, ბატონო, რატომ დაგიჩემებია, რომ მაინცდამაინც მე მოვკლავ?

— მოსვენება დამეკარგა, მამა, ხომ იცი, დედას ვერაფერს გამოაბარებ.“

რევაზ ჭაფარიძის მიერ ოსტატურად შესრულებული ეს დიალოგი დიდ სათქმელს ამაბოძს. ამით უფრო შეივსო ძალაუფლებას დახარბებული დიდი დიოფლის — თამარის სახე. იგი დედოფალია, მაგრამ, ამავე დროს, ქალია და დედა.

ძლიერი ხასიათის ქალადა წარმოდგენილი მარიამიც. იგი კარგად გრძნობს, რომ სოლომონს პირადული არაფერი გააჩნია, რომ მასთან უსიყვარულოდ უნდა გაინაწილოს სარეცელი, მაგრამ რაკი შეება უღელში, ეწევა კიდევ. იგი ღირსეული დედა და მეუღლეა, ქმრის ინტერესების დამცველი და ერთგული. არც ქალური ეშმაკობა და პოლიტიკაში წვდომის უნარი აკლია ბავშვობიდანვე სადედოფლოდ გაზრდილ მარიამს.

მეტად საინტერესო სახეა თამაზ მესხი. იგი გარემოების მიხედვით სკრის და კვრავს. იკითვენ მიეხლება, სადაც ძალას და გამორჩენას ხედავს, ყოველნაირად ცდილობს იმ ადამიანებთან იტრიალოს, ვინც ცხოვრებას წარმართავს, ამინდს ქმნის და ამასთან ისიცაა დაჯილდოებული საქმეთა დიდთა ქმნის უნარით. „თუნდ ხის კენწეროდან გადმოგვგდოთ, კატასავით მსწრაფლ ფეხზე დადგებოდა“. ასეთია ეშმაკი და ცბიერი კარისკაცის მწერლისეული დახასიათება.

მკითხველს არ დაავიწყდება მეფის ძმების იოსების და არჩილის, ბიძების — მამუკას და გიორგის, მეფის გამზრდელის გიორგი წულუკიძის, ქაიხოსრო წერეთლის, როსაფ მაჭავარიანის, ზურაბ მიქელაძის, ლომკაც ჭაფარიძის, ბერი ლორთქიფანიძის, ძმები ნაფიჩაძეებისა და სხვათა სახეები.

რომანში კარგადაა ნაჩვენები ქართველი გლეხკაცების ხასიათები. გახსნილია მათი ძალი დამოკიდებულება, მეფისათვის თავდადება. ისინი გუშანით კარგად გრძნობენ, ვინ არის მგელი და ვინ კიდევ მგლისფერი ძაღლი. მიუხედავად იმისა, რომ ხშირად მეფის

სახელით სარჯთამყრელები თუ სხვა მოხელეები დიდ ტკივილს აყენებენ, გლეხები მათს მუფის ძლიერებისათვის იბრძვიან, იმის გამოც, რომ კარგად გრძნობენ, — ძლიერ მუფს ძლიერ სახელმწიფოს ნიშნავს, არცერთ დეტალში, ნიუანსში არ იმერობენ ერთმანეთს. უმთავრესად, როგორც ზემოთ ვთქვით, მათი ხასიათები მოქმედებაში იხსნება. იშვიათად კი ძუნწად დახატული პორტრეტებიც აძლიერებს. ოღონდ ეს პორტრეტები ისეთი ზუსტი და ლაქონურია, რომ მკითხველს შეუძლია აღწერილი გმირი თვალწინადაც წარმოადგინოს. საილუსტრაციოდ მოვიყვანოთ რამდენიმე პორტრეტს.

ბვამაქი: „ფერიის ქვასავით გამომშრალი და უტყევი დედაბერი ბვამაქი, აბაშიძის ასულზე ნაკლებ სამიში და მოსარიდებელი როდი იყო. ტყუილად როდი ჩამოსტიროდა წვრილ-წვრილი ნაოჭებით დაღარული, ძვალად და ტყავად ქცეული სახე და ორი ღრმა ორმოდან, იმ ადგილებიდან, სადაც ოდესღაც თვალები უნდა ყოფილიყო, ტყუილად როდი იყურებოდა უქუნეთი ღამის წყვილადი“.

დედოფალი მარამი: „ლამაზიც კი არ ეთქმოდა, მაგრამ თვალები ამაყი და მზრძანებელი, ქუთთა და გონებით საესე, თითქოსდა ფარული ალერსით მოუუყუნე დიდრონი თვალები იმდენად დიდკატურ კდემამოსილებას აფრქვევდნენ, რომ ძნელი იყო მის წინაშე მუხლებში სისუსტე არ გეგრძნო“.

ლევან აბაშიძე: „მალა-მალაი, წარმოსადევი, კარმაგი ბერიკაცი ლევან აბაშიძე, რომლის მინავლებული, ქალარა წარბების ქვეშ ღრმად წასული ჩხია თვალები თითქოს საღდაც შორიდან გიყურებდნენ და გიმორჩილებდნენ“.

მეფე სოლომონი: „თვალისმომჭრელი წითელი ახალუხი სახეზე შუქს ჰფენდა. მოკლედ შეკრევილი წვერ-ულვაში, გვერდზე გადავარცხნილი ხშირი თმა და მკვრივად ჩადგმული მხარბევი რკინის მკვნეტელი ვეკაცის შესახედაობას აძლევდა. ოქროს ძაფით ზოსირმული ყურთმაჯებიანი თეთრი კაბა და წითელი წუდა-მესტები მეფეს ძველი ქართული ხელნაწერების არშიებზე მიხატულ მზეჭაბუკებს ამგვანებდნენ. მისი მეფობის ნიშანი შუბლზე შემოჭერილი ოქროს სალტე და აბრეშუმის მოკლე მოსასხამი იყო, რომელიც მხრებს უფარავდა და რამდენიმე ფართო ზოლად დამცებული მუხლამდე ძლივს სწვდებოდა“.

აი, ასე ხატავს რევაზ ჯაფარიძე პორტრეტს. მარტო სოლომონის პორტრეტი რომ ავიღოთ, მის მიხედვით შეგვიძლია ვილაპარაკოთ მეფის ტრაგიკულად გამოჩენულ პიროვნებაზე, ურთულეს პირად ცხოვრებასა და სახელმწიფოებრივ მოღვაწეობაზე.

„მძიმე ჯვარი“ წიგნია არა იმერთა ცნობილი მეფის ცხოვრებაზე, მის ბრძოლასა და სასწაულებრივად მრავალმხრივ ძალისხმევაზე, არამედ იგი რომანია კონკრეტულ ეპოქაში (მე-18 საუკუნე) მეფესა და ფეოდალებს შორის დამოკიდებულებაზე, სიუჟეტურისა და ურჩი ვასალების ბრძოლაზე.

სიუჟეტური, ამ შემთხვევაში სოლომონი, საზოგადოების უჩინადად ფენას — მშრომელ ადამიანებს ეყრდნობოდა, იმათი მხრებითა და შემწეობით მალღებოდა, ვინც ერისა და სარწმუნოების სახელით არაფერს დაზოგავდა თავისი რჩეულისათვის.

ხალხი და თავადობა რომანში სრულიად საპირისპირო მხარეს დგანან ტყვეთა ყიდვა-გაყიდვის პოზიციის გამოც. განკერძოებისავე მიდრეკილ თავადობას ვერ წარმოუდგენია, რომ მისი ყმის ბედს, მის გარდა, ვინმე განაგებდეს. ყმა ბატონის გამდიდრების საშუალებაა და, ამდენად, ბატონს არ უნდა ამ უფლებაზე ხელი აიღოს. გლეხობა კარგად გრძნობს, რომ ადამიანი ვაჭრობა, სამარცხვინოს გარდა, დიდი ტკივილისა და განანაგების მომტანია. მეფემ კი უწყის, რომ ტყვეების ყიდვა-გაყიდვა ის სენია, რომლითაც მტერი ერს წრითავს, შლის მის სასიცოცხლო ძალას, ხელ-ფეხს უხსნის მუდმივ დაჩრევა-დაწირვებს, კალაპოტიდან აგდებს მშვიდობიან აღმშენებლობით ცხოვრებას.

აქი, ყრმობიდანვე გაცხადებული ამ პოზიციის გამო დაამხეს ტანტზე ასვლისთანავე

სოლომონი, აკი, მონარქის შეუზღუდავი ძალაუფლებისაკენ, ქვეყნის გაერთიანებისაკენ მის სწრაფვას ვერ ურიგდებთან მოქიშპენი.

მაგრამ სოლომონმა გაიმარჯვა იმიტომ, რომ ბოლოს და ბოლოს მის მხარეს არა მარტო ფიზიკური უპირატესობა აღმოჩნდა, არამედ იგი თავის მოწინააღმდეგეებთან შედარებით მორალურადაც ძლიერია. იგი ჩამოყალიბდა მთლიან, გაუმზარავ, მონოლითურ პიროვნებად, რომელიც თავისი ეპოქის ყველა მოწინავე აზრსა თუ იდეას ატარებდა.

მრავალმხრივია გმირთა მოქმედების არეც. მწერალმა მიაღწია ნაწარმოების დამაჯერებლობას, ჩინებულ კომპოზიციურ მთლიანობას. რაღა თქმა უნდა, ავტორის მაღალი ოსტატობის, სიუჟეტის დრამატიზაციის უტყუარი ჟნარის წვდომას, რომ ამ ოთხნაწილიანი წიგნის კითხვას თავს აღვილად ვერ დაანებებ. ინტრიგები და ტრაგიკული სურათები ერთმანეთში იღებს სათავეს და არ მთავრდებიან ნაწარმოების დასასრულამდე. ამასთან მთელს წიგნში ეპიკურს ისე ცვლის ლირიკული ეპიზოდები, დიალოგები, მონოლოგები თუ ბატალური სცენები, რომ მკითხველი არ იღლება. წიგნში ვერ ნახავთ უფუნქციო ეპიზოდებს, უსაგნო მსჯელობებს, გაუმართლებელ გადახვევებსა თუ გაჭიანურებულ სცენებს. ყოველი ეპიზოდი, დეტალი, შტრიხი ავსებს ერთიან ღერძს და ემსახურება ერთ იდეას — გამოკვეთოს, მართლად წარმოაჩინოს ბედი ქვეყნისა და მისი მრავალკირნახული მეფისა.

როგორც დიდ ისტორიულ რომანს ეკადრება, „მძიმე ჯვარი“ აცოცხლებს საქართველოს ისტორიის მნიშვნელოვან მოვლენებს, ამასთან გვიჩვენებს ხალხის საქმიანობას, მის ზნე-ჩვეულებებს, ციხეთა მშენებლობებს, შრომით იარაღებსა და ეპოქის სხვა დამახასიათებელ ნიშან-თვისებებს. ამდენად მისი შემეცნებითი ღირებულებაც დიდია.

ცხადია, ეს ყველაფერი ისეთ ფონზეა დახატული, რომ მკითხველმა მკაფიოდ იგრძნოს შემოქმედი, მშრომელი, მებრძოლი ხალხის ეროვნული პოტენცია, მისი უკვდავება, უკვდავება ერისა, რომელმაც გოლგოთაზე ასატანი თავისი წილი მძიმე ჯვარი აიტანა, აიტანა და გადარჩა!

გიორგი სიხარულიძე

„ხალხური „ვეფხისტყაოსანი“

ქართული საბჭოთა ფოლკლორისტიკის ნაირფერ ქსოვილში ყურადღებას იქცევს ანდაზი, რომელიც შოთა რუსთაველის რომანისა და „ხალხური „ვეფხისტყაოსნის“ (იგივე „ტარიელის“) ურთიერთმიმართების შესწავლის ისტორიას გვისუბრალებს.

ამ პრობლემას რევოლუციის შემდეგ პირველად ვასილ ბარნოვი შეეხო 1919 წელს გამოცემულ „ქართული სიტყვიერების ისტორიის გაკვეთილებში“. მწერლის მოსაზრებანი „მზეჭაბუკ ტარიელისა“ და „ნათელთა მფენ ლელწამდარეჯანის“ თაობაზე იმხანად უთუოდ ანგარიშგასაწევი იყო, თუმცა საკითხის კვლევის მეცნიერულ დამუშავება გაცილებით გვიან — 1936 წელს მოხერხდა მიხეილ ჩიქოვანის „ხალხურ ვეფხისტყაოსანში“. წარმატება, რომელიც ამ ნაშრომს ხვდა წილად, გარკვეულად განაპირობა სხვა ქართველ მკვლევართა — თედო ბეგიაშვილის, პეტრე მირიანაშვილის, ვახტანგ კოტეტიშვილის — ღვაწლმაც 20-30-იან წლებში.

1925 წელს თ. ბეგიაშვილმა თავის — „ხალხური სიტყვიერების ისტორიაში“ ერთ-ერთმა პირველმა მიუთითა „ვეფხისტყაოსნისა“ და „ტარიელის“ დედა-აზრის

(„იდეალური სიყვარულის“ დახასიათება ასევე ამაღლებულ „მეგობრობის ფსიქოლოგიაში“ გამოხატავსთან ერთად) სიახლოვეზე, პერსონაჟთა ხასიათების მსგავსებაზე. „ტარიელის“ მოქმედი პირების მხატვრულად სრულყოფილმა სახეებმა, „ლექსის ტენიკამ“ და სხვ. მკვლევარს აფიქრებინა, რომ „ხალხურმა სიტყვაობამ გარდაიღო ლიტერატურული სიუჟეტი“. ასე იქცა რუსთაველის „ობოლი მარგალიტი“ ხალხურ „ვეფხისტყაოსნად“ (ამ აზრს მხარს უჭერს ი. მეგრელიძეც წიგნში „რუსთაველი და ფოლკლორი“, თბ., 1960, გვ. 290-292, რუსულად).

შესაძლოა, თ. ბეგიაშვილის ეს მოსაზრება თანამედროვე ქართული ფოლკლორისტიკის თვალსაზრისით ნაკლებაქტუალურია და ოდენ ხალხური შემოქმედების შესწავლის ისტორია ცდილობს მისთვის გარკვეული ქრონოლოგიური ზღვრის დებას სხვა მეტნაკლებად საყურადღებო საკითხთა შორის, მაგრამ ამავე მეცნიერებათა მკვლევართათვის ინტერესმოკლებული არ უნდა იყოს თ. ბეგიაშვილის დაკვირვება გონიერი („გულთმისანი“) ავთანდილისა და უსუპის ხასიათების მსგავსებაზე (მისი, დასახ. ნაშრ. გვ. 63).

თ. ბეგიაშვილის შემდეგ აღნიშნული საკითხი ასევე ფრაგმენტულად მიმოიხილა პ. მირიანაშვილმა. მისი მართებული შეხედულებით, „ვეფხისტყაოსანში“ ლექსადაა გადათქმული ქართული ზღაპრის ზოგიერთი მოტივი.

პ. მირიანაშვილმა ყურადღება მიაქცია „ტარიელის“ ფორმასაც და შენიშნა, რომ მისი ნაწილი ლექსადაა შემონახული, ნაწილიც — პროზად, „ზოგი კიდეც — კრეადა“ (ლექსადაც და პროზადაც). ამ მოვლენის მეცნიერული გარკვევა მოგვიანებით შეძლო ვ. კოტეტიშვილმა, პ. მირიანაშვილის ვარაუდით კი — ხალხური თქმულება თავდაპირველად ლექსად უნდა ყოფილიყო გამართული, „მაგრამ ზოგი რამ დაეწეწებულა და ასეთი ადგილი შემდეგ პროზით აღუდგენიათ“, პ. მირიანაშვილი, ქართული სიტყვიერების განარკვი, თბ., 1929, გვ. 46-47,4).

წინამორბედთა ნააზრევი განავითარა ვ. კოტეტიშვილმა. მან თავდაპირველად გააკრიტიკა „მთარული“ აზრი — თითქმის „ვეფხისტყაოსნის“ პოპულარობას გამოეწვიოს მისი გახალხურება და გაიზიარა პ. მირიანაშვილის მოსაზრება რუსთაველის ქმნილების კავშირზე ზღაპრულ ეპოსთან. ვ. კოტეტიშვილის თქმით, „ვეფხისტყაოსანს“ ზღაპრული ელემენტები გაჰყოლია, „როგორც მოუშორებელი თვისება“. (ვ. კოტეტიშვილი, „ხალხური ამბავი ტარიელისა“-ს თეატრალური შესრულება საგა-ზაფხულო ცერემონიალთან დაკავშირებით, რჩ. ნაწ. II, თბ., 1961, გვ. 310).

რაც შეეხება პროზისა და პოეზიის მონაცვლეობას, ან უკეთ — პროზით თქმულის ლექსად განმეორებას „ტარიელისაში“, — ამ მეტად საგულისხმო ფაქტთან დაკავშირებით ვ. კოტეტიშვილი სავსებით სწორად მიუთითებდა, რომ იგი გავრცელებულია ყველგან, „სადაც კი არსებობს გუნდობრივი შესრულება და შემოქმედების სინკრეტულობა. „საზოგადოდ, განმეორებანი უხვადაა ქართულ ზღაპრულ ეპოსში: „იარა, იარა, ბევრი იარა თუ ცოტა იარა, ცხრა მთა გადაიარა...“ (დასახ. ნაშრ. გვ. 311-312). ამ მხრივ, ცხადია, არც „ტარიელისაში“ გამონაკლისი, რომელსაც სწორედ აღნიშნული თვისებურება გამოარჩევს ა. აარნეს კლასიფიკაციის მსგავსი სქემის მქონე ტიპურ ზღაპართაგან, როგორიცაა „ასფურცელა“, „ხარაზის შვილი“, „ივანე ცისკარი“... (იქვე, გვ. 323).

როგორც ზემოთ ითქვა, ამგვარად მზადდებოდა ნიადაგი იმ სპეციალური კვლევისათვის, რომელსაც უნდა შეეჯამებინა ქართული საბჭოთა ფოლკლორისტიკის მეცნიერული ძიების შედეგები აღნიშნულ პრობლემასთან დაკავშირებით. ეს გააკეთა გ. ჩიქოვანმა 1936 წელს გამოცემულ „ხალხურ“ „ვეფხისტყაოსანში“. ახალგაზრდა მეცნიერმა მკითხველს მიაწოდა ნაწილობრივ შესწორებული „ხალხური „ვეფხისტყაოსანი““.

მ. ჩიქოვანის ეს ნაშრომი კიდევ ერთი ნივთიერი საბუთი იყო იმისა, რომ ხალხური შემოქმედების მკვლევარი მარტოოდენ ფოლკლორული მასალის შესწავლაზე ვერ დასჯერდება, — სამეცნიერო ძიება ფართო ისტორიულ და ლიტერატურულ დიპაზონსაც მოითხოვს. „ვეფხისტყაოსნისა“ და „ტარიელის“ ურთიერთმიმართების კვლევისას მ. ჩიქოვანმა არაერთი საყურადღებო საკითხი წამოჭრა, რომელთა ნაწილი შორს სცილდებოდა ხალხური შემოქმედების შემსწავლელი მეცნიერების ფარგლებს და საკმაოდ ღრმად იჭრებოდა რუსთველოლოგიის სფეროში. ცხადია, ამგვარი ძიება მკვლევარის თვითმიზანი არ ყოფილა. იგი ხალხური „ვეფხისტყაოსნის“ საფუძვლიანი შესწავლის ინტერესებით იყო ნაკარნახევი.

თავდაპირველად მეცნიერმა ზოგადად მოიხილა ის ისტორიული გზა, რომელიც განვლო რუსთაველის ქმნილებამ საუქუნეთა განმავლობაში.

რუსთაველის უკვდავი პოემის მიუღვამელი შეფასების შესაძლებლობა მხოლოდ საბჭოთა ეპოქაში შეიქმნა. ამოცანის წარმატებით გადასაწყვეტად აუცილებელი იყო რესთვლოლოგიური პრობლემების მსოფლიო-ლიტერატურულ მოვლენათა რიგში ჩაყენება, ვინაიდან, მ. ჩიქოვანის ხატოვანი თქმით, „რუსთაველის პიროვნება აღმოსავლეთის მუსულმანურ-წარმართული და დასავლეთ ევროპის ქრისტიანული კულტურის უღელტეხილთანაა აღმართული და ეს მთები ორივე კალთებით შეერთებული არიან მის გიგანტურ ფიგურასთან. რუსთველი არაა ვიწრო ნაციონალური მოვლენა, ის ვერ ეტყევა ერის ფარგლებში“ (იქვე, გვ. 11).

არანაკლები მნიშვნელობა ჰქონდა ერთ რუსთველოლოგიურ საკითხსაც, რომელზეც განსაკუთრებით გაამახვილა ყურადღება მ. ჩიქოვანმა. მეცნიერი მიუთითებდა ორი, პარალელური ნათესაური ხაზის არსებობაზე „ვეფხისტყაოსანში“.

მსგავსი კვლევა ჩაატარა მ. ჩიქოვანმა ხალხური თქმულების შესასწავლადაც. შედეგი სავსებით კანონზომიერი იყო: „ტარიელის“ ვარიანტების მონაცემები ერთმანეთისაგან მეტად განსხვავებული აღმოჩნდა. (ერთგან ტარიელი, ავთანდილი და ფრიდონი ძმებია, მეორეგან — ტარიელი — ვეზირის შვილი, ავთანდილი — მისი ბიძაშვილი, ფრიდონი — ტარიელის მამის ძმადნაფიცია; სხვაგან — ტარიელი და ავთანდილი თავიანთი მეფეების ასულთა მიჯნურები არიან, ფრიდონი ტარიელის ბიძაა, ხოლო ასმათი — მამიდა...). ამ მოვლენაზე დაკვირვებამ მ. ჩიქოვანს აფიქრებინა, რომ რუსთაველმა დაშალა ხალხური ნაწარმოების ნათესაური ბადე, რათა მის ნაცვლად უკეთესი ამოგვირისტებინა. მკვლევარის თქმით, ამგვარად ააგო პოეტმა შესანიშნავი შენობა „მოუწყობელი, ფარდალა ქოხის აღგილზე“ (იქვე, გვ. 62-63).

როგორც ითქვა, პრობლემის კვლევამ მ. ჩიქოვანის წინაშე სავსებით განსხვავებული საკითხები წამოჭრა, სახელდობრ, „ტარიელისა“ და „ვეფხისტყაოსნის“ პერსონაჟთა დახასიათება, ნაწარმოებთა მხატვრული ფორმის ანალიზი, მათ შორის არსებული სიუჟეტური პარალელების გამოკვეთა, ისტორიულ-გეოგრაფიული ფონის წარმოჩენა...

„ხალხურ „ვეფხისტყაოსანში“ მ. ჩიქოვანმა მხარი დაუჭირა მოსაზრებას, რომლის მიხედვითაც რუსთაველმა გამოიყენა და მხატვრულად გარდაქმნა („მოთლინად დაუკარგა პირვანდელი სახე...“) „ტარიელის ზღაპარი“ (მ. ჩიქოვანი, ხალხური „ვეფხისტყაოსანი“, თბ., 1937 გვ. 54).

ვინაიდან ნესტანისა და ტარიელის თავგადასავალი „ვეფხისტყაოსნის“ მთავარი ღერძია, მსჯელობდა მეცნიერი, ავთანდილ-თინათინის სამიჯნურო ამბავი დამოუკიდებელ სიუჟეტად გვევლინება, „რომელზეც პოეტს შეეძლო ცალკე ნაწარმოები შეექმნა“. მ. ჩიქოვანის ვარაუდით, „ვეფხისტყაოსანი“ ორი დამოუკიდებელი თქმულების — „ავთანდილისა“ და „ტარიელის“ შენაერთია (იქვე, გვ. 61-62).

მაგრამ თქმული ისე კი არ უნდა გავიგოთ, თითქოს რუსთაველმა მექანიკურად გა-

დმოიღო ხალხური ნაწარმოები. „ტარიელიანში“ პოეტი „შემოქმედებითი აღმაფრენის“ საბაზს ეძიებდა და გაბედულად ამუშავებდა ხალხურ სიუჟეტს, იყენებდა მის მოტივებს (იქვე, გვ. 30-31).

მეორე მხრივ, უდავოა, რომ „ვეფხისტყაოსანმა“ დიდი გავლენა იქონია ხალხურ თქმულებაზე: „ზოგჯერ განდევნა... ზოგჯერ კი დაიმსგავსა და დაიქვემდებარა“ (იქვე, გვ. 63-64).

მ. ჩიქოვანს უგულისყუროდ არ დარჩენია ხალხური თქმულებისა და „ვეფხისტყაოსნის“ ზოგიერთ მოტივთა მსგავსების საკითხიც.

მ. ჩიქოვანი საკითხის კვლევამ შემდეგ დასკვნებამდე მიიყვანა:

1. „ვეფხისტყაოსნის“ სიუჟეტი რუსთაველამდე არსებობდა (მეცნიერის შეხედულება შეამარა „ტარიელიანის“ თიანურმა ვარიანტმაც, რომლის კვანძი ე. წ. „აკვანში დანიშნის“ რიტუალზეა დაფუძნებული. მ. ჩიქოვანის ვარაუდით, „აკვანში დანიშნის“ ფესვი გვაროვნულ საზოგადოებაში უძველეს, თუმცა საბოლოოდ ფეოდალიზმში გაფორმებულია (იქვე, გვ. 46); 2. ორივე ნაწარმოებს სიუჟეტურად ბევრი საერთო აქვს აღმოსავლეთისა და დასავლეთის ეპოსთან; 3. მაგრამ ეს მსგავსება სესხებით ან გავლენით კი არაა გამოწვეული, არამედ — იმ საერთო სოციალურ-ეკონომიკური ვითარებით, რაც სხვადასხვა ეპოქაში უწყობდა ხელს ფოლკლორის განვითარებას მსოფლიო მასშტაბით (იქვე, გვ. 30).

„ხალხურ“ „ვეფხისტყაოსანში“ მ. ჩიქოვანი შეეხო „ტარიელიანისა“ და „როსტომიანის“ მსგავსების საკითხსაც. საამისო საფუძველი მეცნიერს საკმაოდ ჰქონდა. განსაკუთრებით საყურადღებო იყო საერთო მოტივებზე მითითება: 1. ტარიელი კოჰლ მონას ზედება და წყალზე გასვლაში ეხმარება. როსტომს კბილი ასტივდება და ჯავრს კოჰლ დევზე იყრის; 2. ტარიელმა მეტად ღრმა ძილი იცოდა. ერთხელ რაშმა თითიც კი მოაკენიტა, რათა როგორმე გაეღვიძებინა. ასეთივე ჩვეულება აქვს „როსტომიანში“ შავ არაბსაც; 3. როსტომს (ნესტან-დარეჯანივით) წყლის სტიქია არ ენებს, პირიქით, ბუნება გმირის შემწეა (შდრ. ამირანის აკვანი სულკალმაჰმა იამანის წყაროსთან დატოვა. ან კიდევ: თმაგაცვენილ ამირანს იგრი-ბატონის წყარო ჟურნავს); 4. მანიჟა — როსტომს, ლერწამ-დარეჯანი — ტარიელს, თინათინი — ავთანდილს ერთგულების ფიცს აძლევენ. ამ ნაწარმოებებში ფიცი შეყვარებულთა შემაკავშირებელია. ერთმანეთს ვაყებიც ეფიცებიან. ფიცი, მ. ჩიქოვანის შეხედულებით, „სავარაუდო წყობის... უტყუარი საბუთია“ (იქვე, გვ. 44); 5. მანიჟას მოახლე იხილავს როსტომს და დაატყვევებს მისი სილამაზე. ასევე, ლერწამ-დარეჯანის მოახლეც დაინახავს ავთანდილს და ქალბატონს მოახსენებს... (იქვე, გვ. 46).

აი, ის უმთავრესი საკითხები, რომლებიც „ხალხურ“ „ვეფხისტყაოსანში“ მიმოიხილა მ. ჩიქოვანმა.

აღნიშნული პრობლემის ომამდელი პერიოდის კვლევის ბოლო აკორდი იყო 1938 წელს გამოქვეყნებული გიორგი წერეთლის გამოკვლევა „ნესტან-დარეჯანი“ შუა აზიის არაბულ ფოლკლორში“. ნაშრომით მეცნიერმა განაგრძო ნ. მარის დაწყებული საქმე „ვეფხისტყაოსანის“ პერსონაჟთა სახელების ეტიმოლოგიის გასარკვევად.

დასასრულ, თუ ერთხელაც გადავვლებთ თვალს რუსთაველის ქმნილებისა და ხალხური „ვეფხისტყაოსნის“ შესწავლის ომამდელ ისტორიას (1919-1938 წლები), შეიძლება ითქვას, რომ ქართველმა ფოლკლორისტებმა საკმაოდ დრო და ენერგია შეაღიეს ამ პრობლემის საფუძვლიან კვლევას. მართალია, ზოგიერთ მეტნაკლებად მნიშვნელოვან საკითხზე ყოველთვის როდი ხერხდებოდა დამაჯერებელი პასუხის გაცემა, მაგრამ ეს ბუნებრივი იყო, ვინაიდან ქართული ხალხური შემოქმედების შემსწავლელი საბჭოური მეცნიერული დისციპლინა იმხანად ჯერ ისევ ყალიბდებოდა.

მამია ხარაზი

სერგეი გოროდეკი

ჩვენს ხელთაა 1929 წელს გამოცემული ს. გოროდეკის წიგნი „სადაა სიმართლე“, რომელიც ავტორს ლ. მოსევეისათვის უჩუქებია.

წიგნში მხოლოდ ერთი ფსიქოლოგიური მოთხრობაა, რომლის გმირი მიუსაფარი, უპატრონო ბიჭი — ნიკიტა მოხეტიალე ცხოვრებას ეწევა და ოცნებობს მიაგნოს თავის ადგილს ცხოვრებაში. აღნიშნულ თემაზე გოროდეკი ადრეც წერდა მოთხრობებსა და ლექსებს.

სერგეი მიტროფანეს ძე გოროდეკი (1884-1967) იყო პოეტი, პროზაიკოსი, მთარგმნელი, საზოგადო მოღვაწე, თვალსაჩინო ფიგურა რევოლუციამდელ და რევოლუციის შემდგომ რუსულ ლიტერატურაში. მისი მამა ცნობილი მწერალი და ისტორიოგრაფი იყო, ზოლო დედის ახლო ნაცნობობა ჰქონდა ი. ტურგენევთან, გამსჭვალული იყო XIX საუკუნის სამოციანელთა იდეებით. ბავშვობაში სერგეი ხშირად იყო გამოჩენილი მწერლებისა და მხატვრების წრეში.

ს. გოროდეკი სწავლობდა პეტერბურგის უნივერსიტეტის ისტორიულ-ფილოლოგიურ ფაკულტეტზე. სტუდენტობის დროს დაუმეგობრდა ა. ბლოკს და მთელი თავისი ხანგრძლივი ცხოვრება ლიტერატურის სამსახურს მოახმარა. იგი 1912 წლამდე სიმბოლისტ მწერალთა წრეში იყო. პირველი წიგნი „იარილი“ გამოსცა 1907 წელს, რომელმაც უცებ გაუთქვა სახელი და პეტერბურგის ლიტერატურული სალონების საყვარელ პოეტად გადააქცია. ა. ბლოკმა მას პირველი სიდიდის ვარსკვლავი უწოდა. მაგრამ იგივე ა. ბლოკი გოროდეკის წიგნს „რუსეთს“ სასტიკად აკრიტიკებდა. „მასში არ არის პოეტური ნებისყოფა, ის მუსიკალური ერთიანობა, რომელიც ამართლებს ყოველგვარ ლირიკულ აზრს“.

1905 წლის რევოლუციის დამარცხებამ ბურჟუაზიულ ინტელიგენციაში ურწმუნობისა და პესიმიზმის განწყობილება შექმნა, ს. გოროდეკი მიემხრო გ. ჩულოვის „მისტიკური ანარქიზმის“ თეორიას, რომელიც თითქოს უარყოფდა დეკადენტობას, მაგრამ სინამდვილეში არაფრით არ განსხვავდებოდა მისგან.

1912 წელს ს. გოროდეკი ჩამოშორდა სიმბოლიზმს და ნ. გუმილიოვთან ერთად შექმნა ახალი ლიტერატურული მიმდინარეობა — აკმეიზმი, ანუ ადამიზმი, რომლის მიზანი იყო სიმბოლიზმის რეფორმაცია. მათ შექმნეს წრე „პოეტების საამქრო“, რომელსაც ა. ბლოკმა „გუმილიოვ-გოროდეკის საზოგადოება“ უწოდა.

1916 წელს ს. გოროდეკი კავკასიის ფრონტზეა, როგორც გაზეთ „რუსეთის სლოვოს“ კორესპონდენტი, ზოლო რუსეთის არმიის უკანდახვევისას დარჩა ქ. თბილისში. ს. გოროდეკი იგონებს: „...მე გამაგზავნეს ქ. ვანში, თურქეთის სომხეთში, და იქ, ენახე რა სიღარიბე და აოხრება, ვერბდი რა ობლებს გზებზე, რომლებიც სომეხი ზაღბის დაფრფლოლ ძელებს გაეთეთრებინა, დაეწევი იმპერიალისტური ილუზიებისაგან განთავისუფლება“

თბილისში 1918 წელს ს. გოროდეცკი უშვებს ლმანას „აჰმე“. იმავე, 1918 წელს იგი რედაქტორობდა ანა ანტონოვსკაიას სახსრებით გამოცემულ ჟურნალ „ARS“ („ხელოვნება“), რომლის პროგრამა დეკადენტური იდეებით იყო გაჯერებული. ჟურნალმა ვერ პოვა ფართო გავრცელება, ვერ ემსახურა „მაღალ მოქალაქეობრივ იდეალებს“ და წარმატება არ ჰქონია. ს. გოროდეცკის რედაქტორობით სულ გამოვიდა სამი ნომერი (სამივე გაგვანია). ამ ჟურნალის თანამშრომლები იყვნენ ვ. გაფრინდაშვილი, ლ. ჯაფარიძე, დ. კაკაბაძე, ტ. ტაბიძე, ე. თაყაიშვილი, ო. თუმანიანი, პ. იაშვილი და სხვები. ჟურნალის პირველი ნომრის წინასიტყვაობაში აღნიშნულია: „...ამიერკავკასიის ყველა ხალხის ხელოვნება ჩვენთვის ერთნაირად ძვირფასია. სიღმაზე იმით არის მშვენიერი, რომ ის ყველას თავისი აქვს... ანის ნაგრევები და ზარზმის ფრესკები, დერვიშის თუ მოლოკანელის სიმღერა, უძველესი ახტამარის მონასტრის სკულპტურა თუ ქართველი სიმბოლისტების თანამედროვე სკოლა — ყველაფერი თახაბრად შედის ჩვენი ყურადღების წრეში“.

ჟურნალის პირველ ნომერში დაიბეჭდა ს. გოროდეცკის პოემა „შოფერი ვლადო“, რომელშიც მოთხრობილია რომანტიკული ისტორია ახალგაზრდა აჭარელი ეპიკოსისა, რომელმაც საკუთარი სიცოცხლის ფასად სიკვდილს გადაარჩინა ახალგაზრდა ქალი. ს. გოროდეცკის თქმით, მის შემოქმედებაზე დიდი გავლენა იქონია გამოჩენილმა სომეხმა მწერალმა ოვანეს თუმანიანმა, რომელთანაც მას პირადი მეგობრობა აკავშირებდა. ო. თუმანიანი ს. გოროდეცკის ურჩევდა ხალხური ეპოსის მიხედვით შეექმნა ფართო მასშტაბის ეპიკური პოემა. ს. გოროდეცკიმ ასეთ პოემად ჩასთვალა „შოფერი ვლადო“. იგი იგონებს: „ო. თუმანიანი... მაქებდა და ალერსიანადაც მსაყვედურობდა, ეს მაინც არ არის საერთო-სახალხო რუსული ეპიკური პოემა“.

პოემაში საინტერესოადაა დახატული ქალ-ვაჟის სახეები:

„...ლამაზია აჭარელი,
ტანმალაღი, როგორც ლელი
და თავიდან ფეხებამდის
ღამის ფრინველს მოჰგავს ნამდვილს.
შავი ხურავს ყაბალასი
უფნო აცვია ქალამანი,
ქალამანიც არის თაღხი,
მოშავო აქვს სახის კანიც
და თვალები ფიქრიანი“...

ასევე შესანიშნავია აჭარელი ქალიც:

„...ჩადრში იმგვარად ელავს და ბრწყინავს,
თითქოს ცის ღაფვარდს მზემ გაუცინა.
ალაპს რომ თვალი მოეკრა ბედად,
ისიც კი, ალბათ, სულს წაიწყებდა,
ხოლო მოკვდავი თუკი შეხვდება,
დარდი არასდროს გაუნელდება.
ქარვისფერ შუბლზე რომ დაჰფენია,
ხასხასა თმები კუბრისფერია,
და წყვილი წარბის წარმტაცი რაკალი
გაღმორკალვია მიზნდილ თვალებს.
წყვილი გიშერი ნუშში ციაღებს

და ბუღბუღლივით მიგაღობს თვალი,
ოოგოოც მისახი მპირდება ღებნად
აღმოსავლეთის სამოთხეს უველას.
ღოჲა — ატაში, კბილები — თოვლი,
საგე იმშვენებს ცვარნამის ციმციმს.
თავგადაცალუთი სე მისკენ ღტოლვით
ვდებ ერთგულების ფიცს მტკიცე ფიცით.
სხარეშე უელავს შუქჩრდილი ღბილი
და გასაფხულის მწესავით თბილი.
მკერდი კი, მკერდი, ვით მტრედი წყვილი,
აზრეშემიდან თავგამოხსნილი,
მიფრინავს. რარიგ ბედნიერია,
ვისთვისაც შენს თბილ გულს უძგერია
და აჭარელი გოგონას წელი,
ვინაც მოზიდა მთრთოლვარე ხელით,
ვინც ჩაგისუტა ქალწული მორცხვი
და ღატკა შენი პირველი კოცნით“.*

(თარგმანი ჩვენი თბოვნი შეასრულა პოეტმა გიორგი სალუქვაძემ, რისთვისაც მას მადლობას ვუხდით).

პოემაში ხანგასძითაა ნაჩვენები უსამართლობის წინააღმდეგ ბრძოლა. იგი გაე-
ღენთილია მაღალი რომანტიკული სულისკვეთებით და იგრძნობა ლერმონტოვის „კა-
ვკასიური პოემების“ შორეული გამოძახილი.

ოცნა წლებში ს. გოროდეცკიმ პ. მერკუროვთან ერთად ჩამოაყალიბა ახალი
ჟურნალი „ნარტი“, რომელიც მიძარტული იყო საქართველოს მენშევიკური მთავრო-
ბის საწინააღმდეგოდ. მენშევიკებმა ს. გოროდეცკი გაასახლეს თბილისიდან და იგი
გადავიდა ბაქოში. აქ რედაქტორობდა ჟურნალ „ხელოვნებას“, ხელმძღვანელობდა
კასპიის სამხედრო ფლოტილის ლიტერატურულ ნაწილს. 1921 წელს პოეტი მოს-
კოვშია და რევოლუციის თეატრის, მოსკოვის საბჭოს სახელობის თეატრისა და სსრ
კავშირის დიდი თეატრის ლიტერატურულ ნაწილს სათავეში უდგას. დიდი სამამულო
ომის დროს იგი ტაშკენტსა და დუშანბეში იყო, რედაქტორობდა ჟურნალ „ლიტერა-
ტურულ ტაჯიკისტანს“.

ს. გოროდეცკი ბევრს მუშაობდა საოპერო დრამატურგიაში, რუსულ ენაზე თა-
რგმნიდა დასავლეთევროპელი მწერლების ნაწარმოებებს.

ს. გოროდეცკიმ, ა. ლუნაჩარსკის წინადადებით, ბრწყინვალედ თარგმნა მთელი
რიგი კლასიკური ოპერების ლიბრეტოები. ს. გოროდეცკის ყველაზე დიდი მიღწევა
იყო ოპერა „ივანე სუსანიის“ ახალი ტექსტის შექმნა, რომელიც სრულად შეესაბამება
გლინკას ჩანაფიქრს.

1927 წელს ს. გოროდეცკი აირჩიეს სრულიად რუსეთის პოეტთა კავშირის თავ-
მჯდომარედ.

ს. გოროდეცკის დიდი მეგობრობა აკავშირებდა ს. ესენინთან, რომელიც 1915
წელს გაიცნო. ამ შეხვედრას ასე აღწერს. ს. ესენინი (იხილე მისი 1962 წელს გამო-
ცემული თხზულებათა სრული კრებული. წიგნში „ლექსები და პოემები“).
„იქ (პეტერბურგში — მ. ს.) ფრიალ გულთბილად მიმიღეს. პირველი, ვინც და-
ვინახე, ბლოკი იყო, მეორე — გოროდეცკი... გოროდეცკიმ შემახვედრა კლიყეს...“
„გულთ ჩემო, სერგუნი!“, „ბევრს ეფიქრობ შენზე — ჩემს ბნელ დღეებში მიხარია,
რომ შენ ხარ...“ „ჩემთვის ჯერ კიდევ ახალია სიხარული, რომ შენ ხარ, რომ შენ
ცოცხლობ, ჩემო ძამიკო...“ „მე შენ არ გეტყვი, რა ხარ შენ ჩემთვის, იმიტომ, რომ

შენ თვით იცი, ასეთი შეხვედრები... არის ის საოცრებები, რომელთათვისაც სიტყვ-
ცხლე ღირს... „ვიყავი მოსკოვში. შენს შესახებ ყველგან ხმები დადის, ყველასთან
რებ შენ“.

თავის მხრივ, ს. გოროდეცკი მეგობარს დიდი სიყვარულითა და დარიგებით მი-
მართავდა: „აი, როგორი სახელვანთქმული ხარ შენ. ოღონდ თავებრუ არ დაგესხას,
იმუშავე ნელა, წყნარად“.

ს. გოროდეცკი ასევე მეგობრობდა ჩვენი ქვეყნის სხვადასხვა ეროვნების მწერ-
ლებთან. მან ბრწყინვალედ თარგმნა ბელორუსულიდან ი. კუპალასა და ი. კოლასის
ლექსები, უკრაინულიდან — ტ. შევჩენკოს, ი. ფრანკოს, პ. ტიჩინას და მ. რილსკის
ნაწარმოებები და სხვა. იგი ასევე თარგმნიდა უცხოელი მწერლების თხზულებებსაც.

ს. გოროდეცკიმ 1940 წელს ს. ქავთარაძესა და ნ. ტიხინოვთან ერთად მონაწი-
ლეობა მიიღო შ. ნუტუბიძის მიერ რუსულ ენაზე გადათარგმნილი შ. რუსთაველის
„ვეფხისტყაოსნის“ რედაქტირებაში.

რას მოგვიჩვენებთ ტოპონიმები

კვლავ ტოპონიმი „მწვანე კონცხე“

ჟურნალ „ქოროხის“ 1981 წლის მე-2 ნომერში გამოქვეყნდა პროფესორ იური
სიხარულიძის ნაშრომი „წყავნარის კონცხი“, რომელიც მწვანე კონცხის ისტორიულა
სახელწოდების დადგენის ცდაა.

ავტორის აზრით, მწვანე კონცხს ადრე ერქვა წყავნარის კონცხი, რომელიც თს-
მალთა მფლობელობის დროს შეიცვალა კარაიმიშ ბურუნად.

სხვა სამეცნიერო ლიტერატურის გაცნობით შესაძლო ხდება ზოგიერთი დეტალის
დაზუსტება. ირკვევა, რომ მწვანე კონცხს ძველთაგანვე სულ სხვა სახელწოდება ჰქო-
ნდა. ეს ნათქვამია სოფლის მეურნეობის საზოგადოებისა და ბოტანიკური ბაღის სა-
მეცნიერო-პოპულარული კრებულის „რუსიკი სუბტროპიკის“ 1911 წლის გამოცემა-
ში. 146-ე გვერდზე ჟურნალის გამომცემლის, ს. ა. ანისიმოვის სტატიაში ვკითხუ-
ლობთ: «Зеленый Мыс, по старинному Килик... совсем врезался в море,
не оставил между ним и скалой даже такого узкого прохода, как у мы-
са Кара-дере» (ლაბარაკია კონცხზე, რომლის თავზე დასასვენებელი სახლი „ნარ-
ნგია“ აშენებული, რ. ს.).

როგორც ვხედავთ, ავტორი მწვანე კონცხის ძველისძველ სახელად გეთავაზობს
კილიკს და არა კარაიმიშ ბურუნს. უნდა ვიფიქროთ, რომ კილიკი ჩვენი საუკუნის და-
საწყისშიც იხმარებოდა, ხოლო კარაიმიშ ბურუნი იმდენად არ იყო პოპულარული, რომ
ის არ მოხვდა ზემოთხსენებულ წიგნში, მეორე კონცხის უცხო სახელი ყარა-დერე კი
ამ ნაშრომში იხსენიება, რადგანაც მისი ძველი ქართული სახელწოდება **ორპირი** და-
კარგული იყო (ამის შესახებ ცნობა მივიღეთ ფილოლოგიურ მეცნიერებათა კანდი-
დატის ა. ახვლედიანისაგან, რისთვისაც მადლობას მოვასხენებთ).

საკუთარი სახელი კილიკი ქართულ ცოცხალ მეტყველებაში აღარ იხმარება, მაგ-

რამ ის გასულ საუკუნეებში, როგორც ჩანს, ხალხის ხსოვნაში ჯერ კიდევ იყო შემორჩენილი.

სულხან-საბა ორბელიანი, აგრეთვე ნიკო ჩუბინაშვილი თავიანთ ლექსიკონებში იმოწმებენ წმიდა ნინოს ცხოვრებას და ხსნიან, რომ კილიკი არის ბაღის ფლასი, ღაწლის ფიჩვი, ფიჩვის კი სულხან-საბა ორბელიანი განმარტავს როგორც მატყლის ფარდავს, ხოლო ი. ჩუბინაშვილი როგორც ფლასს, საგებ ნაბადს ან ცუდ ფარდავს. საყურადღებოა, რომ ამ ლექსიკონებში სიტყვა კილიკს არ: ახლავს გახმარება „სხუათა ვაია“, სომხურია, ებრაულია და ა. შ. რაც ადასტურებს, რომ ის ძირძველი ქართული სიტყვაა.

მაინც რატომ დავრქვა ამ ადგილს კილიკი? ამისათვის საკმარისია მწვანე კონცხს ზღვის მხრიდან შეხედოთ წელიწადის ნებისმიერ დროს და დარწმუნდებით, რომ ის მართლაც დაფარულია მწვანე ფარდავით, ნაბდით. ამიტომ, ჩვენი აზრით, დადასტურებულია უნდა ჩაითვალოს, რომ მწვანე კონცხის ძველი სახელია კილიკი, რომელიც ამ შემთხვევაში მწვანე ფარდავის მნიშვნელობით იხმარება.

რაც შეეხება წყავნარის კონცხს, ეს პირველადი ფორმა კი არა, არამედ მომდევნო პერიოდის, დამპყრობთა მიერ მოგვიანებით შერქმეული კარაიმიზ ბურუნის თარგმანია, იგი არ ასახავს ნამდვილ ისტორიულ სახელს და ამდენად ქართულისათვისაც უცხოა.

სხვათა შორის, სიტყვა კონცხსაც აქვს ძველქართული ახსნა: იგივე საბა და ნ. ჩუბინაშვილი კონცხს (კუნცხს) განმარტავენ, რომ ეს არის „ცხვირი კლდეა, მგარი და ძნელოვანი“ (საბა). კონცხს მეორე სახელი აქვს ანუ აკარაც რქმევია ქართულად. კონცხი არის „გრძლად წაშვერილი ზღვათა და მდინარეთა შინა შესული“ (ჩუბინაშვილი). ამ განმარტებებს ჩვენი მწვანე კონცხის გეოლოგიური არქიტექტონიკაც უსუსტად შეესატყვისება.

საინტერესოა, რომ ტოპონიმი მწვანე კონცხი გამოჩნდა აქარის ოსმალთაგან განთავისუფლებისთანავე და მან ასახვა პოვა რუსულ მხატვრულ და სამეცნიერო ლიტერატურაში. ჩვენი აზრით, პირველი, ვინც შეეხო ამ საკითხს. არის ანტონ ჩეხოვი, მისი პატარა, ჯაბუკობისდროინდელი მოთხრობის სახელიც („Зеленая коса“) და შინაარსიც ძალაუფლებურად გვაფიქრებინებს, რომ ის თვითმხილველის შემოქმედების ნაყოფია და სწორედ ჩვენს მწვანე კონცხს შეესაბამება (რუსულ ენაში коса და мыс სინონიმებად იხმარება).

ჩვენი აზრით, სწორედ ამ მოთხრობის გავლენით გამოჩნდა რუსულ სამეცნიერო-პოპულარულ ლიტერატურაში გეოგრაფიული სახელი Зеленый мыс, რომლის ქართული თარგმანი მწვანე კონცხია. როგორც ზემოთ დავინახეთ, იგი ქართული ენისათვის უცხო არ არის, პირიქით, ძალზე ახლობელი და მშობლიურია, ამასთან ის სასიამოვნოდ ეღერს და ადვილად დამკვიდრდა ქართულ ცოცხალ მეტყველებაში.

ამგვარად, ამ გეოგრაფიული ადგილის სახელწოდებამ, ჩვენთვის მისაწვდომი ლიტერატურის მიხედვით, გაიარა შემდეგი საფეხურები: ქართული კილიკი (მწვანე ფარდავი), თურქული კარაიმიზ ბურუნი (მწყევნარის კონცხი) და რუსული Зеленый мыс (მწვანე კონცხი).

რამაზ სურმაზიძე.

მოქანდაკე გიძინა ავალიშვილი

ნიჭიერი ქართველი საბჭოთა მოქანდაკე გიძინა ავალიშვილი ფსიქოლოგიური პორტრეტის დიდი ოსტატი. თავისი მოღვაწეობის თითქმის 35 წლის მანძილზე მოქანდაკემ შექმნა მრავალი ძეგლი, რომლებიც გამოჩენილ საზოგადო მოღვაწეებს, პოეტებს, კულტურის, ხელოვნებისა და მეცნიერების წარმომადგენლებს მიეძღვნა.

ბ. ავალიშვილის შემოქმედებითი გზა 40-იანი წლების ბოლოს, ქართულ საბჭოთა პლასტიკაში ინტენსიური ძიების ხანაში, დაიწყო. ბ. ავალიშვილი დიდ ყურადღებას იჩენს ადამიანის პიროვნებისადმი, იგი ღრმა ფსიქოლოგია, ამიტომ მოქანდაკის შემოქმედებაში განსაკუთრებულ ადგილს იკავებს პორტრეტი. სწორედ პორტრეტში მთელი ძალით გამოვლინდა სკულპტორის ნიჭი. მოქანდაკის მიერ შექმნილი რომანტიკულ-ლირიული პორტრეტები, რომლებიც გამოირჩევა ძერწვის ფერწერული მანერით, ხელს უწყობს ფსიქოლოგიური პორტრეტის განვითარებას საქართველოში.

ბ. ავალიშვილის მხატვრული ინდივიდუალობა ნაყოფიერი შემოქმედებითი ძიებით ხასიათდება; ოსტატი თავის პორტრეტულ სახეებში ცდილობს გახსნას დიდი სულიერი ძალა, გვიჩვენოს ადამიანის სულის კეთილშობილება, მისი შემოქმედებითი იმპულსები.

ბ. ავალიშვილის შემოქმედებითი ბიოგრაფია მოწმობს გატაცებას იმ ისტორიული და თანამედროვეთა სახეებით, რომლებიც ძვირფასია ქართველი ხალხისათვის: ვაჟა-ფშაველა, ა. ყაზბეგი, კ. მარჯანიშვილი, ფიროსმანი, გ. ტაბიძე, გ. ლეონიძე, ა. შანიძე, მ. მაჭავარიანი, ჯ. ხარკვიანი. ნიჭიერი მოქანდაკისათვის უტყბო ზედაპირული ლირიკა, გარეგნული ეფექტები, იგი ცდილობს ღრმად ჩაწვდეს ადამიანურ განცდებს, გახსნას ფსიქოლოგიური სახე.

კამერული ხანისადმი ერთგულება — აი, რა არის დამახასიათებელი მისთვის, როგორც ი. ნიკოლაძის საუკეთესო მოწაფისათვის. მისწრაფება კამერულ-ემოციური სახეებისადმი იგრძნობა მოქანდაკის სადიპლომო ნამუშევარში „ვაჟა-ფშაველა“, (1947 წ. ხე). პორტრეტში ოსტატი მიისწრაფვის, რბილი პლასტიკურ-ფერწერული მოდელირებით შექმნას მოაზროვნის სახე.

ისტორიულ პორტრეტში, ქართული კულტურისა და მეცნიერების გამოჩენილ მოღვაწეთა სახეებში, მხატვარს იტაცებს ნატურის სულიერი სიმდიდრე, მისი ზნეობრივი მისწრაფებანი. ამ ნამუშევრებში წარმატებით შეთავსდა ერთმანეთთან სიმკაცრე და სინაზე, აქცენტების სიცხადე, ზომიერების გრძნობა, გამომსახველობა და დეტალების ზუსტი დამუშავება. როდესაც ლაპარაკია პორტრეტულ ძეგლზე, რომელიც ეძღვნება ცნობილ მწერალს, მხატვარს, მეცნიერს, განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ფსიქოლოგიური გამომსახველობა, ძერწვის თავშეკავებული პლასტიკა.

ცხოვრების ღრმა წვდომა და დაოსტატება შემოქმედებითი ძიების გზით მიმდინარეობდა. სხვადასხვა პერიოდის ნამუშევრებისათვის საერთო ნიშნად იქცა სახეთა ცხოვრებისეული დამაჯერებლობა, ლირიულობა, პლასტიკური შესრულების სიცხადე და გამომსახველობა. მოქანდაკე უარს ამბობს ყოველგვარ მოდურ გატაცებაზე.

ბ. ავალიშვილის პორტრეტები ნაკარნახევია ადამიანის სულიერი სამყაროსადმი გაძლიერებული ყურადღებით, ხელოვანი არ კმაყოფილდება ერთხელ მოძებნილი ხა-

საბოლოო, ცდილობს კიდევ უფრო ღრმად ჩასწვდეს პიროვნებას და ამიტომ იქმნება არა ვარიანტები ერთხელ შექმნილი სახისა, არამედ ახალი კუთხით დანახული და პლასტიკური საშუალებებით ახლებურად გახსნილი პორტრეტული სახეები (ვაჟა-ფშაველა, 1947 წ., 1955 წ., 1958 წ., ს. კანდელაკი, 1958 წ., 1971 წ., გ. ლენიძე, 1974 წ., 1983 წ., გ. ტაბიძე, 1953 წ., 1963-65 წ., 1973 წ., 1977-78 წ.). მათში მთელი სისავა-თაა გამოვლენილი ბ. ავალიშვილის დიდი ნიჭიერება, პლასტიკური ოსტატობა, ინტერე-სი არქიტექტონიკისადმი, ადამიანთა ხასიათებში წვდომის უნარი.

ბ. ავალიშვილისათვის მნიშვნელოვანია განსაზღვროს პირადი დამოკიდებულება პიროვნებისადმი, თავიდან აღმოაჩინოს იგი როგორც შემოქმედმა. ეს ხდება სწორედ კრიტერიუმში სკულპტურული ხერხების არჩევის დროს. ოსტატი, რომელიც თავისუფ-ლად მუშაობს როგორც ქვაში, ისე ხეში, მასალიდან გამომდინარე, ცდილობს კიდევ უფრო ღრმად ჩაწვდეს პიროვნებას; როდესაც ბ. ავალიშვილი ხეში მუშაობას იწყებს, ეს წინასწარ განზრახული სახეა, რომელიც პიროვნებითაა განპირობებული, ფაქტურად იქმნება სრულიად ახალი მხატვრული სახე, რომლის გახსნას ხელს უწყობს მასალის ბუნებრივი თვისებები. ბ. ავალიშვილი ერთ-ერთი პირველი ქართველი საბჭოთა მოქან-დაკეა, რომელიც ამ კეთილშობილ მასალაში იწყებს მუშაობას.

ვაჟა-ფშაველას პორტრეტი, შესრულებული ბრინჯაოში (1958 წ.), თითქოს გად-მოსცემს ყველა ფორმას, რომელიც მიგნებული იქნა ხეში (1955 წ.), მაგრამ ამავე დროს ხეში იგი უფრო სრულყოფილი, უფრო ემოციურია. ხეში მუშაობის დროს ოს-ტატი სარგებლობს მასალის ბუნებრივი ფაქტურით; ნახი ხაზებით და რთული დე-ტალების დახვეწილ, მკვეთრ გადმოცემას აღწევს. მოქანდაკის საკრეთელი დინჯად თლის ხის მკერძ ტანს, ცდილობს დაუმორჩილოს იგი თავის ნებას, თავის ჩანაფიქრს. სკულპტორი შეიგრძნობს ხის მგრძნობიარე, მეტყველ ფაქტურას, მოქანდაკის საკრეთე-ლით ცოცხლობს ხის კუნძი, იგი იღებს ადამიანის სახეს და ამასთანავე არ კარგავს ხის ბუნებრივ თვისებებს, ოსტატი განსაკუთრებული ძალით ავლენს მასალის სპეციფიკურ სილამაზეს.

ვაჟა-ფშაველას პორტრეტი ემოციური ზემოქმედების დიდი ძალით ხასიათდება. და-მუშავებული ხის კოფრიანი კუნძიდან იკვეთება პოეტის თავი, ღრმად ჩამჯდარი თვე-ლებით, მკაცრად მოკუმული ტუჩებით. განსაკუთრებული გამომსახველობა პლასტიკური ფორმების ენერგიული კვეთითაა მიღწეული.

სანდრო კანდელაკის პორტრეტი (1958-61 წ.). ბ. ავალიშვილის ერთი შესანიშნავი ბიუსტთაგანია. არაჩვეულებრივი სიფაქიზითაა გახსნილი სახე ძლიერი, ნებისყოფიანი, გაბედული ადამიანისა.

ოსტატური, სიმწიფე წლებთან ერთად მოვიდა. უფრო აქტიური, გაბედული შემო-ქმედებითად დასრულებული ხდება მოქანდაკის ნამუშევარი. ოსტატი უფრო ფაქიზად წვდება ადამიანის სულის რთულ „მექანიკას“, უფრო მეტს ხედავს და უფრო ღრმად შეიგრძნობს პიროვნების სულიერ სამყაროს. იქმნება შესანიშნავი პორტრეტების ფარ-თო გულერეა: კ. მარჯანიშვილის (1960 წ., ხე), ნ. ფიროსმანის (1962-63 წ., ბრინჯაო), შირზა გელოვანის (1963 წ., მარმარილო, ხე), გ. ტაბიძის (1963-65 წ., ბრინჯაო), მ. მა-კეფარიანის (1975 წ., თაბაშირი), პროფესორ გ. კობახიძის (1977 წ., ბრინჯაო) და სხვა-თა ბიუსტები. ამ პორტრეტებში გვაოცებს მოდელის არაჩვეულებრივად ფაქიზად გად-მოცემის უნარი, სახის რთული მიმიკის შექმნა. აზრის მოძრაობის, გრძნობის, განწყო-ბილების დაჭერის დიდი უნარი. ბრინჯაო, ხე, მარმარილო, ეკლარის ქვა, თაბაშირი, ბაზალტი — ყველა ეს მასალა ერთნაირად ემორჩილება მოქანდაკის ხელს, გადმოსცემს ხასიათთა უსასრულო გამას. მოქანდაკე მუშაობს როგორც ფერმწერი; იგი ფორმას პასტოზური მონასმებით ძერწავს, ქანდაკებაზე დატეხული შუქი ხან ინთება სახის ამო-

ბურცულ ნაკვეთებზე, ხან ქრება ღრმა ჩაღრმავებებში. იგი დაცოცავს ხედავად მისი უსასოულო მრავალფეროვნების, აიჟლების ძას იციციოს, გაცოცხლებს. მოქაიდავე ეთიოდროულად ომდესიყ ბიუსზე თუშაოს. აიჟების სიასიდა არ აკეთებს წიასაწო ესკიზს; აოამელ აოდდაირ იყუეს თუშაოდას თიდაი. უდას სდსიზმ-ხოს ისიც, რომ ქალთა სახეები სოულეით არ აოის მის პორტრეტულ გალუფას.

ბ. ავალიშვილისათვის დამახასიათებელია გახუწყვეტილი ძეგია. შოვალი სკულპტურული პორტრეტი უძლოდა წინ სახელგასაქოელი ქაოთველი აიჟების გალუფის ტა-ბიძის იმ იეგლს, რიიელიც ბათუმში დაიდგა 1940 წელს 20 სიუჟეტის (დოიხჯაო). ამ ნამუშევარში ძეგლი სიასავით გაიხსნა ი. ავალიშვილის დიდი ხიჟიერება, აიჟების რთულ სამყაროში წვდომის უნარი.

ხელოვნების ნაწარმოების ოგანულ და მხატვრულად გაზრებულ ჩართვას უკვე შექმნილ ქალქის ახსამბლში ისე, ომ „აიჟლო“ მაყურებელი ერთიანობაში აღიქვას არქიტექტურული გარემო და პლასტიკური ხელოვნების ნაწარმოები, დიდი იდეურ-ეს-თეტიკური მნიშვნელობა აქვს.

ხელოვანი მიისწრაფის იეგლი დაშოროს დიდ მაგისტრალებსა და ინტენსიურ თა-ნამედროვე განაშენიანებას, სკულპტურის დასადგმელად არჩევს ბათუმის შედარებათ წყნარ ადგილს სკვერში; სტალინის პრისპექტი, თუმცა ბოლომდე მაინც ვერ შესრულ-და მოქანდაკის ჩახაფიქრი — მიეღწია სკულპტურის ორგაველი სინთეზისათვის გარე-მომცველ ბუნებასთან. სხვა გარემოებებთან ერთად ამას ხელს უშლის დაბალი პრისტა-მენტიც.

მოქანდაკემ და არქიტექტორმა (ქ. კობახიძე) განსაზღვრეს ხედვის რამდენიმე წერტილი. პორტრეტი შესრულებულია ბიძინა ავალიშვილისათვის დამახასიათებელ თა-ვისუფალ მანერაში, პლასტიკური ფორმების პარმონიული შეთანხმებით და დიდ შთა-ბეჭდილებას ახდენს ფორმების შინაგანი დაძაბულობით, ფსიქოლოგიური მდგომარე-ობის დინამიკით.

გალაქტიონის სახეზე მუშაობისას, ძირითადი წყარო, რომლითაც სარგებლობს მო-ქანდაკე, ეს არის პოეტის ლექსები, მისი უკვდავი ლირია. ბ. ავალიშვილი პლასტიკური ფორმების ძლიერი მოძრაობით ცდილობს გახსნას პოეტის სულიერო სამყარო. უკან გადაწეული ამაყი თავი მეოცნებე თვალებით, დიდი შუბლი, ქარზე მოფრიალე წვერი, სახის ძლიერი ნაკვთები, ამაღლვებელი, ტემპერამენტული ძერწვა, გაბედული მონას-მები, შუქ-ჩრდილის ენერგიული თამაში, — ყველაფერი ეს დაძაბულობას სძენს ნამუ-შევარს, მთელი სახე მოძრაობაშია. პოეტის ენერგიულ პორტრეტში აზრთა ჰიდილი, დაუღალავი სულის დაუცხრომელი ძიება იკითხება. ჩვენს წინაშეა ძლიერი, დაუოკე-ბელი ტემპერამენტის ადამიანის ბუნება.

ბ. ავალიშვილის მაღალმხატვრული ნამუშევრის — გალაქტიონ ტაბიძის ძეგლის და-დგმა მნიშვნელოვანი მოვლენაა ბათუმის კულტურულ ცხოვრებაში.

ბ. ავალიშვილის ყურადღების ცენტრში დღესაც რჩება ადამიანი, მისი ხასიათების გახსნა, სულიერი ცხოვრების რთულ ნიუანსებში წვდომა, რომელთაც ოსტატი ღრმად, ძლიერად, ემოციურად გადმოსცემს. მოქანდაკის მიერ შექმნილ სახეთა მდიდარი სამ-ყარო გულგრილად არ ტოვებს მაყურებელს, აღვიძებს მასში კეთილშობილურ გრძნო-ბებს.

ივოლდა პიჟინაძე-გვინცაძე,
ხელოვნებათმცოდნეობის კანდიდატი.

რაც ღაწიწყებით არ იბინდება

თაყვანსა ვცემ და ვადიდებ,
იმას ვეტყვი „მამულიშვილს“,
საეროვნო ტრაქეზზე ვინც
უბიწოდ სდებს მცირესაც წვლილს.

აკაკი

ცხოვრებით დადასტურებულია, რომ საზოგადოებრივ ურთიერთობაში მტკიცედ იკიდებს ფეხს ის ინიციატივა და სიახლე, რომელიც ადამიანთა სულიერ მოთხოვნილებასთან და ჩვევებთან არის ორგანულად დაკავშირებული, მის გულისთქმას და ფსიქოლოგიურ განწყობას გამოხატავს.

ასეთ ინიციატივას უნდა მიეკუთვნოს საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის დადგენილება, რომელიც ჩვენს საზოგადოებაში დიდი ჰუმანური როლი უნდა შეასრულოს ახალი ტრადიციის — ჩვენი სამშობლოს დამსახურებულ მოღვაწეთა, ნათესავებისა და ახლობლების ხსოვნის დღის დამკვიდრებაში. ასეთი დღე წელს უკვე მეორედ აღინიშნა.

ჯერ კიდევ 1920 წელს, როცა ეგებოდა პარტიის გადამწყვეტ როლს საზოგადოებაში ახალი ტრადიციებისა და ზნე-ჩვეულებების დამკვიდრების სფეროში, ვ. ი. ლენინი წერდა: „კომუნისტური პარტიისათვის ძირითად ამოცანას უნდა შეადგენდეს ის, რომ დახმარება გაუწიოს მშრომელი მასების აღზრდა-განათლებას, რათა დაძლეულ იქნას ძველი წყობილებისაგან მემკვიდრეობით გადმოცემული ძველი ზნე-ჩვეულებანი, ძველი ჩვევები, ... რომლებიც მასებს ძვალ-რბილში გაჭდომია“. (ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 31, გამოც. 4, გვ. 444-445).

ბუნებრივია, ბელადს ამ შემთხვევაში მხედველობაში ჰქონდა ის უარყოფითი ზნე-ჩვეულებანი, რომლებიც ინერციით ძველი ყოფიდან, გადმონაშთის სახით, თანამედროვეობაში შემოიჭრა. აღსანიშნავია აგრეთვე, რომ ვ. ი. ლენინს ახალი ტრადიციის დამკვიდრება მომავალი თაობის სწორი ზნეობრივი აღზრდის საფუძვლად მიაჩნდა.

განსვენებულ წინაპართა პატივისცემა ყველა ხალხის ეთნოგრაფიულ სინამდვილეშია დამოწმებული. განსვენებულის გახსენების წესი თანამედროვე ყოფასაც შემორჩა. სამწუხაროდ, ნეკროლოგიკა მოვლენებმა აქაც იჩინეს თავი. „განსვენებულის დღე“ ზომავადასული ქეიფების და ლოთობის მიზეზი გახდა. „გახსენების“ საფარვეტში ფუთობით ღვინო და არაყი ისმებოდა. ასეთ უაზრო ხელგაშლილობას ეკლესიის კურთხევა ემატებოდა, რაც უფრო მეტად ამძაფრებდა მდგომარეობას. უზომო თრობას კონფლიქტებიც მოსდევდა და გახსენების მიზეზით გაშლილი სუფრა ხშირად უბედურების მიზეზი ხდებოდა.

ქართველი ხალხი ყოველთვის დაუტნდობლად ებრძოდა ასეთ უარყოფით მოვლენებს. საინტერესოა, რომ ჯერ კიდევ 1905 წლის 28 აგვისტოს, ოზურგეთის მაზრას ჩოხატაურის თემში მოიწვიეს მოსახლეობის სახალხო კრება, რომელმაც დაადგინა: „თავი დაანებონ სიმფრალეს, წაბურვიან ტირილებს, ღვინის სმას და ლოთობას ქელებებში და სასაფლაოზე“. (ეურნალი „მოგზაური“, № 98. 1905 წ.).

ჩვენს სინამდვილეში საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის დროულმა და ფრიალ საჭირო დადგენილებამ სწორი გეზი და მიმართულება უნდა მისცეს ამ ხალხურ ჩვეულებას. განსაკუთრებით ფრთხილად, გასაგები ერთ უნდა დაეყვანოთ ეს დადგენილება თითოეულ მშრომელამდე, მითუმეტეს, როგორც უკვე აღინიშნა, ჩვენ გვაქვს ნებატიური მოვლენების მწარე გამოცდილება ამ სფეროში.

წელს, ისევე როგორც შარშან, ხსოვნის დღე ჩატარდა აქტიურად, მოსახლეობის ფართო მონაწილეობით.

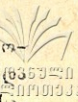
დადგენილებას ჩვენი საზოგადოებისათვის უდიდესი სოციალური და აღმზრდელობითი მნიშვნელობა აქვს. განსაკუთრებით მნიშვნელოვან როლს შეასრულებს ის ახალგაზრდობის ზნეობრივი აღზრდის სფეროში, გაამდიდრებს მათ სულიერ სანუაროს, შესძენს მოკრძალებისა და პატივისცემის გრძნობას წარსულისა და წინაპრებისადმი, რომლებმაც თავიანთი შეგნებული ცხოვრების წლები შეალიეს დღევანდელ ნათელ ცხოვრებას, მათ კეთილდღეობას, მათი სწავლის, შრომის, დასვენებისა და ბედნიერების უფლებებს. ახალგაზრდობა განიმსჭვალეა იმედით და ღრმა რწმენით მომავლისადმი, რადგან ნათელი მომავალი ბედნიერებისათვის მეტბოძოლი წარსულის პირადად. ახალგაზრდობა დაუფიქრდება, გონების თვალს გადაავლებს წარსულს და მიხვდება, რომ თანამედროვეობა თავისით არ მოსულა, ის ჩვენმა მამებმა, პაპებმა და თუგინდ შორეულმა წინაპრებმა შექმნეს... თავის მხრივ საჭიროა მომავლისათვის, ბედნიერებისათვის, შეგნებულად, პატიოსნად, თავდადებით იშრომო, რომ შენც მოგიგონონ და გაგიხსენონ მომავალმა თაობებმა.

სამშობლოსათვის თავდადების და მამულოშვილობის დაფასების კარგი მაგალითია აკაკის ლექსი, რომელიც მან ცნობილი საზოგადო მოღვაწის და მეცნიერის, პეტრე უშიაკიშვილის ხსოვნას მიუძღვნა 1904 წელს:

რაც კი შეძლო, სულით, გულით,
მოგვაწოდა მოძმეთ საზრდო
და სამშობლოს სიყვარული
სანადერძოდ ჩვენს წინ დასდო...
სულ ფუქია!.. სათვალთმაცო,
გვირგვინები და დიდება,
ვინც ღირსია თავისთავად
ღვაწლი შუქად დაადგება!
იქ წინაპართ შეგვავედრე,
...გვახსწავლონ სამშობლოსათვის
თავდადება შვილის-შვილების.

შტკიცედ უნდა გვახსოვდეს, რომ ახალგაზრდობა უფროსების მაგალითზე იზრდება. უფროსი თაობის სწორი თუ არასწორი მოქმედება ზუსტად აღინუსხება მომავალი თაობის ფსიქიკაზე, მის შეგნებასა და მსოფლმხედველობაზე. თანამედროვეობაზეა დამოკიდებული, თუ როგორ დადებით ზნეობრივ-აღმზრდელობით ზეგავლენას იქონიებს ეს დადგენილება ახალგაზრდობაზე. რაც უფრო მეტ გონიერულ და მიზანშეწონილ ღონისძიებას გვატარებთ დადგენილების ზორცეხსასხმელად, მით უფრო ეფექტურ შედეგებს მივიღებთ ახალგაზრდობის ზნეობრივი აღზრდის სფეროში.

მომავალშიც ეს დღეები უნდა გავამდიდროთ სახელოვან ადამიანთა ახალგაზრდა ზნეულობით. ამისათვის პირველ რიგში საჭიროა ახალგაზრდობამ, აგრეთვე საზოგადოებრიობამ იცოდეს და აფასებდეს სამშობლოსათვის თავდადებული ადამიანების სახელს. საქართველოს ყველა ქალაქში, დაბაში, სოფელში უნდა გაიხსენონ ღვაწლმოსი-

ლი იდამიანები. აჭარაში ახალგაზრდობამ და საერთოდ, საზოგადოებამ უნდა იცოდეს ჩვენი კუთხისათვის თავდადებული სახელოვანი ქართველი პატრიოტებისა და გმირების სახელები, რომელთა შორის აღსანიშნავია სელიმ ხიმშიაშვილის ნათელი სახე. მან, ისტორიულ ხიზანში თავის მოკვების წინ დამპყრობლებს უშიშრად მიახალა: „საქართველო ოსმალეთს არ შერჩება, მე ამას ჩემს შვილებს ვუბარებ!“. მომავლისათვის ალბათ უბრალო იქნება ხიზანის მემორიალად გადაქცევა და ზღლისათვის თავდადებული ამ გმირის ძეგლის დადგმა ბათუმში, რომ საშუალება გვქონდეს მოვიხსენიოთ და ყვავილებით შევაპოთ აჭარის ჭეშმარიტი შვილის, ქართველი პატრიოტის სახელი.

ჩვენი საზოგადოების ყველა წევრმა უნდა იცოდეს შერიფ ხიმშიაშვილის სამშობლოს წინაშე უანგარო დამსახურების ამბავი. მან შეპირებულ სიმდიდრეს, ჩინ-მედეებს, ფუფუნებით ცხოვრებას სამშობლოსათვის სძკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლა არჩია. ის ვერ მოსტება ვერც დევნამ, ტერორმა, სახლ-კარის გადაბუგვამ და აწიოკებამ. შერიფს აუხდა ოცნება. აჭარა დედანამშობლოს — საქართველოს დაუბრუნდა. საჭიროა, რომ შერიფ ხიმშიაშვილის სახლის ადგილზე დაიდგას მემორიალური დაფა, ზოლო საფლავი მოწესრიგდეს, სადაც მადლიერი შთამომავლობა ხსოვნის დღეს პატივს მიაგებს და მადლობას გადაუხდის მას თავდადებისათვის.

გახსენებისა და ღრმა პატივისცემის ღირსია ცნობილი საზოგადო მოღვაწის გულო კაიკაიშვილის ღვაწლი სამშობლოს წინაშე. ჩვენი თანამემამულეების, სახელოვანი პატრიოტებისა და აჭარის თავისუფლებისათვის მებრძოლი მემოდ აბაშიძისა და ჰაიდარ აბაშიძის სახელები, რომლებმაც თავიანთი პირადი გმირობით, მებრძოლი სულით, სამშობლოსადმი სიყვარულით აღაფრთოვანეს ჭეშმარიტი პატრიოტები. ისინი არ შეუშინდნენ როგორც შინაგან, ასევე უცხოურ რეაქციას და ყველაფერი იღონეს აჭარის განთავისუფლებისათვის. თანამედროვეობის ვალია ღრმა პატივისცემით მოიხსენიონ ისინი, პატივი მიაგონ მათ ღვაწლს სამშობლოს წინაშე. საზოგადოებრიობას, ახალგაზრდობას მიეცეს საშუალება გახსენების დღეს, მომავალში, მათი ბიუსტები შეამკოს ცოცხალი ყვავილებით.

აჭარას სხვა ბევრიც ჰყავს სახელოვანი შვილები, რომლებმაც სამშობლოსადმი თავიანთი უანგარო სიყვარულითა და სამსახურით ღრმა პატივისცემა დაიმსახურეს. მათგან იმ სახსოვარ დღეს გახსენების ღირსია სამშობლოსათვის მებრძოლი ის პატრიოტები, რომლებიც რეაქციის შემოტევის გამო იძულებულნი იყვნენ ბათუმში დაეტოვებინათ და თბილისში მემოდ და ჰაიდარ აბაშიძეების მიერ დაარსებულ „სამუსლო-მანო საქართველოს განმანთავისუფლებელ კომიტეტში“ მამულიშვილური მოღვაწეობით შეძლეს ნიადაგი მოემზადებინათ ოკუპანტთა განდევნისა და აჭარაში საბჭოთა ხელისუფლების გამარჯვებისათვის.

მომავალმა თაობამ უნდა იცოდეს აჭარაში საბჭოთა ხელისუფლებისათვის ბრძოლაში დაღუპულ გმირთა სახელები. მათა სასაფლაოზე მადლიერებით უნდა მოვიხსენიოთ მათი ღვაწლი თანამედროვეობის წინაშე. უპირველესად ესაა ბათუმის არალეგალური ბოლშევიკური კომიტეტის შემადგენლობა. მათ გმირული ბრძოლით და თავდადებით უზრუნველყვეს საბჭოთა ხელისუფლების დამყარება აჭარაში. ახალგაზრდობამ უნდა იცოდეს, რომ ჩვენი სამშობლოს ძნელბედობის პერიოდში, როცა პირველი აგური იდებოდა სოციალისტური საზოგადოების გამარჯვებისათვის, აჭარის პირველი რევკომის შემადგენლობაში ცნობილი რევოლუციონერის სერგო ქავთარაძის თავმჯდომარეობით, შედიოდნენ: ბ. ჟღენტი, დ. მახარაძე, ი. პეცოვი, ს. გუმელი, მ. ტორთმელიძე, კ. საჭაია, რ. ნიქარაძე.

ახალგაზრდობის რევოლუციური სულისკვეთებით აღზრდის მიზნით საჭიროა სამშობლოსათვის თავდადებულ ამ გმირთა სადემონსტრაციო ფოტო-სტენდისა და გა-

მოთენის მოწყობა ქალაქ ბათუმის ცენტრში, რაც საშუალებას მოგვცემს პატივი მივაგოთ მათ ხსოვნას.

უნდა გავიხსენოთ აგრეთვე აფხაზი ხალხის შვილის ხაშიმ სმირბას ნათელი ხსოვნა, რომელიც ბოლშევიკურ პროკლამაციებსა და არალეგალურ პარტიულ ლიტერატურას ავრცელებდა მოსახლეობაში.

საჭიროა სოფელ ფერიაში, ხაშიმ სმირბას სახლზე გაკეთდეს მემორიალური დაფა, რაც მისი ღვაწლის აღიარება იქნება.

ყოველივე ეს ხელს შეუწყობს მომავალი თაობის ზნეობრივ-ესთეტიკურ აღზრდას, მათი პატრიოტული და ინტერნაციონალური მრწამსისა და მსოფლმხედველობის ჩამოყალიბებას.

ლევან კალანდარიშვილი,
ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატი.

ლუბა გიზილუიშვილი

მოჭირნახულ „დედა ენისა“

(ნინო ბოცვაძის დაბადებიდან 100 წლისთავის გამო)

ქართული სკოლისა და სახალხო განათლების ისტორიაში პატივით დაიმკვიდრა ადგილი ნინო ბაქრაძე-ბოცვაძემ. იგი ქართველ პედაგოგთა იმ თაობას ეკუთვნის, რომელიც დიდი იაკობ გოგებაშვილის იდეებზე აღიზარდა და ცხოვრების მიზნად ქართული ეროვნული სკოლისათვის თავდადებული სამსახური აირჩია.

რესპუბლიკის დამსახურებული მასწავლებელი, ორგზის ლენინის ორდენოსანი, იაკობ გოგებაშვილის მედლის კავალერი ნინო ბოცვაძე ნახევარი საუკუნის მანძილზე თავის ნორჩ მეგობრებს დაუღალავად უკათავდა ბილიკს ადამიანობის დიდ გზაზე გასასვლელად.

ქეშმარიტ პედაგოგს ყველაზე დიდ თანამდებობად, ყველაზე საპატიო საქმედ მასწავლებლობა მიაჩნდა და ბოლომდე ემსახურა მომავალი თაობის აღზრდა-განათლებას.

„დღეს რომ მკითხონ, — რას აირჩევდი სამოქმედო ასპარეზად, ახალგაზრდობა რომ დაგიბრუნდესო, მე დაუფიქრებლად ვეტყვდი: გამიღეთ სკოლის კარი და მომეცით ბავშვი — ეს მშვენიერება სამყაროსი“. — წერდა უკვე ხანდაზმული პედაგოგი.

ნინო ბოცვაძე დაიბადა 1883 წელს ქ. თბილისში.

მამამისი — იოსებ ბაქრაძე ცნობილი მწერალი და მოღვაწე გახლდათ. იგი ი. გოგებაშვილის მოწაფე ყოფილა, შემდგომში კი მასთან დაახლოებული პირი.

იოსებ ბაქრაძე გატაცებული იყო ლიტერატურით. იგი ქართული ენის საუკეთესო მცოდნე იყო და თარგმნიდა ბაირონის, შილერის, შელის, ლერმონტოვის, თუმა-

ინანის, სუნდუკიანცის, ვალტერ სკოტის და სხვათა ნაწარმოებებს, იყო „ივონი“
„დროების“, „მნათობის“ თხაბშრომელი, წერდა ლექსებს. დიდია მისი დამსახურება
ქართული თეატრის წინაშე.

ნინოს დედა — ელისაბედ მამულაშვილი ფრიად განათლებული და ნაკითხი
ქალი ყოფილა, სწორედ მისმა სიყვარულმა ათქმევინა ქალიშვილს ეს სიტყვები: „ბა-
ვშვისათვის დედა ყველაფერია, მისი იმედი, სითბო, დამხმარე“.

დიდედის ტკბილ ქართულსა და მშვენიერ ზღაპრებს წარუშლელი კვალი დაუ-
ტოვებია შვილიშვილების სულზე. მათგან მიღებული შთაბეჭდილებები რეალურ სე-
რათებად აღუქვამთ თავიანთ სოფელ ბიწმენდში, რომელთანაც ბავშვები მჭიდროდ
იყვნენ დაკავშირებულნი. ამიტომაც შეინარჩუნა ქალბატონმა ნინომ მთელი სიცოც-
ხლის მანძილზე სოფლის სიყვარული. დიდი სამამულო ომის მრისხანე დღეებში და-
წყებითი სკოლა რვაწლიანად გადააკეთა და სათავეში ჩაუდგა მას. დღეს ეს სასწავ-
ლებელი (მცხეთის რაიონის ბიწმენდის რვაწლიანი სკოლა) ნინო ბოცვაძის სახელს
ატარებს.

ბაქრაძიანთ შვილებს — ნინოს, ეკატერინესა და ზურაბს ქართული წერა-კით-
ხვა იაკობ გოგებაშვილის „დედა ენით“ უსწავლიათ.

„პატარაობიდანვე შემიყვარდა „დედა ენა“, და ეს სიყვარული დღემდე მომყვა.
რასაკვირველია, მაშინ არ მესმოდა, რად მომწონდა ან რად მიზიდავდა ასე ძლიერ
„დედა ენა“. შემდეგ კი, როცა მე თვითონ მასწავლებლობას მოვეციე ხელი, ჩემ-
ვის ნათელი გახდა ამ სახელმძღვანელოს უდიდესი ღირსება“, — იგონებს უკვე
ღვაწლმობისილი პედაგოგი.

გიმნაზიის წლების შთაბეჭდილებები შემდგომში არაერთხელ გამხდარა მისი ფი-
ქრისა და განსჯის საგანი: „არ შემიძლია არ მოვიგონო ზოგიერთი მასწავლებელი,
მათგან ბევრი კარგი რამ ვისწავლე, რაც შემდეგ ცხოვრებაში გამომადგა. სწავლა-
აღზრდის რთულ პროცესში მათ დადებითი მხარეც ჰქონდათ და უარყოფითიც, ამ
უარყოფითმა მხარეებმაც დიდი სამსახური გამიწიეს: მათ მიჩვენეს და გამაგებინეს
— როგორ არ უნდა მემუშავა“.

საყურადღებოა ნ. ბოცვაძის შემდეგი მოგონება: „მასწავლებელი მაგალითი
იყო მოსწავლისათვის თავისი სადა ჩაცმულობით. ვერც წარმოგვედგინა „მოდზე“
ჩაცმული მასწავლებელი.

დღეს ამ საკითხს სკოლამ, როგორც მოსწავლის, ისე მასწავლებლის მიმართ,
ჯეროვანი ყურადღება რომ მიაქციოს, ძალიან კარგი იქნება“...

წლებთან ერთად უფრო თვალსაჩინო გახდა გოგებაშვილისა და უშინსკის ხი-
ლიადე, მათი მოძღვრება ბავშვის ბუნებასთან, ცხოვრებასთან აუცილებელი კავშა-
რის შესახებ: „შემდეგ, როდესაც მე ცხოვრების კვალში ჩავდექი და ბავშვებთან
ერთად გავუდექი ცხოვრების გზას, გავიგე, რას ნიშნავს ბუნებასთან, ხალხთან ახ-
ლოს ყოფნა, მივხვდი, რა დიდ ცოდვას სჩადის მასწავლებელი, მშობელი, რომე-
ლიც ბავშვს ცხოვრებას აშორებს. დავრწმუნდი, რომ მხოლოდ სიტყვიერი გაკვეთი-
ლებით, მხოლოდ სურათებისა და მოდელების ჩვენებით ბავშვს ცოდნას ვერ მიე-
ცემთ. საჭიროა გავიყვანოთ ბავშვი ბუნებაში, გავაცნოთ ბუნების მოვლენებს, აგუ-
ხნათ ამ მოვლენათა წარმომშობი მიზეზები, გავაცნოთ ადამიანის ბრძოლა ბუნებას-
თან. დაე, საკუთარი ხელით შეეხოს ბუნებას, შეიგრძნოს იგი, ისმინოს მისი ჰანგები,
დატკბეს მისი დაუსრულებელი სილამაზით. მე ეს ვიწამე და ჩემი მუშაობაც ამ გზით
წარმართე“.

გიმნაზიაში ძალზე შებლუღული იყო ქართული ენის სწავლება.

„დღევანდელ მოსწავლეს, რასაკვირველია, არ შეუძლია წარმოიდგინოს მაშინ-
დელი ჩვენი მდგომარეობა. როგორ გვეყურა მრგვესმინა ქართული ლიტერატუ-
რის მარგალიტები მცოდნე, პირწყლიანი მასწავლებლისაგან, მაგრამ ამას ვერ გვა-

დირსებდა! საშუალო სკოლა ისე დავამთავრეთ, რომ ეს წყურვილი ვერ მოვიკა-
ლოთ. ეს ჩვენი განათლების დიდი ხარვეზი იყო. მაინც, რაც გინდათ თქვით, და-
რუშულელ შთაბეჭდილებას ტოვებს საშუალო სკოლაში სითანადოდ გავლილი ლიტე-
რატურული შედეგები მცოდნე მასწავლებლის ხელში“...

გერ კიდევ მერვე კლასის მოსწავლე იყო ნ. ბოცვაძე, როდესაც იგი მ. დემუ-
რაძის ნაძალადევის საკვირაო სკოლაში მიიწვია სამუშაოდ. აქ იგი მუშებს წერა-კი-
თხვას ასწავლიდა, ამავე დროს მონაწილეობდა „ავტალის აუდიტორიის“ მუშაობაში.
მ. დემურბაიასთან ეს თანამშრომლობა შემდგომში მკიდრო შემოქმედებით კონტაქ-
ტებში გადაიზარდა. მ. დემურბაიამ ნ. ბოცვაძე სხვა მოღვაწე ქალებთან ერთად (ე. ბუ-
რჯანაძე, თ. და ნ. ლომოურები და სხვ.) მიიწვია ჟურნალ „იმედის“ დაარსებაში
მონაწილეობის მისაღებად, შემდგომში ნინო სარედაქციო კოლეგიის წევრიც გახდა.

1905 წელს ნ. ბოცვაძე რევოლუციურ მოძრაობაში ჩაბმულ, პროგრესულად
მოაზროვნე ახალგაზრდობას შორისაა, ასეთივე სულისკვეთების იყვნენ მისი და —
ეკატერინე და ძმა — ზურაბი. ოჯახი ხელისუფლების მიერ „არასამედოდ“ იყო
მიჩნეული, განხრეკეს, დააპატიმრეს სამივე შვილი. დები ადრე გამოუშვეს, მაგრამ
ძმას, რომელიც მეტად აქტიურ რევოლუციურ საქმიანობას ეწეოდა, ზევრი უსია-
მოვცნება შეხვდა. შემდგომში ზურაბ ბაქრაძემ დაამთავრა საექიმო ფაკულტეტი ქუ-
ნევაში, საქართველოში. დაიცვა მედიცინის მეცნიერებათა კანდიდატის ხარისხი. სა-
ბჭოთა ხელისუფლების წლებში მივიღებელი იყო პარიზში სამეცნიერო მუშაო-
ბისათვის.

ნ. ბოცვაძე 1906 წელს უმაღლესი განათლების მისაღებად საზოგადოებრივ გაე-
მგზავრა და შევიდა ციურიხის უნივერსიტეტში ისტორია-ფილოლოგიის ფაკულტეტ-
ზე. ეს წლებიც სამშობლოს კეთილდღეობაზე ფიქრის წლებია. ოჯახური პირობების
გამო მან ვერ შეძლო ამ უნივერსიტეტის დამთავრება და გარკვეული ხნის შემდეგ
სწავლა ქართულ უნივერსიტეტში დაასრულა. აქ მოისმინა ლექციები ქართულ ენა-
სა და ლიტერატურაში და სრულყო თავისი ცოდნა.

ნ. ბოცვაძეს პედაგოგიურ ასპარეზზე სავალი გზა დაულოცეს ანასტასია თუმა-
ნიშვილმა, კეკე ერესმა (სერგეი მესხის მეუღლე), ვერა მიქაბერიძემ. მათ მოისმი-
ნეს ახალგაზრდა მასწავლებლის გაცვეთილი, მოიწონეს მისი პედაგოგიური ალლო, ნი-
კეს, ბავშვებისადმი მიღწეობა, მშობლიური ენის ღრმა ცოდნა და წააქვზეს შემდგომი
საქმიანობისათვის.

ამ დღიდან ირწმუნა ქალბატონმა ნინომ, რომ მისთვის სხვა გზა, სხვა ასპარეზი
აღარ შეიძლებოდა ყოფილიყო. ამ დღიდან იწყება მუდმივი ძიება. რომლითაც მან
მცირე წვლილი როდი შეიტანა ქართული საბჭოთა სკოლისა და მეთოდოლოგიური აზ-
როვნების განვითარებაში.

„დაკვირვებებისათ ბავშვის სახეს, რა მოუთმენლად ელის იგი მასწავლებლის
სიტყვას? და ეს სიტყვა მისთვის ყველაზე მართალი, ყველაზე უტყუარი სიტყვაა
იმიტომ, რომ მასწავლებელი მისთვის ყველაზე დიდი ავტორიტეტია“. ბევრი, ძალი-
ან ბევრი უნდა იცოდეს მასწავლებელმა, რომ ბავშვის კოდნის წყურვილი დააკმა-
ყოფილოს“, — ასეთია ნ. ბოცვაძის შეხედულება მასწავლებლის მოვალეობაზე, მის
განათლებულობასა და პიროვნებაზე.

მას, როგორც დიდი გამოცდილების მქონე და დაკვირვებულ პედაგოგს, კარ-
გად ესმის, რომ სკოლის წარმატებით მუშაობისათვის ყველაზე მნიშვნელოვანი და
აუცილებელი დისციპლინის საკითხია.

რა არის დისციპლინა, როგორ აღეზარდოთ დისციპლინირებული ბავშვი, რო-
გორ განვამტკიცოთ ბავშვში საჭირო ჩვევები, როგორ გამოვიმუშავოთ პასუხისმგე-
ვლობის გრძნობა, როგორ „დავინახოთ ბავშვი შორ მანძილზე?“ — აი, მოკლედ,

საკითხთა ის წრე, რომელიც პედაგოგის მუღმივი ინტერესისა და ძიების საგანს წარმოადგენდა.

საესეებით მართებულია დეაწმომისილი პედაგოგის შეხედულება, რომ ამ პედაგოგის ხეების გადაჭრაში ვერაფერს ვერ შეცვლის მასწავლებელს, რომ განუზომელია მისი აღმზრდელობითი გავლენა ბავშვზე. ამასთან, მან წამოაყენა ოჯახისა და სკოლის ერთობლივი მუშაობის საინტერესო, საკითხები, ხაზგასმით მიუთითა საბავშვო ლიტერატურის როლზე ბავშვის აღზრდაში, მოსწავლეთა თვითმომქმედების, საბავშვო სცენის მნიშვნელობაზე ახალგაზრდობის ზნეობრივ ჩამოყალიბებაში, განსაკუთრებული ყურადღება მიაქცია გეოგრაფიული, საბუნებისმეტყველო მოთხოვნების კითხვას, რომელიც საუკეთესო საშუალებაა ბავშვებში მშობლიური ქვეყნის სიყვარულის აღზრდისათვის.

შემომქმედი მასწავლებელი ჯანუწყვეტლივ ამუშავებდა ახალ პედაგოგიურ ლიტერატურას, ეცნობოდა სკოლის მოწინავე გამოცდილებას, მიაჩნდა, რომ სასწავლო-აღმზრდელობით საქმიანობაში უდიდესი მნიშვნელობა აქვს კლასგარეშე მუშაობას, ექსკურსიებს, ლიტერატურულ დისპუტებსა და გასამართლებებს, ცოცხალ კუთხეს, ამინდის კალენდრის წარმოებას. „კლასგარეშე მუშაობა მწამდა და მწამს, როგორც უმნიშვნელოვანესი ნაწილი სასკოლო მუშაობისა“, — შენიშნავს ნ. ბოცვაძე.

მთავარი აზრი ნინო ბოცვაძის საქმიანობისა იყო მშობლიური ენის სწავლების საკითხი. იგი მიზნად ისახავდა ბავშვს ათვისებინა დახვეწილი ლიტერატურული ენა. დიდია ნინო ბოცვაძის წვლილი ქართული ენის სახელმძღვანელოების შექმნის, მათი დამუშავებისა და შემდგომი სრულყოფის საქმეში.

ნ. ბოცვაძე და ე. ბურჯანაძე (მეუღლე ცნობილი ქართველი პედაგოგის ვ. ბურჯანაძისა) ერთ-ერთი პირველები გამოეხმაურნენ საქართველოს განსაკუთრების წინადადებებს ქართულ ენაზე სახელმძღვანელოების შექმნის შესახებ: „მივედით დიდი სიყვარულით, დიდი სურვილითა და მონდომებით, რომ ერთი აგური ჩვენც მიგვეტანა ქვეყნის დიდ მშენებლობაზე. და ვიტყვი თამამად: ორივესათვის ეს დიდი, ბრწყინვალე საქმე გახდა სიცოცხლის უმნიშვნელოვანესი ნაწილი“, — იგონებს ნ. ბოცვაძე.

მათი თავდაუზოგავი შრომის შედეგად შეიქმნა ბუნებისმეტყველებისა და საზოგადოებათმცოდნეობის სახელმძღვანელოები, რომლებიც შემდეგ მოძმე რესპუბლიკათა სკოლებისათვის ითარგმნა აზერბაიჯანულ, რუსულ და სომხურ ენებზე. 1943 წელს მონაწილეობა მიიღეს განათლების სამინისტროს მიერ გამოცხადებულ კონკურსში. გამოცდილმა პედაგოგებმა პირველი და მეორე კლასის ქართული ენის სახელმძღვანელო იაკობ გოგებაშვილის „დედა ენის“ პრინციპების მიხედვით ააგეს, მცირეოდენი ცვლილებების გარდა შეინარჩუნეს გოგებაშვილისეული ანბანის წყობა. ორივე სახელმძღვანელო 1944 წელს გამოვიდა და დღემდე ისწავლება.

ნ. ბოცვაძის ნაშრომები „ლექსიკონზე მუშაობა დაწყებით სკოლაში“, „საკლასო თუ საგნობრივი სისტემით მუშაობა დაწყებით სკოლაში“, „მოსწავლეთა დასვენების საკითხი დაწყებით სკოლაში“, „მონტესორის საბავშვო ბაღი“ და სხვ. საინტერესო მეთოდურ მითითებებსა და რჩევებს შეიცავს პრაქტიკოსი მასწავლებლებისათვის.

ენერგიული პედაგოგი, ყველა ამ საქმიანობასთან ერთად, მუშაობდა მეთოდისტად, პედაგოგიური კაბინეტის გამგედ, კითხულობდა ლექციებს მასწავლებელთა დახელოვნების ინსტიტუტში.

ხშირად, როცა პიროვნების დამსახურებების შესახებ ვლაპარაკობთ, მხედველობაში გვაქვს მისი მხოლოდ საზოგადოებრივი საქმიანობა და ჩრდილში გვჩანება სერიოზული საკითხი — როგორი შვილი გაზარდა, როგორი წევრი მოუშადა საზოგადოებას? ქალბატონი ნინო ამ მხრივაც ამავდარი ქალია, სამაგალითოა ყველასათ-

ვის, ვისაც დედა ჰქვია. ადრე დაქვრივებული ქალი ჯიუტად ეწეოდა მარტოობას უღელს და სამაგალითოდ აღზარდა ორი ვაჟიშვილი.

ამაგდარმა პედაგოგმა 1971 წელს სამუდამო განსასვენებელი ჰპოვა დიდუბის ქართველ მოღვაწეთა პანთეონში სახელოვანი მეუღლის, საზოგადო მოღვაწისა და განმანათლებლის ლუარსაბ ბოცვაძის გვერდით.

ბატონა ღომინა

ალექსანდრე პალმი საქართველოში

პეტრაშევსკელთა პროცესი ყველაზე დიდი პოლიტიკური პროცესი იყო დეკაბრისტთა აჯანყების შემდეგ XIX საუკუნის პირველი ნახევრის რუსეთში.

პეტრაშევსკელთა წრეში შედიოდნენ გასული საუკუნის ორმოციანი წლების მოწინავე მოღვაწენი, რომელთა საზოგადოებრივ-პოლიტიკური და ფილოსოფიური შეხედულებების ფორმირებაზე მძლავრი გავლენა იქონია რადიშჩევისა და დეკაბრისტების, ბელინსკისა და გერცენის, ფრანგი განმანათლებლების იდეებმა.

ალექსანდრე ივანეს ძე პალმი იყო პეტრაშევსკელთა წრის ერთ-ერთი აქტიური წევრი. იგი დაიბადა 1822 წლის 28 დეკემბერს, პენზის გუბერნიის ქ. კრასნოსლობოდსკში. სწავლობდა სათავადაზნაურო სასწავლებელში, შემდეგ მსახურობდა ლეიბ-გვარდიის ეგერთა პოლკის პრაპორშჩიკად.

1847 წლიდან პალმი პეტრაშევსკის ცნობილი „პიატნიცების“ (პარასკევების) აქტიური მონაწილე ხდება. სადაც არაერთხელ იხილებოდა ყველასათვის მტკივნეული სოციალურ-პოლიტიკური და ლიტერატურული საკითხები.

1849 წლის 22 აპრილს შედგა წრის ბოლო სხდომა, რომლის შემდეგ პეტრაშევსკელები დაიჭირეს. თვე გრძელდებოდა ძიება, და ბოლოს, 21 ბრალდებულს გამოეტანათ განაჩენი — დახვრეტა. 23 დეკემბერს ისინი სიკვდილის მოლოდინში იდგნენ ემაფოტზე. მხოლოდ ბოლო წუთს სასჯელი კატორღით შეცვალეს.

რადგან პალმა თავისი „დაუფიქრებელი საქციელი მოიჩინა“, „იგივე ჩინით“ გვარდიიდან არმიაში გადაიყვანეს და ლიტვის ეგერთა პოლკში, რომელიც ოდესაში იღვა. მონაწილეობდა ყირიმის ომში.

პალმი ჯერ კიდევ ახალგაზრდობაში გატაცებული იყო ლიტერატურით, წერდა ლექსებს, მოთხრობებს, რომანებს, ხოლო თადარიგში გასვლის შემდეგ უფრო ინტენსიური მუშაობა დაიწყო. ამ პერიოდს ეკუთვნის პიესები „კითილისმყოფელი“, „განმანათლებლები“, „მოხუცი ბატონი“, რომანი „სლობოდინი და მისი ტოლები“, რომლებშიც ასახულია პეტრაშევსკელთა წრის მოღვაწეობა.

1877 წელს, გადასახლების ვადის დამთავრებასთან დაკავშირებით, პალმი დაბრუნდა როსტოვში, თავის ოჯახში. სუვორინმა მას შესთავაზა კავკასიაში კორესპონდენტობა გაზეთ „ნოვოე ერემიაში“. ამ პერიოდში თურქეთთან ომი ახლად დაწყებული იყო. პალმა მოიარა ვლადიკავკაზი, გორი. სოხუმი, ბათუმი და ტფილისი. ამ პერიოდში, ეტყობა. იგი გაცნო ნიკო ნიკოლაძეს, რაც ჩანს პალმის ერთ-ერთ „კავკასიურ წერილში“, რომელიც დაიბეჭდა გაზეთ „ნოვოე ერემიაში“, ხოლო 1878 წლის 1 იანვარს

ნიკო ნიკოლაძისადმი მიწერილ ბარათში ვკითხულობთ: „...თუ საჭირო იქნა, შეგიძლიათ განაცხადოთ, რომ ა. ი. პალმი თანახმაა იქნეს მუდმივი მენაბრე „ოზბოროტის“ ბელეტრისტიკის საკითხში“. ამავე წერილში ლაპარაკია ა. ი. პალმის განზარების შესახებ ტფილისში დარჩენაზე ტფილისის თეატრის დახმარების მიზნით.

ჩვენ გვიანტერესებს ა. ი. პალმის მოღვაწეობა რუსულ-ქართულ ლიტერატურულ ურთიერთობის შექმნაზე.

საერთოდ, პალმი ნაკლებად შესწავლილი მწერალია. მხოლოდ ბოლო პერიოდში დაიბეჭდა ამ პეტრაშევსკელ მოღვაწეზე პროფესორ ვ. შადურის სტატია, მწერლის შვილთაშვილის სერგეი ხორევესკის წიგნი, აგრეთვე კრებული, შედგენილი პროფესორ გ. ჯავახიშვილის მიერ. (ყველა რუსულ ენაზე).

ნ. ნიკოლაძის „ოზბოროტში“ (№ 178, 1878 წ. ივნისი) დაბეჭდა ნაწყვეტი პალმის მოთხრობიდან „ნინაჩკა“. ამ პუბლიკაციის ერთ-ერთი გმირი გენერალ-მაიორი ილაა გაგრილის ძე კოლჩუქნიკოვი მსახურობს კავკასიაში, მეუღლე ქართველი ქალი ჰყავს, ხოლო შვილს ნინო ღაარქვა.

ა. ი. პალმის სახელი დაკავშირებულია იმდროინდელი ტფილისის სხვა პერიოდულ გამოცემებთან — ყოველკვირეულ მხატვრულ-იუმორისტულ ჟურნალებთან „ფალანგა“ და „გუსლი“.

ჟურნალი „ფალანგა“ გამოდიოდა 1880-1881 წლებში. მის სარედაქციო კოლეგიაში შედიოდნენ. რედაქტორ-გამომცემელი ივ. ფიტოევი, ნ. სიმბორსკი, ი. თხორავესკი (ა. ი. პალმის სიძე) და სხვ. „ფალანგა“ ითვლებოდა იმ პერიოდის ერთ-ერთ საუკეთესო იუმორისტულ ჟურნალად. მასში პალმმა დაბეჭდა თავისი განსვენებული მეგობრის, პოეტ-პეტრაშევსკელის, ს. დურნოვის (1816-1869) ლექსები, ასევე თავისი ნაწარმოებები „ბრძენი ოდიშისი“, „დავრთეთ ნება“ (მ-ს ხელმოწერით), „შეხვედრება“ (ხელმოწერით — ა-მ) და „ჩვენი კონსერვატორების გმირობანი“ (ხელმოწერა — „კონსერვატორი“).

საინტერესოა ფანტასტიკური ფელეტონი „შეხვედრები დემონთან“. მასში ჩვენ ვხვდებით ასეთ სტრიქონებს: „მე მიყვარს კავკასია, რატომ ჩამოვდივარ აქ, მართლაც, კარგადაც არ ვიცი: არც ერთხელ სერიოზულად არ შევკითხვიარ საკუთარ თავს ამის შესახებ... ვგონებ, უბრალოდ იმიტომ, ჩრდილოეთ პალმირაში სუსხიან და ყოველდღიურად ცვალებად ამინდში ნერვები იმდენად შერყეულია, რომ გინდა დიდი სიმამოვნებით გაიქცე სადმე ამ ადგილებიდან შორს...“

პალმი ქმნის „რუსეთის ბედ-იბდლის გადამწყვეტლების“ რამდენიმე პორტრეტს, ეძახება მათ იუდეებს. რომელნიც მზად არიან გაყიდონ ღმერთი საკუთარი სარგებლობის გამო, ბრალს სდებს ძარცვაში მიხეილ კატკოვს, ჟურნალ „რუსკი ვესტნიკის“ და ვახუთ „მოსკოვსკიე ვედომოსტი“-ს რედაქტორ-გამომცემელს.

1881 წლის 1 ნოემბერს ჟურნალი „ფალანგა“ ხელისუფლებამ დახურა. მაგრამ ამავე წლის დეკემბერში გამოვიდა ახალი ყოველკვირეული მხატვრულ-იუმორისტული ჟურნალი „გუსლი“, რომელშიც პალმი ათავსებს სატირულ მოთხრობას „რაფსოდიები“, საშობაო მოთხრობას „მღერინავი ხალიჩა“ და ანონიმურ ფელეტონს „ჟურნალისტობის კანდიდატობის უბის წიგნაყიდან“, სადაც პალმი ავრძელებს არსებული სინამდვილის სატირულად გამოსახვას და მიდის იმ დასკვნამდე, რომ „მიშველეთო, ყვირის არა ის, რომელსაც სცემენ, არამედ, ვინც სცემს“.

პალმის მონაწილეობა თბილისის ბეჭდვით ორგანოებში წარმოადგენს მისი მრავალფეროვანი მოღვაწეობის ერთი ნათელი ფურცელი. როგორც ზემოთ ითქვა, პალმი თბილისში ჩამოვიდა 1877 წლის ივნისში თეატრისთვის დახმარების გაწევის მიზნით. ამიტომ, მისი თეატრალური საქმიანობა განსაკუთრებული ყურადღების ღირსია.

რუსულ თეატრალურ ტრაგედიებს საქართველოში საფუძველი ჩაუყარეს დრამა-

ტული წრეების მოყვარულებმა ჯერ კიდევ გასული საუკუნის დასაწყისში. მაგრამ საქართველოში რუსული თეატრის დაბადების თარიღად უნდა ჩაითვალოს 1842 წელს, 2 სექტემბერი, როცა თბილისში ე. წ. სამანუილ თეატრში აიხადა რუსული პროფესიონალური დრამატული თეატრის პირველი სპექტაკლის ფარდა. ამ დროიდან რეგულარულად ეწყობოდა რუსული სეზონური დასების სპექტაკლები.

70-იანი წლების ბოლოს ჩვენთან დაიწყო აქტიური ჯგუფების წარმოშობა, — იხსენებს ქართველი თეატრალური მოღვაწე თუმანოვი (გ. თუმანოვილი)... განსაკუთრებით აღსანიშნავია ჯგუფი, რომლის სათავეში იდგა პეტრამესკელი დრამატურგი ა. პალმი, რომელიც ამ დროისათვის ჩამოვიდა ტფილისში უკვე ჩამოყალიბებული დასით და დაიგირა სახანო თეატრი დრამატული სპექტაკლებისათვის. ამ ჯგუფს თავბრუდამხვევი წარმატება ჰქონდა. გაზეთი „ტფილისკი ვესტნიკი“ წერდა: „პალმი წარმოადგენდა პირველ ანტრეპრენიორს, რომელმაც აიღო ტფილისის თეატრი სუბსიდუმის გარეშე“.

სპექტაკლებში თამაშობდნენ ა. პალმის მეუღლე ქსენია, ვაჟიშვილი გრიგოლი, ქალიშვილი ალექსანდრა და სხვ.

ალ. პალმს აღელვებდა თეატრის ბედი. სტატიაში „თეატრი პროვინციაში“, იგი წერდა: „ჩვენი თეატრის ახლანდელი საცოდავი მდგომარეობიდან გამოყვანისათვის საჭიროა: — ერთის მხრივ, დასის გარდაქმნა უფარვის ანტრეპროზიდან მართებულ, გონებრივად ორგანიზებულ პიტელუმად, მეორეს მხრივ, — მოსამზადებელი, სპეციალური სკოლები და ხელმძღვანელი თეატრალური კრიტიკის შემწეობა“.

თავისი იდეების განხორციელება თეატრის რეორგანიზაციის თაობაზე, ა. პალმმა საქართველოში გადაწყვიტა და კიდევაც შეძლო. პალმის „ამხანაგობამ“ რუსული თეატრის მეშაობა აღმავლობის გზაზე დააყენა, უზრუნველყო თეატრი კარგი რეპერტუარით. მის სცენაზე იდგმებოდა რუსი და საზღვარგარეთელი დრამატურგების ნაწარმოებები: ოსტროვსკის „ჟეკა-ჟუხილი“, „შემოსავლიანი ადგილი“, „შმაგი ფულები“, გრიბოედოვის „ვაი ჭკუისაგან“, გოგოლის „რევიზორი“, „ქორწინება“, „შექპირის ოტელო“, „პალეტი“, „მეფე ლირი“, შილერის „ვერაგობა და სიყვარული“, „მარია სტიუარტი“, მოლიერის „ძუნწი“, „დონ-ჟუანი“, ჰიუგოს „ინგლისის სამეფო კარის საიდუმლოებანი“. ყოველივე ამან გამოხატულება პოვა დასის წარმატებაში.

ა. პალმი წარმატებით გამოდიოდა როგორც საკუთარ, ასევე სხვათა პიესებშიც. ტფილისის თეატრის სცენაზე დაიდგა პალმის პიესები „მოხუცი ბატონი“ (1878 წ. 27 მაისი), „სათაური“ (1878 წ. 31 მაისი), „მოქალაქე“ (1878 წ. 7 ივნისი), „ჩვენი მეგობარი ნეკლიუჟევი“ (1882 წ. 1. თებერვალი), „ბატონი ამომჩეველი“ (1881 წ. 23 ივნისი), „ფრთები არის, მაგრამ არსაითაა საფრენი“ (1881 წ. 4 ოქტომბერი). განსაკუთრებული წარმატებები ხვდათ კომედიებს „მოხუცი ბატონი“, „ჩვენი მეგობარი ნეკლიუჟევი“.

საქართველოში ყოფნის პერიოდში პალმი პიესების გარდა ქმნის მთელ რიგ პროზულ ნაწარმოებებს. 1881 წ. მარტში ცალკე გამოცემად გამოვიდა მისი პიესები. „ძველი რომანის დასასრული“ და „დაკარგული წლები“ საერთო სათაურით „ავადმყოფი ხალხი“. 1881 წ. გაზეთი „კავკაზი“ ამის თაობაზე წერდა: „ჩვენ მივიღეთ ტფილისისათვის ცნობილი დრამატურგის ა. პალმის ორი დიდი პიესა „ავადმყოფი ადამიანები“. ავტორი პუბლიკისათვის ცნობილია როგორც დრამატურგი, მაგრამ სიტყვაკაშმული ბელეტრისტები მის რომანებსა და მოთხრობებში პოულობენ უფრო მეტ დაკვირვებას, ცხოვრების ცოდნასა და ფსიქოლოგიურ დეტალებს, ვიდრე სასცენო პირობების მქონე რომანებში დადგმულ პიესებში. მოთხრობებში „ავადმყოფი ადამიანების“ ავტორი გვიხატავს თანამედროვე საზოგადოების ზოგიერთ ავადმყოფურ გამოვლენებს“.

1882 წლის ჟურნალში „დელო“ (ავგისტო-სექტემბერი) დაიბეჭდა პალმის რომანი

„მშვიდობიანი დრო“. მასში აისახა 850-იანი წლების რუსული საზოგადოების სხვადასხვა წრის ცხოვრება, 60-იანი წლების ბრძოლა გლეხობის საკითხის ირგვლივ და თავისუფლებულ გლეხთა ბედი.

ნაყოფიერი ლიტერატურული მოღვაწეობის გარდა ა. პალმი თბილისში ეწეოდა დიდ საზოგადოებრივ მოღვაწეობას: გამოდიოდა ლექციებით, მოხსენებებით, 1878 წ. იენისის ბოლოს აქტიური მონაწილეობა მიიღო ა. გრიბოედოვის მკვლევლობის 50 წლისთავის ჩატარებაში. ის იყო საიუბილეო კომიტეტის წევრი. ამ კომიტეტში შედიოდნენ აგრეთვე ცნობილი ქართველი მწერალი დავით ერისთავი, ცნობილი მკვლევარი-ილმოსაულთმცოდნე ა. ბერძენი. ა. პალმი აგრეთვე მასალებს გრიბოედოვზე, მუშაობდა არქივებში. 1879 წ. 13 იანვარს ჩაატარა კონფერენცია, მიძღვნილი დიდი მწერლის ცხოვრებისა და მოღვაწეობისადმი, 1879 წლის 28 იანვარს გრიბოედოვის ხსოვნისადმი მიძღვნილ საღამოზე წაიკითხა მოხსენება „ვაი ჯეჟისაგან“ და „მისი კრიტიკისებ“, ხოლო 1879 წლის 30 იანვარს თბილისის რუსული თეატრის სცენაზე დადგა კომედია „ვაი ჯეჟისაგან“. სპექტაკლის წინ პალმი მასურებლებს ესაუბრა გრიბოედოვის, როგორც დრამატული მწერლისა და მისი უკვდავი კომედიის შესახებ.

პეტერბურგის გაზეთში „ნოვოე ვრეშია“ დაიბეჭდა ა. პალმის სტატია „გრიბოედოვის იუბილე“, სადაც წამოყენებულია წინადადება „რუსული დრამატული სკოლის“ გახსნის შესახებ, სახელწოდებით „გრიბოედოვი“.

პეტერბურგში ყოფნისას 1882 წლის ბოლოს, პალმი სცემდა ყოველკვირეულ გაზეთს „ტეატრი“ და ყოველდღიურ თეატრალურ ფურცელს „ზრიტელი“. თეატრალური ფურცლის მეორე ნომერში დაიბეჭდა კორესპონდენცია, რომელშიც ლაპარაკია თბილისის თეატრის აწყობისა და მომავალზე.

უკანასკნელად ა. პალმი თბილისში იყო 1884 წლის ზაფხულში. აქ, კოჯორში, მან დაასრულა დრამა „ცოდვილი“, რომელიც შემდგომში დაიდგა, მაგრამ მას წარმატება არ ჰქონია.

ა. პალმი გარდაიცვალა 1885 წლის 10 ნოემბერს პეტერბურგში.

ამგვარად, საქართველოში ცხოვრების პერიოდში, 1877 წლის დასასრულიდან 1884 წლამდე, ა. პალმი ეწეოდა ენერგიულ ლიტერატურულ, თეატრალურ და საზოგადოებრივ მოღვაწეობას. ეს მოღვაწეობა, საერთოდ, პროგრესულ ხასიათს ატარებდა და ხელს უწყობდა რუსულ-ქართული ლიტერატურული ურთიერთობის განმტკიცებას. პალმი მჭიდროდ იყო დაკავშირებული ქართულ საზოგადოებასთან, მის ქულტურულ და ლიტერატურულ ცხოვრებასთან. მას მეგობრობა აკავშირებდა ბევრ ქართველ მოწინავე მოღვაწესთან ნ. ნიკოლაძესთან, ა. წერეთელთან, დ. ერისთავთან, გ. თუმანიშვილთან და სხვ.

ტირილი „ვეფხისტყაოსანში“

(მცირე მოგონება)

„ვეფხისტყაოსნის“ ფრანგულად მთარგმნელმა, ფრანგულ-ინგლისური ენების შესანიშნავმა მცოდნემ, პოეტმა ელისაბედ ორბელიანმა ერთხელ ასეთი რამ მიაბო: როდესაც ჩვენი გენიალური პოემა გამოვიდა მარჯორი უორდრობის მიერ ინგლისურად თარგმნილი (1912 წელს), პარიზში ვცხოვრობდი. თარგმანმა, როგორც მოსალოდნელი იყო, ყველა ე-

როზული ქვეყანა დაინტერესს, მას ყურადღებით მოეპყრნენ საფრანგეთშიც. იმ დღეებში პარიზში შევხვდი ალფონს დოდეს ვაჟს, ცნობილ მწერალსა და ჟურნალისტს, შემდგომში სალიტერატურო გაზეთ „კანდიდის“ რედაქტორს ლეონ დოდეს და შევეკითხე, როგორ მოგეწონათ ქართველთა საამაყო ნაწარმოებები-მეთქი. მწერალს უკვე მოესწრო მისი წაყითხვა და თავისი აზრი გამიზიარა: ამ ნაწარმოებს ჯერ კიდევ მარი ბროსეს შემოკლებული ფრანგული პროზაული თარგმანით ვიცნობდი. პოემა მდიდარია ღრმა აზრებით, ეტყობა, მაღალპოეტური ნაწარმოებია, ალბათ, დედანში ბევრად უკეთესი იქნება, მხოლოდ ერთი რამ ხინჯად შეიძლება ჩაუთვალოს კაცმა: მისი გმირები ძალიან ბევრსა ტირიან, ტირის ყველა — ქალი და კაცი, ტირიან ყოველგვარ სიტუაციაში, კირსა თუ ლხინში, ყველგან და ყოველთვის, მაშინაც კი, როცა სატირული არაფერია...

— თქვენ ასე გგონიათ? — შევეცადე საწინააღმდეგო დამემტკიცებინა, „ვეფხისტყაოსანი“ მაშინ, ქართულის სუსტი ცოდნის გამო, დედანში წაყითხული არ მქონდა, და რამდენადაც უორდრობის სიტყვასიტყვითი თარგმანით შემეძლო მემსჯელა, თავს უფლება მივეცი შევკამათებოდი. — ეს მართალია, რომ პოემის გმირები ზომაზე მეტად ტირიან, მაგრამ ნუთუ ვერ შენიშნეთ, რომ ნაწარმოებში ამ ტირილს სიმბოლური მნიშვნელობა აქვს, ვინაიდან იგი აზსიათებს მხოლოდ სულით ძლიერი გმირების ბუნებას. ტირილი რუსთაველისთვის საშუალებაა გმირთა დიდბუნებოვნების გადმოსაცემად. მსოფლიო ლიტერატურაში ტირიან მხოლოდ ტრაგედიის გმირები, კომედიის გმირებს სატირალი არაფერი აქვთ, რადგანაც ტირილი უცხოა ფიგლიარებისა და ტაკიმასხარებისათვის. აბა, მსოფლიო ლიტერატურას გადახედეთ, განა „ვეფხისტყაოსნის“ გმირებზე ნაკლებად არის ტირილი ჰომეროსის „ოდისეაში“ ან ცნობილ ბაბილონურ ეპოს „გილგამეშიანში“? და კიდევ რომელი ერთი დავასახელო, მაგრამ ამისთვის ეს გენიალური ნაწარმოებნი ვინმეს დაუწუნებია, ან ტირილი მათთვის ნაკლად ჩაუთვლია?

„ვეფხისტყაოსნის“ ტირილი — ეს უბრალო ტირილი, სისუსტის გამომხატველი ჩვეულებრივი წუწუნი კი არ არის, არამედ ადამიანის დიდი გრძნობების გადმოცემის საშუალებაა. სულით ძლიერი ადამიანი ძალითაც აღმატებულია და ასეთივე დიდი გრძნობების მატარებელიც არის, ამიტომაც ნურავის გაუკვირდება, რომ, მაგალითად, ტარიელს, რომელსაც ლომისა და ვეფხის ძლევა შეუძლია, ამავე დროს ტირილიც ეხერხება, რადგანაც თავისი ჭარბი გრძნობების გამოხატვა სხვანაირად არ ძალუძს. და, ბოლოს, იგი მიუხედავად ყოველივე ამისა, მაინც ჩვეულებრივი ადამიანია, ჩვეულებრივი მოკვდავი, და როგორც ძველი ბერძნები ამბობდნენ, არაფერი ადამიანური მისთვის უცხო არ არის!...

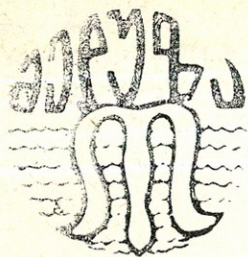
არ ვიცი, დამიჯერა თუ არა ჩემმა მოსაუბრემ, მაგრამ, ვფიქრობ, დამიჯერა, რადგანაც აღარ შემკამათებია, — დაამთავრა მოყოლა ელისაბედმა.

ასეთი აზრები, უცხოელების მიერ გამოთქმული, მართალია, იშვიათად, მაგრამ აქა-იქ დღესაც შეიძლება მოისმინოს კაცმა...

ეს მოვონებაც მათ გასაგონად დაიწერა...

მიხეილ მაჟულაშვილი.

ქაღალდის კაღა

— იცით, ძვირფასო მაგდა, ჩვენი უკანასკნელი შეხვედრის შემდეგ მე ძალიან ბევრი ვიფიქრე.

— ეს ძალიან სასიამოვნოა, ტიბორ, რომ თქვენ სიტყვის პატრონი ყოფილხართ. მე ძალიან მეწყინებოდა გამეგო, რომ თქვენ არ იფიქრეთ... მაინც რა გადაწყვეიტეთ?

— მე უდიდესი აღმოჩენა მოვახდინე, მაგდა.

— რა აღმოაჩინეთ, ტიბორ?

— ეს მეტად მნიშვნელოვანი რამ არის.

— კი მაგრამ, მითხარით რა არის ასეთი?

— მე აღმოვაჩინე ერთ-ერთი მიზეზი, რომელიც ხელს უშლის კაცობრიობას ბედნიერებას.

— როგორ, თქვენ კაცობრიობაზე ფიქრობდით?

— ღიახ, მაგდა.

— თქვენ ხომ შემპირდით, რომ მხოლოდ ჩვენს მომავალზე იფიქრებდით?..

— ვიცი, ვიცი, მაგდა, მაგრამ აქ ყველაფერი ერთმანეთზეა დამოკიდებული, ამაში ახლავე დარწმუნდებით.

— როგორ, განა ჩვენი ბედნიერება კაცობრიობაზეა დამოკიდებული?

— რა თქმა უნდა. თქვენი აზრით, რა უშლის ხელს კაცობრიობის ბედნიერებას?

— აბა, რა ვიცი ტიბორ, აღმოჩენა ხომ თქვენ გეკუთვნით.

— უნდობლობა უშლის ხელს კაცობრიობის ბედნიერებას, მაგდა. ადამიანი არ ენდობა ისეთსავე ადამიანს, როგორიც თვითონ არის. ესაა ძველი უბედურება. აქვს თუ არა მიზეზი, ადამიანი ყოველთვის რაღაცას ეჭვის თვალით უყურებს. აი, ეს კი ცხოვრებას ამახინჯებს.

— ნუთუ მართლა?

— რა თქმა უნდა. ახლადდაბადებულსაც კი არ უჯერებენ, რომ ის დაიბადა, თუ მას არა აქვს დაბადების მოწმობა. თითქმის ყოველთვის ადამიანი სთხოვს მეორე ადამიანს ქაღალდს — მოწმობას, ცნობას, ქვი-

თარს, ანგარიშს, ხელწერილს... განა ეს მოთმინებას არ დაგაკარგვინებს?

— ნამდვილად, ტიბორ.

— აი, თუნდაც აქ, როცა მე ვიზღი ფულს ჩვენს ყავაზე, ოფიციალტი მაგიდაზე გვიტოვებს ანგარიშს. რატომ? მხოლოდ იმიტომ, რომ მე შემეძლოს დამტკიცება იმისა, რომ ნამდვილად გადავიხადე ფული. ასლი კი თვითონ ოფიციალტს რჩება იმის დასამტკიცებლად, რომ ჩვენგან ფული მიიღო. განა ეს საშინელება არ არის?

— მართალი ხარ, ტიბორ, ნამდვილად საჭიროა ამაზე დაფიქრება.

— კიდევ ერთ მაგალითს მოვიყვან. ტრამვაიში, როცა ბილეთს ვვიღებ, მაძლევენ ქაღალდის პატარა ნაგლეჯს. რისთვის მჭირდება მე ეს? ამის გარეშე კონტროლიორი არ დაგიჯერებს, რომ ნამდვილად გადავიხადე. ეს პატარა ნომრიანი ქაღალდის ნაგლეჯი კონდუქტორსაც სჭირდება. ამის გარეშე მასაც არაფერს დაუჯერებს, რომ ამდენი და ამდენი ბილეთი გაყიდა და ამდენი ფული შეაგროვა. ხომ მართალია?

— რა თქმა უნდა.

— და განა ეს საშინელება არ არის, მაგდა? განა ადამიანებს შეუძლიათ ბედნიერნი იყვნენ ასეთ უნდობლობაში? რატომ არ უნდა ვენდობოდეთ ერთმანეთს. თუ ჩვენ გვინდა, რომ ნამდვილი ბედნიერება განვიცადოთ, უნდა ვებრძოლოთ ამ უნდობლობას. უნდა დავგმოთ ბიუროკრატიზმის ეს გადმონაშთები.

— თუ არ ცდები, ტიბორ, თქვენ ხელის მოწერის წინააღმდეგ ხართ...

— მიმიხვდით, მაგდა. საჭიროა ბიუროკრატიზმის წინააღმდეგ ბრძოლა. არ უნდა მივაქციოთ ყურადღება ასეთ წვრილმანებს. ბედნიერება ხომ იმით არ განისაზღვრება, რეგისტრირებულია ის თუ არა.

— მე თქვენ ძალიან კარვად ვაგიგეთ, ტიბორ, და იცით, რას ვეტყვით? თქვენ ნამდვილი არამზადა ხართ და თუ არ გჯერათ, მე შემეძლია მოგცეთ ცნობა ამის შესახებ.

უნგრულიდან თარგმნა.
ლილი მაისურაძე-მორგოშიაძე.

აბაბა კრისტი

ეგვიპტური სამარხის საიდუმლო

არასოდეს დამავიწყდება ერთ-ერთი ყველაზე სენსაციური და დრამატული სისხლის სამართლის საქმე, რომელიც აუაროსთან ერთად გავხსენი, ეს იყო გამოცნობი სიკვდილი არქეოლოგებისა, რომლებმაც აღმოაჩინეს და გაიცნეს ფარაონ მერხერ-რას სამარხი ეგვიპტეში.

ეს ამბავი მას შემდეგ მოხდა, რაც ლორდ კარნარვონმა ტუთანამონის ცნობილ სამარხს მიაკვლია. არქეოლოგთა ჯგუფს სერ ჯონ უილარდი ხელმძღვანელობდა, ხოლო ექსპედიციას აფინანსებდა ნიუიორკელი მილიონერი მისტერ ბლეიზენერი.

გათხრები წარმოებდა კაიროსთან ახლოს, გიზის პირამიდების მიდამოებში. სრულიად მოულოდნელად წააწყდნენ აკლამის ნაშთებს, რამაც დიდი ინტერესი გამოიწვია. გამოიჩინა, რომ ეს იყო ძველი ეგვიპტის დაცემის დასაწყისი ხანის შერვე დინასტიის ფარაონთა ერთ-ერთი ყველაზე ნაკლებად ცნობილი წარმომადგენლის — მერხერ-რას სამარხი.

ამ აღმოჩენას ფართოდ გამოეხმაურა პრესა. მაგრამ ძალიან მალე მოხდა ისეთი შეშინებაცა, რომელმაც ბევრი განაცვიფრა და საზოგადოების ყურადღება მიიპყრო: გულის შეტევისაგან მოულოდნელად გარდაიცვალა სერ ჯონ უილარდი.

ხეხილების მოყვარულმა გაზეთებმა არ დააყოვნეს და უმაღლეს გამოჩნობას ძველ-ეგვიპტური პირამიდების განძეულობასთან დაკავშირებული ყოველგვარი ლეგენდები. ამასთან, არც კორები და ცრურწმენები დაივიწყეს და ისევ განახლდა მითქმამოთქმა ბრიტანეთის მუზეუმის ავისმოქმედ მუშიაზე; კვლავ გაიხსენეს ეს ძველი, დაზავებული ისტორია, რომელიც თავის დროზე წყნარად უარყო მუზეუმმა, თუმცა, მიუხედავად ამისა, კარგაზნის დიდი პოპულარობით სარგებლობდა ხალხში.

სერ ჯონ უილარდის სიკვდილიდან ორი კვირაც არ იყო გასული, რომ სისხლის მწვავე მოწამვლით გარდაიცვალა მისტერ ბლეიზენერი, ხოლო რამდენიმე დღის შემდეგ ნიუ-იორკში თავი მოიკლა მისმა ძმისწულმა. ყოველდღიური საუბრის თემა გახდა „მერხერ-რას წყევლა“. თითქმის ხელახლა გაცოცხლდნენ დიდი ხნის წინათ ძველი ეგვიპტის ისტორიის ჩაბარებული ილუზიური მაგიური ძალები.

სწორედ ამ დროს პუარომ განხვეწებული არქეოლოგის ქვრივისაგან, ლედი უილარდისაგან, წერილი მიიღო. ქალი სთხოვდა, ენსინგტონ-სკვერთან შეხვედო. მე და პუარო ერთად გავემგზავრეთ.

ლედი უილარდი ძაძვში ჩაფლული მაღალი, გამხდარი ქალი იყო. მისი მოღრუბლული, ნატანჯი სახე უსიტყვოდ ღლაღებდა მძიმე დანაქარაზე.

— ერთობ დიდი პატივი დამდეთ, ასე ჩქარა რომ მობრძანდით, მუსიე პუარო.

— თქვენი მონა-მორჩილი გახლავართ, ლედი უილარდ! გნებავდათ რჩევა გეკითხათ ჩემთვის?

— რამდენადაც ვიცი, მაძებარი ბრძანდებით, მაგრამ მე მსურდა მოგლაპარა-

კებოლით არა მხოლოდ როგორც სამეხბრო პოლიციის აგენტს. ვიცი, რომ ცნობილი მაზე ორიგინალური შეხედულებებისა ხარო, გაქვთ წარმოსახვის ძლიერი უნარი და ადამიანთა შეცნობის დიდი გამოცდილება. მითხარით, მუსიე პუარო, რა პოზიციის ბრძანდებით ზებუხებრივ ძალებზე?

პუარომ პასუხი დააუოვნა. ჩანდა, კითხვამ მეტად ჩააფიქრა იგი. ბოლოს, როგორც იქნა, ამოღერდა:

— მოდით, გულამდლიად ვილაპარაკოთ, ლედი უილარდ. თქვენ სრულიად სხვა რამ გინდოდათ გეკითხათ და ეს გარკვეულ პიროვნებას ეხება. ხომ ასეა? შეფარებით მეუღლის სიკვდილს გულისხმობდით, არა?

— ქეშმარიტად. — დაუდასტურა ქვრივმა.

— და თქვენ გინდათ, ხელი მოვკიდო მისი სიკვდილის მიზეზების გამომძიებას?

— მინდოდა დამხმარებოლით, გავრკვეულიყავი, რა არის მოსაჩიპი გუთეფი და რა — ნამდვილ ფაქტებზე დაფუძნებული. უკვე სამი კაცი დაიღუპა, მუხიე პუარო! თითოეული მათგანის სიკვდილის მიზეზი შეიძლება ცალ-ცალკე გასაგები ყოფილიყო, მაგრამ ასე ერთბაშად. დამეთანხმებით, შეუძლებელი დამთხვევა! მით უფრო, რომ ყოველივე ეს სამარხის გახსნიდან სულ რაღაც ერთი თვის განმავლობაში მოხდა. მე მგონია, ეს უბრალო ცრუმორწმუნეობაა, მაგრამ ხომ შეიძლება, აქ იმალებოდეს რაღაც ძლიერი ძველი წყევლა, რომლის მოქმედება თანამედროვე მეცნიერთაგან ჭერაც ამოუხსნელია? ასეა თუ ისე, ფაქტი ფაქტად ჩრება — ერთმანეთის მიყოლებით მოკვდა სამი კაცი! და მე ვშიშობ, მუსიე პუარო, ძალიან ვშიშობ, რომ ეს საქმე ამით არ დამთავრდება...

— ვის გამო შიშობთ?

— ვაფიშვილის ამბავი მაფიქრებს. მეუღლის სიკვდილის ცნობა რომ მოვიდა, ავად ვიყავი. ეგვიპტეში გაემგზავრა ჩემი ვაფიშვილი, რომელმაც ახლახან დაამთავრა ოქსფორდის უნივერსიტეტი. მან ჩამოასვენა მამის... მამის ცხედარი, მაგრამ აშუშად კვლავ ეგვიპტეში გაემგზავრა, ჩემს ხვეწნა-მუღარას ყურიც არ ათხოვა. იქ მუშაობამ იმდენად გაიტაცა, რომ მამამისის ადგილის დაკავება და გათხრების ბოლომდე მიყვანა გადაწყვიტა. თქვენ შეგიძლიათ მორწმუნე, ტუტუც ქალად ჩამთვალათ, მაგრამ მე მეშინია, მუსიე პუარო! ვაითუ მკვლარი ფარაონის სული ჭერაც არ გამძლავა? რა თქმა უნდა, თქვენ იფიქრებთ, რომ სისულელეებს ვჩიზავ, მაგრამ...

— სრულებითაც არა, ლედი უილარდ, — აჩქარებით შეაწყვეტინა პუარომ. — ცრუმორწმუნეობის ძალისა მეც მჭერა. ეს გახლავთ ერთ-ერთი უძლიერესი ძალა, რომელსაც ოდესმე იცნობდა სამყარო.

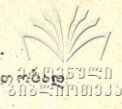
გაოცებით შევხედე ჩემს მეგობარს. ვერასოდეს დავიჭერებდი პუაროს ცრუმორწმუნეობას, მაგრამ ისიც ნათელი იყო, რომ ამ წუთში სრულ სიმაართლეს აწმობდა

— მაშ, თქვენ ნამდვილად გსურთ, ვიზრუნო თქვენი შვილის უსაფრთხოებაზე? კეთილი, ყველა ღონეს ვიხმარ, რათა იგი მოსალოდნელი უსიამოვნებისაგან დავიცვა.

— დარწმუნებული ვარ, ჩვეულებრივ ვითარებაში თქვენ ამას შეძლებდით. მაგრამ რა მანქანებით დაცავთ ჩემს ვაფიშვილს იღუპალი ზოროტი ძალებისაგან?

— შუა საუკუნეების წიგნებში, ლედი უილარდ, შეიძლება მოიძებნოს შავი მაგიის საწინააღმდეგო უამრავი საშუალება. უეჭველია, მათ გაცილებით მეტი იცოდნენ, ვიდრე ჩვენ, თანამედროვე ადამიანებმა, მთელი ჩვენი ნაქები მეცნიერებით. მაგრამ, მოდით, გადავიდეთ ფაქტებზე, რომლებითაც მე უნდა ვიხელმძღვანელო. თქვენი მეუღლე თავგამოდებული ეგვიპტოლოგი იყო, არა?

— დიას, ახლგაზრდობიდანვე. ის ამ დარტას ერთ-ერთ უდიდეს ავტორიტეტად ითვლებოდა.

— მისტერ ბლეიზენერი კი, რამდენადაც ვიცი, მხოლოდ დილექტანტი იყო...

— დიახ, მხოლოდ დილექტანტი. ის ერთობ მდიდარი კაცი იყო და გასართობად ყველაფრის გაკეთება შეეძლო.

— მისი ძმისშვილი? რა იცით ამ ყმაწვილის მისწრაფებებზე, ისიც ექსპედიციის წევრად ითვლებოდა?

— არა მგონია. სიმართლე გითხრათ, მე მისი არსებობაც არ ვიცოდი, ვიდრე თვითმკვლელობის ამბავი არ წავიკითხე გაზეთში. მე მგონი, ის და მისტერ ბლეიზენერი არც ისე ახლო ნათესაურ დამოკიდებულებაში იყვნენ. ყოველ შემთხვევაში, მისტერ ბლეიზენერს არასოდეს უთქვამს, რომ ნათესავები ჰყავდა.

— ვინ არიან ექსპედიციის დანარჩენი წევრები?

— დოქტორი ტოსუალი—ბრიტანეთის მუზეუმის უმცროსი მუშაკი; მისტერ შნეიდერი — ნიუ-იორკის მეტროპოლიტენის მუზეუმის თანამშრომელი; ერთი ახალგაზრდა ამერიკელი, რომელიც ექსპედიციის მდივნის მოვალეობას ასრულებდა; დოქტორი ეიმისი — ექსპედიციის ექიმი და, ბოლოს, ეგვიპტელი ჰასანი — ჩემი მეუღლის ერთგული მსახური.

— არ გახსოვთ ამერიკელის, ექსპედიციის მდივნის, სახელი და გვარი?

— მგონი, ჰარპერია, მაგრამ მთლად დარწმუნებული არა ვარ. რამდენადაც ვიცი, მან ახლახან დაიწყო მუშაობა მისტერ ლეიზენერთან. საკმაოდ სასიამოვნო ყმაწვილია.

— გმადლობთ, ლედი უილარდ.

— თუ კიდევ რაზე გაინტერესებთ...

— არა, ამჯერად საკმარისია. ახლა კი ეს საქმე მე მომანდეთ და ეპეიც ნუ შეგეპარებათ, რომ ყველაფერს გავაკეთებ, რაც კი ადამიანს ძალუძს, თქვენი ფაიშვილის დასაცავად.

თვალი შევასწარი, როგორ უიმედოდ დამანჭა სახე ლედი უილარდს. ეტყობოდა, პუაროს სიტყვები არც ისე დამაჯერებლად ეჩვენა. მიუხედავად ამისა, იმ ფაქტმა, რომ მის შიშს პუარო უყურადღებოდ არ მოეპყრო, ქალი რაღაცნაირად მინც დამეშვიდა და ოდნავი შეება მოჰგვარა.

იმ დღემდე არასოდეს შემპარვია ეპეი, რომ პუარო ასეთი ცრუმორწმუნე იყო. უკან რომ ებრუნდებოდი, ვერ მოვითმინე და ამაზე ლაპარაკი ჩამოვუგდე. პუაროს თავი თვითდაჯერებულად და სერიოზულად ეჭირა.

— უდავოდ, ჰასტინგს, მე მწამს ამ სულებისა. ცრუმორწმუნეობის ძალა სათანადოდ უნდა შეაფასოს კაცმა.

— ახლა რა უნდა ვაკეთოთ?

— ჩემო კარგო ჰასტინგს, დავიწყეთ ასე: გავაგზავნოთ დეპეშა ნიუ-იორკში და მოვითხოვოთ უფრო დაწვრილებითი ცნობები ახალგაზრდა მისტერ ბლეიზენერის სიკვდილის შესახებ.

მან მყისვე გაგზავნა დეპეშა. პასუხი სრული და ამომწურავი იყო. ახალგაზრდა რობერტ ბლეიზენერი, როგორც იტყვიან, მრავალი წლის მანძილზე მშრალზე იჯდა. ადრე ის შემთხვევით ნაშოვნი სახსრებით როგორღაც ახერხებდა სამხრეთის ზღვის კუნძულებზე ცხოვრებას, მაგრამ ორი წლის წინათ მოულოდნელად დაბრუნდა ნიუ-იორკში, სადაც მისი საქმე სულ უკან და უკან წავიდა. ყველაზე უფრო საყურადღებო კი ის იყო, რომ მან ეგვიპტეში გასამგზავრებელი თანხის შოვნა შეძლო. „იქ მე კარგი მეგობარი მყავს და შემძლია მისგან ვისესხო ფული“. — განაცხადა მან წასვლის წინ. მაგრამ მის გეგმებს იქ მინც არ ეწერათ განხორციელება, ხელმოცარული დაბრუნდა ნიუ-იორკში და სწყევლიდა ქვაწვია ბიძას, რომელსაც დიდი ხნის წინათ გარდაცვლილი და მივიწყებული ფარაონთა ძვლები უფრო აინტერესებდა, ვიდრე თავისი სისხლი და ხორცი.

სერ ჯონ უილარდი იმ ხანებში მოკვდა, როცა რობერტი ეგვიპტეში იმყოფებოდა. ნიუ-იორკში დაბრუნების შემდეგ ახალგაზრდა ბლეიზენერი ერთხანს კვლავ უმისწო ცხოვრებას აგოძღვლიდა, შემდეგ კი, მოულოდნელად, თვითმკვლელობით დაასრულა სიცოცხლე და დატოვა რამდენიმე უცნაური ფრაზისაგან შემდგარი წერილი, რომელშიც საკუთარი თავს კეთროვანსა და გარიჟიჟს უწოდებდა; წერილის დასასრულს კი ამბობდა, ისეთებისათვის, როგორიც მე ვარ, ყველაზე საუკეთესო გამოსავალი სიკვდილია.

თავში ბუნდოვანი აზრები მიტრიალებდა. არცერთი წუთით არ დამიჯერებია დიდი ხნის წინათ გარდაცვლილ ფარაონთა შურისძიება და ყველაფერი, რაც მოხდა, სრულიად თანამედროვე ბოროტმოქმედებად მესახებოდა. შესაძლებელია, ამ ახალგაზრდას მოესურვა ანგარიშები გაესწორებინა თავის ძუნწ ბიძასთან და მისი მოწამლევა გადაწყვიტა. მაგრამ, სრულიად შემთხვევით, საწამლავი სერ ჯონ უილარდმა მიიღო. მას შემდეგ, რაც რობერტი ნიუ-იორკში დაბრუნდა, მოსვენებას არ ძძღვდა მკვლელობაზე ფიქრი. ამას ისიც დაერთო, რომ მაღე მიიღო ბიძის სიკვდილის ცნობა. მიზნდა უმისწო ბოროტმოქმედება ჩავიდინეო და სინდისის ქენჯნით შეწუხებული, თავი მოიკლა.

ჩემი მოსაზრებანი პუაროს გავანდე. მან ინტერესით მომისმინა.

— ის, რაც თქვენ ვიფიქრიათ, ჭეუასთან ახლოა, ნამდვილად გონებაშავილურია! შესაძლებელია, სინამდვილეც აღმოჩნდეს, მაგრამ ერთი რამ გამოგჩნათ: სამარხის ფატალური ძალა!

მხრები ავიჩიე.

— ნუთუ მართლა ფიქრობთ, რომ ამან რაიმე როლი ითამაშა მომხდარ ამბებში?

— ანუ თუ ისე, ჩემო მეგობარო, ხვალ ეგვიპტეში მივემგზავრებით.

— რაო? — წამოვიძახე გაოცებულმა.

— ის, რაც გაიგონეთ.

პუაროს სახეზე საკვიროდ გამზადებული კაცის მზადყოფნა ეხატა. უცებ იგი მოიღუპა:

— მაგრამ ეს ზღვა! — ამოიყვანა. — ოჰ, ეს წყეული ზღვა!...

* * *

გავიდა ერთი კვირა. აი, ჩვენს ფეხებქვეშ უდაბნოს ოქროსფერი ქვიშა ხრამუნობს, ზემოდან კი გავარვარებული მზე დავვნათის. განაწმები პუარო მოთენთილი დგას ჩემს გვერდით. საცოდავი, ერთობ ცუდი მეზღვაური აღმოჩნდა. მარცხიდან ჩვენი ოთხდღიანი მოგზაურობა მისთვის ნამდვილი ჯოჯოხეთი იყო. აღექსანდრიაში გადმოვსხელით გვიმდნ. პუარო თითქოს გამოცვალესო, ჩვეული აკურატულობაც კი მივიწყა. ჩამოვედით თუ არა კაიროში, მივაკითხეთ სასტუმრო „მენაჰაუსს“, რომელიც თითქმის პირამიდებთან მდებარეობდა.

ეგვიპტის სილამაზემ უმაღლესი მომაჯადოვა. პუაროსი კი რა მოგახსენოთ... ისე იყო გამოპრანჭული, თითქოს ლონდონის ქუჩებში დასეირნობსო, ტანსაცმლის პატარა ჭავრისით, რომელიც ჯიბით დაჭკონდა, გაუთავებლად ებრძოდა მტერს, რომელიც შეუჩერებლად, თოვლის ფიფქებივით ეფინებოდა მის შავ კოსტიუმს.

— ჩემი ფეხსაცმელები! — ლამის კვითინებდა ის. — ერთი ჩემს ლაქის ფეხსაცმელებს დახედეთ, პასტინგს, ყოველთვის რომ წესრიგში მქონდა და კრიალებდა. ხედავთ? ქვიშამ უკვე შიგნითაც შეაღწია და ფეხებს მტკენს. ზევდანაც ქვიშით დაიფარა... რაღა დავიმადლო და, სულაც არ მემიტანავება მისი ყურება... თანაც ისეთი ხვითქია, ულვაშები შემაჭკნა, ნამდვილად შემაჭკნა!..

— შეხედეთ სფინქსს, — შევანჯღრიე აწუწუნებული თანამგზავრი. — მეც ვგრძნობთ თაღაც იდუმალსა და მოძიებულს სახში.

პუარომ უკმაყოფილოდ ძოატრიალა თავი.

— არც ისე ბედნიერი გამოეტყველება აქვს, — განაცხადა მან, — ანკი რა ბედნიერი უნდა იყო, სანახევროდ ქვიშაში წის და უწესრიგოდაა მიგდებული. ოპ, ეს წვეული ქვიშა!...

— კი, მაგრამ, ბელგიაშიც ხომ საკმაო ქვიშა იყო — გავახსენე ნოკ-სიურმერში, „სოლოდელ დიუნებზე“ გატარებული დღეები.

— ქვიშა? მაგრამ ბრიუსელში არა! — სცადა წინააღმდეგობა პუარომ. იგი დავიჭრებული ათვლიერებდა პირამიდებს.

— ერთი რამ ნაღია, ეს პირამიდები მონოლითურადაა ნაგები და გეომეტრიულადაც საოცრად სუსტია. მაგრამ, აბა, შეხედეთ, რა მრუდე ზედაპირი აქვთ! ერთობ არასასიამოვნო სანახაობაა... ეს პალმებიც რაღაც არ მომდის თვალში. ნუთუ არ შეეძლოთ, მწკრივებად დაერგოთ!..

მოშტერდა მისი ბურტყუნის მოსმენა და შევასხენე, დროა არქეოლოგთა ბანაკში გავემგზავროთ-მეთქი. გზა აქლემებით უნდა გაგვეგრძელებინა. ცხოველები მორჩილად დევნიენ მუხლებზე და შესხლამა გვაცადეს. აქლემებს მიუძღოდნენ წერელ-პრულად ჩაცმული ბიჭუნები, ქარავანს კი გულღია და ენამოსწრებული თარჯიმანი ხელმძღვანელობდა.

ყურადღებას აღარ ვაქცევ აქლემზე ამხედრებულ პუაროს. მისმა გაუთავებელმა წუწუნმა ყურთასმენა წამართვა. მგზავრობის დასაწყისიდანვე სულ ჩივის, ოხრავს და იგინება. ღვთის მშობელი მარიამიდან მოყოლებული, არცერთი წმინდა არ დაუტოვებია, ხვეწნა-მუდართით თავი რომ არ შეეცოდებინა. საბოლოოდ კი სამარცხვინო კაპიტულაცია გამოაცხადა, უარი თქვა აქლემით მგზავრობაზე და პატარა ჩოკინაზე გადაჯდა. სამართლიანობა მოითხოვს აღვნიშნო, რომ ჩოროთი მიმავალი აქლემი არც ისე სახუმაროა მიუჩნეველი კაცისათვის, დიდხანს წელში ველარ ჯავიმართ.

ბოლოს, როგორც იქნა, გათხრების ადგილამდე მივაღწიეთ. ჩვენ შემოგვცემა თეთრ ტანსაცმელსა და ჩაფხუტში გამოწყობილი გარუჯული ქალარწვეროსანი კაცი.

— მუსიე პუარო და კაპიტანი ჰასტინგსი? ჩვენ უკვე მივადეთ თქვენი დეპეშა. ძალიან ვწუხვართ, კაიროში რომ ვერ დაგხვდით. აქ ისეთი გაუთვალისწინებელი რამ მოხდა, გეგმები სულ ჩაგვიფუშა.

პუარო გაფითრდა. ტანსაცმლის ჯაგრისისაკენ გაწვდილი ხელი ჰაერში გაუშეშდა.

— ნუთუ ისევ სიკვდილი? — ძლივს ამოღერდა მან.

— დიახ.

— სერ გაი უილარდი? — წამოვიძახე.

— არა, კაპიტანო ჰასტინგს, მოკვდა ჩემი ამერიკელი კოლეგა — დოქტორი შნეიდერი.

— სიკვდილის მიზეზი? — იკითხა პუარომ.

— ტეტანუსი.

სახეზე სისხლი მომაწვა. მომეჩვენა, რომ ირგვლივ ყველაფერი ბოროტებით, ცდუნებითა და საშიშროებით იყო გაუღენთილი. ჭოჭოხეთურმა ფიქრებმა შემიპყრეს. შესაძლებელია, შემდეგი მსხვერპლი მეც აღმოვჩნდე?

— ღმერთო ჩემო, — ხმადაბლა თქვა პუარომ, — არაფერი მესმის. რა საშინელე-ბაა! მითხარით, მუსიე, დარწმუნებული ხართ, რომ ეს მართლაც ტეტანუსია?

— ვფიქრობ, ასეა. აი, ექიმი ეიმსი კი უკეთ მოგახსენებთ.

— დიახ, რა თქმა უნდა. თქვენ ხომ ექიმი არ ბრძანდებით?

— მე ტოსუილს მეძახიან.

ის ინგლისელი ექსპერტი იყო, რომელსაც ღედი უილარდმა ბრიტანეთის მუზეუმის უმცროსი თანამშრომელი უწოდა. ამ კაცს ერთობ მკაცრი და მტკიცე გამოსვლა ჰქონდა, რაც მაშინვე თვალში მეცა.

— თუ გნებავთ, სერ გაი უილარდთან მიგიყვანთ. — შემოგვთავაზა დოქტორმა ტოსუილმა. — ძალზე გახსარდება, თქვენს ჩამოსვლას რომ შეიტყობს.

ბანაყის გადაღმა მდგარ ფართო კარვისაკენ გაგვიძღვა, ფარდა ასწია და შიგნით შევედი. კარავში სამი მამაკაცი იჯდა.

— მუსიე პუარო და კაპიტანი პასტინგის ეწვივნენ სერ გაის. — წარგვადგინა ტოსუილმა. მსხლმთავან ყველაზე ახალგაზრდა სწრაფად წამოხტა და მოგვეხალმა. მოძრაობა ფიცხი და ნერვული ჰქონდა, რამაც უნებლიეთ დედამისი გაგახსენა. დანარჩენებით გარუჯული არ იყო და ამის გამო თუ დაღლილობისაგან, რომელიც თვალეშვით ეტყობოდა, ოცდარი წლისაზე ბევრად ხნირად გამოიყურებოდა. ცხადი იყო, მძიმე ტვირთად აწვა სულიერ განცდებთან ჭიდელი.

სერ გაიმ თავისი ამხანაგები გაგაცნო: ექიმი ეიმსი — ოცდაათ წელს გადაცილებული ენერგიული კაცი, რომელსაც საფეთქლებთან თმა შექაღარავებოდა და მისტერ პარპერი — ექსპედიციის მდივანი, სიმპათიური და გამხდარი სათვალისანი ახალგაზრდა.

საუბარი კარგახანს ვერ აეწყო. მალე მისტერ პარპერი წავიდა. მას დოქტორი ტოსუილიც მიჰყვა და გაი უილარდთან და ექიმ ეიმსთან დავრჩით.

— მუსიე პუარო, გეთაყვათ, გვკითხეთ, რისი გაგებაც გახურთ. — თქვა უილარდმა. — ჩვენ გაოგნებულნი ვართ ამ საშინელი უბედურებით. მაგრამ მე ვფიქრობ... და არც შეიძლება სხვანაირად იყოს... რომ აქ რაღაც დამთხვევაა...

ეტყობოდა, ღელავდა და აზრები ეფანტებოდა. ვხედავდი, რომ პუარო ყურადღებით აკვირდებოდა მას.

— სერ გაი, საბოლოოდ გადაწყვეტეთ, სერიოზულად მოჰკიდოთ ხელი ამ საქმეს?

— დიახ. მიუხედავად იმისა, რაც აქ ხდება და, შესაძლებელია, კიდევ მოხდეს, სამუშაოები მაინც გაგრძელდება. ეს მხედველობაში იქონიეთ.

პუარო მეორე თანამოსაუბრეს მიუბრუნდა:

— თქვენ რაღას გვეტყოდით, ბატონო ექიმო.

— დიახ, იცით... — გააგრძელა ექიმმა, — ჭერჭეროვნით არც მე ვაპირებ სამუშაოს მიტოვებას.

პუარომ მრავლისმეტყველი, საქმიანი სახე მიიღო.

— მაშინ, ცხადია, ჩვენ მოგვიწევს საქმის ნამდვილი არსის დადგენა. როდის გარდაიცვალა მისტერ შნეიდერი?

— სამი დღის წინათ.

— დარწმუნებული ბრძანდებით, რომ ეს ტეტანუსი იყო?

— დარწმუნებული ვახლავართ.

— არ შეიძლება, ეს სტრაქინით მოწამვლა ყოფილიყო?

— არა, მუსიე პუარო, ეს გამორიცხულია. ვხედავდი, რაც გაქვთ მხედველობაში, მაგრამ ამჯერად ნამდვილად ტეტანუსის შემთხვევა იყო.

— ნუთუ ანტიტეტანუსის ნემსები არ გაგიკეთებიათ?

— რა თქმა უნდა, გავაკეთეთ. — მშრალად მიუგო ექიმმა. — ყველა ღონე ვიხმარეთ, რაც კი შეგვეძლო.

— აქ, ადგილზე, იშოვება ტეტანუსის საწინააღმდეგო საშუალებანი?

— არა. ჩვენ მას კაიროდან ვღებულობთ.

— ბანაკში ტეტანუსის სხვა შემთხვევებიც თუ იყო შემჩნეული?

— არა, არც ერთხელ.

— დარწმუნებული ბრძანდებით, რომ მისტერ ბლეინერის სიკვდილი ტეტანუსით არ იყო გამოწვეული?

— ასოლუტურად დარწმუნებული ვარ. მან თითი გაიჭრა, იარა დაუბინძურდა და სისხლის მოწაყდა დაეწყო. თავს უფლებას ვაძლევ შევნიშნო, რომ არასტენოკარდიისტს ეს ორი დაავადება ერთნაირი ეჩვენება, სინაპტიკულში კი ისინი სრულიად განსხვავებულია.

— ამრიგად, ჩვენს წინ ოთხი სრულიად სხვადასხვაგვარი სიკვდილის შემთხვევაა: ერთი — გულის შეტევის, ერთი — სისხლის მოწაყდის, ერთი — თვმიკვლელობისა და ერთიც — ტეტანუსის მსხვერპლი.

— დიახ, მუსიე პუარო.

— ხომ არ ფიქრობთ, რომ ოთხივე შემთხვევას რაიმე კავშირი აქვს ერთმანეთთან?

— ნამდვილად ვერ გავიგე, რისი თქმა გსურდათ...

— მაშინ მარტივად მოგახსენებთ. ამ ოთხეულიდან რომელიმეს ხომ არ ჩაუდენია ისეთი რამ, რაც შეურაცხყოფდა მერხერ-რას სულს?

ექიმი გოცებით მიაშტერდა პუაროს.

— უცნაურად დაპარაკობთ, მუსიე პუარო. ხომ არ დაგვცინით, როცა აცხადებთ, ეს სულელური მონაჩმანი მწამსო.

— ნამდვილად გულშემატკვრლობა! — გულმოსულად დაუმოწმა უილარდმა.

პუაროს მშვიდად ეპირა თავი. ოღონდ მის მწვანე, კატისებურ თვალებში რაღაცა გაიფლავა.

— მაშ ახე, ასეთი არა გწამთ რა, ბატონო ექიმო?

— არა, სერ, არა მწანს. — განსაკუთრებული სიმკვეთრით განაცხადა ექიმმა. — მე მეცნიერების კაცი გახლავარ და მჭერა მხოლოდ ის, რასაც მეცნიერება გვასწავლის.

— განა ძველ ეგვიპტეში არ იყო მეცნიერება? — რბილად შეეპასუხა პუარო. ექიმი ეიმის გამოუვალ მდგომარეობაში აღმოჩნდა.

— არა, არა, ნუ მიბასუებთ. — დამშვიდა პუარომ. — მითხარით მხოლოდ ერთი რამ: რა აზრისა არიან ამ ამბებზე ადგილობრივი მუშები?

— მე მგონი, — თქვა ეიმმა, — როცა ჩვენისთანა ხალხსაც კი თავგზა აებნევა, ველურებს ბევრი აღარ მოეთხოვებათ. ისინი აფორიაქებულნი არიან და კიდევაც აქვთ ამისი მიზეზი.

— გასაოცარია. — ორჭოფულად თქვა პუარომ.

სერ გაი წინ წამოიწია.

— უმჯველად, — წამოიძახა მან და ხმაშივე შეეტყო პოქმანი, — უმჯველად, მუსიე პუარო. თქვენ თვითონაც არ გჭერათ ეს! ეს ხომ უაზრობა! და თუკი მაინც ძველებურად ფიქრობთ, წარმოდგენაც კი არ გქონიათ ძველ ეგვიპტეზე!..

პასუხის ნაცვლად პუარომ ჭიბიდან ყდაშემოძარცვული ძველი პატარა წიგნი ამოიღო და სერ გაის გაუწოდა. თვალი მოჰკარი სათაურს „ეგვიპტელთა და ქალდეველთა მაგია“. შემდეგ პუარო შებრუნდა და კარვიდან გავიდა. ექიმმა ყურადღებით შემოიხედა.

— მაინც ახლა რას ამირებს?

— სიმართლე გითხრათ, თვითონაც არ ვიცი, — გამოვუტყდი მე, — მგონი, გარკვეული გეგმები შეიმუშავა ავი სულელების დასაფრთხილებად.

პუაროს მოსაძებნად გავედი და დავინახე, რომ მისტერ ბლეინერის ახალგაზრდა მდივანს ელაპარაკებოდა.

— არა, — ეუბნებოდა მისტერ ჰარპერი, — მხოლოდ ექვსი თვეა, რაც საქმე გაქ-
ნაა. დიხ, შე კარგად ვიცოდი მისტერ ბლეიზნერის საქმიანობა.

— შეგიძლიათ შეამბოთ რაიმე მის მისწულს?

— ერთ დღეს ის აქ გამოჩნდა. შესანედავად საკმაოდ ნორმალური ყმაწვილი
იყო. მანამდე ათასოდეს მინახავს. მაგრამ ზოგიერთები, მაგალითად, ექიმი ეიმსი და,
მგონი, განსვენებული შენიდერი, ადრეც იცნობდნენ. მხოლოდ ბლეიზნერს სულაც არ
ეჭვანია მისი ჩამოსვლა. ისინი მაშინვე წაიხსუნენ და გაეუტნენ ერთმანეთს. „არც
ერთი ცენტი! — გაჰყვიროდა მოხუცებული, — არც ერთი ცენტი არც ახლა და
არც ჩემი სიკვდილის შემდეგ! მთელს ქონებას ჩემი საუვარელი საქმის გასაგრძელე-
ბლად ვტოვებ. ამ საკითხზე დღესვე მოველაპარაკები მისტერ შენიდერს...“ დავა-
დილხანს გაგრძელდა. შემდეგ ახალგაზრდა ბლეიზნერი კაიროში გაემგზავრა.

— იმ დროისათვის თავს ჯანმრთელად გრძნობდა?

— მოხუცებული?

— არა, ახალგაზრდა.

— მგონი, რაღაცას უჩიოდა. მაგრამ რაიმე სერიოზული არ უნდა ყოფილიყო,
თორემ დამამახსოვრდებოდა.

— კიდევ ერთი შეკითხვა: მისტერ ბლეიზნერმა დატოვა ანდერძი?

— რანდენადაც ვიცი, არა.

— აპირებთ ექსპედიციაში მუშაობის გაგრძელებას, მისტერ ჰარპერ?

— არა, სერ, არ ვაპირებ. როგორც კი საქმეებს მოვაგვარებ, ნიუ-იორკში წა-
ვალ. შეგიძლიათ დამცინოთ, მაგრამ სრულიადაც არ მინდა, ამ დაწყებული მერხერ-
რას მორიგი მსხვერპლი გავხდე. თუკი აქ დავრჩები, ის ჩემთვისაც მოიცლის.

ახალგაზრდამ უშუალოდ ოფლი შეიმშრალა. პუარო გატრიალდა. უცებ თავი მოაბ-
რუნა და უცნაური ღიმილით თქვა:

— ნუ დაგავიწყდებათ, რომ ერთ-ერთ თავის მსხვერპლს ის ნიუ-იორკშიც მის-
წვდა.

— ოჰ, სატანა! — მძიმედ აღმოხდა ჰარპერს.

— ეს ყმაწვილი ნერვიულობს, — დაფიქრებით თქვა პუარომ. — ის უკვე ჩიხ-
ში, ნაღდად ჩიხშია მომწყვდეული.

ცნობისმოყვარე თვალებით მივაშტერდი მეგობარს, მაგრამ... იგაუე ამოუცნობი,
არაფრისმთქმელი ღიმილი...

სერ ვაი უილარდთან და დოქტორ ტოსუილთან ერთად გათბრების ადგილი და-
ვათვალისწინებ. მთავარი ნაპოვნი უკვე კაიროში გაეგზავნათ, მაგრამ სამარხის აქ და-
რჩენილი სამკაულებიც საკმაოდ საინტერესო აღმოჩნდა. ახალგაზრდა უილარდის ენ-
თუშიაში სრულიად გასაგები იყო, მაგრამ მომეჩვენა, რომ ექვიანობის ჭია მასაც
შესჩენოდა და გონებას უმღვრევდა; თითქოს უჭირდა თავის დადწევა ირგვლივ გა-
მეფებული საშიშროების შეგრძნებისაგან.

როცა ჩვენთვის განკუთვნილ კარავს მივუახლოვდით, რათა ვახშმის წინ ხელი
დაგვებანა, დავინახეთ, რომ შესასვლელთან თეთრ ტანსაცმელში გამოწყობილი მალა-
ლი მუჭა ფიგურა ატუშულიყო. მან თავაზიანად შეგვიპატიჟა კარავში და რაღაც მი-
საღმებმა წარმოსთქვა არაბულად. პუარო შეჩერდა.

(დასასრული შემდეგ ნომერში)

ინგლისურიდან თარგმნა თინა შიოშვილმა

მიღება საპარტილოს კომპარტიის აპარის საოლქო კომიტეტში

საქართველოს კომპარტიის აპარის საოლქო კომიტეტში გაიმართა ქალაქ ოდესაში ბულგარეთის სახალხო რესპუბლიკის გენერალური კონსულის მ. მიხაილოვის, საკონსულოს თანამშრომლის ნ. მეტკოვის, აგრეთვე ტურქმენისა და დასვენების ბულგარეთის ასოციაციის წარმომადგენლის გ. ინჯოვის მიღება. ისინი ბათუმში ჩამოვიდნენ გამოფენის „ბულგარეთი ტურქმენისა და ქობის ქვეყანა“ გახსნასთან დაკავშირებით.

საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის ბიუროს წევრობის კანდიდატი, პარტიის აპარის საოლქო კომიტეტის პირველი მდივანი ვ. პაპუნიძე აპარის ყველა მშრომელის სახელით გულთბილად მიესალმა ძვირფას სტუმრებს.

საპასუხო სიტყვით გამოსულმა ბულგარეთის სახალხო რესპუბლიკის გენერალურმა კონსულმა ქ. ოდესაში მ. მიხაილოვმა მადლობა გადაიხადა გულთბილი მიღებისათვის და ილაპარაკა საბჭოთა კავშირისა და ბულგარეთის სახალხო რესპუბლიკას შორის ეკონომიკური და კულტურული კავშირის განმტკიცების, აპარისა და ბლაგოევგრადის ოკრუგების მშრომელთა მეგობრობის შესახებ.

ბულგარეთის სახალხო რესპუბლიკის გენერალურმა კონსულმა მედალი „გ. დიმიტროვის დაბადების 100 წლისთავი“ გადასცა საქართველოს კომპარტიის აპარის საოლქო კომიტეტის პირველ მდივანს ვ. პაპუნიძეს, აპარის ასსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარეს დ. დიასამიძეს, აპარის ასსრ მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარეს ი. უნგიაძეს, რომლებმაც გულთბილი მადლობა გადაუხადეს კონსულს მეგობრული ქვეყნის ჩილდოს გადაცემისათვის.

ბულგარელი სტუმრები იყვნენ აგარაჟე, სადაც ლაფიციის პროცესის დამთავრების შემდეგ ისვენებდა ბულგარელი ხალხის დიდი შვილი გიორგი დიმიტროვი.

მემედ აბაშიძის საუბილუო საღამო

ი. ჭავჭავაძის სახელობის ბათუმის სახელმწიფო თეატრში გაიმართა ცნობილი ქართველი მწერლისა და საზოგადო მოღვაწის მემედ აბაშიძის დაბადების 110 წლისთავის აღსანიშნავი საიუბილეო საღამო.

პრეზიდიუმში იყვნენ საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის ბიუროს წევრობის კანდიდატი, პარტიის აპარის საოლქო კომიტეტის პირველი მდივანი ვ. პაპუნიძე, საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის კულტურის განყოფილების გამგე ნ. ჯანბერიძე, ხელმძღვანელი პარტიული, საბჭოთა, პროფკავშირული, კომკავშირული მუშაკები, შემოქმედებითი ინტელიგენციის წარმომადგენლები.

საიუბილეო საღამო გახსნა პარტიის აპარის საოლქო კომიტეტის მდივანმა ნ. გუგუშვამი.

მოხსენება გააკეთა საქართველოს მწერალთა კავშირის აპარის განყოფილების პასუხისმგებელმა მდივანმა, რუსთაველის პრემიის ლაურეატმა ფ. ხალვაშმა.

სიტყვით გამოვიდნენ ჟურნალ „ცისკარის“ მთავარი რედაქტორი ჯ. ღვინჯილია, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ბათუმის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის დირექტორი, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი დ. სახუტაიშვილი, პოეტები მ. ვარშანიძე, ლ. სულაბერიძე, ჯ. ქათამაძე, ზ. გორგილაძე, მწერალი ა. შერვაშიძე, საქართველოს ასრ სახალხო

არტისტი მ. ხინიკაძე, ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატი ა. სურგულაძე, ხელვაჩაურის რაიონის ყოროლისთავის შ. აბაშიძის სახელობის რეაწლიანი სკოლის დირექტორი ნ. ქიქავა, ჟურნალის ზ. ჭავჭავაძე, ჟურნალ „ქორიანის“ მთავარი რედაქტორი ა. სამსონია, მემედ აბაშიძის შვილთაშვილი, მოსწავლე დ. აბაშიძე.

დასასრულ გაიმართა კონცერტი.

გარდაცვალებული დროშა ბათუმის

ინსტიტუტის

ნ. ბერძენიშვილის სახელობის ბათუმის სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტში გაიმართა მეცნიერ თანამშრომელთა საერთო კრება, რომელიც მიეძღვნა ინსტიტუტისათვის გარდამავალი წითელი დროშის გადაცემას.

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ვიცე-პრეზიდენტმა აკადემიკოსმა გ. ჯიბლაძემ სამეცნიერო კვლევითი ინსტიტუტის კოლექტივს მიულოცა მუშა წლის სოციალისტურ შეჯიბრებაში გამარჯვება და გადასცა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიისა და განათლების, უმაღლესი სკოლებისა და სამეცნიერო დაწესებულებების მუშაკთა პროფკავშირების საქართველოს რესპუბლიკური კომიტეტის გარდამავალი წითელი დროშა და დიპლომი.

ბათუმის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის დირექტორმა, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტმა დ. ხახუტაიშვილმა გულითადი მადლობა გადაიხადა ინსტიტუტის კოლექტივის შრომის ესოდენ დიდი დაფასებისათვის და აღუთქვა აკადემიის პრეზიდიუმს, რომ კვლავაც განუხრებლად იშრომებენ იმ დიდი ამოცანების გადასაჭრელად, რომლებსაც პარტია და მთავრობა უსახავენ სამეცნიერო დაწესებულებებს.

სიტყვით გამოვიდნენ ინსტიტუტის

მეცნიერი თანამშრომლები ა. ლოლუაძე, ნ. ინაიშვილი.

ბაშვმეშვილი კლემენტ

ბათუმის, ქოაუღეთისა და ხელვაჩაურის მხარეთა სტუმარული იყვანს საქართველოს კომპოზიტორთა კავშირის გამსვლელი პლენუმის მოწვევით.

დიდი ინტერესი გამოიწვია საღამომ, რომელიც ზ. ფალიაშვილის სახელობის სამუსიკო სასწავლებელში გაიმართა. აქ შეიკრიბნენ სასწავლებლის პედაგოგები და აღსაზრდელები, სტუდენტები, მშრომელები.

საღამო გახსნა საქართველოს კომპოზიტორთა კავშირის თავმჯდომარის მოადგილემ კ. ხუბერუკიძემ.

შემდეგ გაიმართა კონცერტი. აუდიტორია მზურვალე ტაშით შეეგება საქართველოს სახალხო არტისტის ვიოლონჩელისტ ე. ისაკაძის, საქართველოს დამსახურებული არტისტის პიანისტ ა. ნიჟარაძის, ზ. ფალიაშვილის სახელობის თბილისის ოპერისა და ბალეტის სახელმწიფო აკადემიური თეატრის სოლისტის მ. ნამორაძის, რესპუბლიკური კონსერვის ლაურეატის მევლიოვინე მ. დუშლაძის გამოსვლებს. მათ დიდი ოსტატობით შეასრულეს ვ. აზარაშვილის, ო. თაქთაქიშვილის, ს. ცინცაძის, ნ. გაბუნიაშვილის ნაწარმოებები.

როცა სცენაზე თავისივე პოპულარული ნაწარმოების (სიმფონიური სურათი „ზღვა“) სადირიჟოროდ ა. ბალანჩივაძე მიიწვიეს, დარბაზი ოვაციით შეხვდა მსცოდნე კომპოზიტორს. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ აქარის სახელმწიფო სიმფონიურმა ორკესტრმა მას შესანიშნავად აუბა მხარი.

პარსონალური გამოფენა

საქართველოს მხატვართა კავშირის, აქარის ასსრ მხატვართა კავშირის, აქარის ასსრ კულტურის სამინისტროსა და საქართველოს მხატვრის სახლის ინიციატივით თბილისში მოეწყო ჩვენი თანაქალაქელი მხატვრის ავთანდილ

ბაკურიძის ნამუშევრების პერსონალური გამოფენა.

გამოფენაზე წარმოდგენილი 120 ფერწერული ტილო ყურადღებას იპყრობდა თემისა და იდეის ორიგინალური შერწყმით.

ა. ბაკურიძის უკვე ჰქონდა პერსონალური გამოფენა ბათუმში, რომელსაც წარმოადგენდა ხედა. ბევრჯერ მიუღია მონაწილეობა რესპუბლიკურ და საკავშირო გამოფენებში.

ამჟერადაც მხატვრის ნამუშევრების პერსონალურმა გამოფენამ ბევრი თბილისელი ხელოვნების მოყვარული მიიზიდა, განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობდა ფერწერული ნამუშევრები „ბათუმის ნავსადგური“, „ზემო აქარის პეიზაჟი“, „წყალქვეშა ნაგები“, „შემოდგომა მთაში“, „დილა“, „ქალის პორტრეტი“, „ზამთარი“, „საღამო იურმალაში“, „დიდება შრომას“, „ოჯახი“, „სამშობლოს სადარაჯოზე“, „ბებერი ზე“, „ნათელი დღე“, „ნოემბერი ბალტიისპირეთში“, „იმერეთის პეიზაჟი“, „განცდა“ და ბევრი სხვა.

გამოფენა გახსნა საქართველოს სსრ მხატვართა კავშირის თავმჯდომარემ, საქართველოს სახალხო მხატვარმა, რუსთაველის პრემიის ლაურეატმა მოქანდაკე ე. ამაშუკელმა.

სიტყვით გამოვიდნენ საქართველოს სსრ კულტურის დამსახურებული მუშაკი ხელოვნებათმცოდნე ლ. შარაშიძე, საქართველოს სსრ მხატვართა კავშირის მდივანი რ. თორდია, საქართველოს დამსახურებული მხატვარი შ. ხოლუაშვილი, ქუთაისის მხატვართა კავშირის თავმჯდომარე ჯ. ფაჩუაშვილი.

ა. ბაკურიძემ გულითადი მადლობა გადაიხადა მისი ნამუშევრების მაღალი შეფასებისათვის.

გამოფენის გახსნას დაესწრნენ საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის კულტურის განყოფილების

გამგე ნ. ჯანბერიძე, ავტონომიური რესპუბლიკის ხელმძღვანელი მუშაკები.

პრემიერა ბათუმის თეატრში

ილია ჭავჭავაძის სახელობის ბათუმის სახელმწიფო დრამატულ თეატრში გაიმართა ამერიკელი დრამატურგის რიჩარდ ნეშის ორმოქმედებიანი კომედიის „წვიმის გამყიდველის“ პრემიერა.

სპექტაკლი დადგა საქართველოს სსრ ხელოვნების დამსახურებულმა მოღვაწემ რეჟისორმა გ. აბესაძემ. მხატვრულად გააფორმა საქართველოს სსრ დამსახურებულმა მხატვარმა ა. ფილიპოვმა, მუსიკალურად — აქარის ასსრ ხელოვნების დამსახურებულმა მოღვაწემ თ. შამილაძემ.

სპექტაკლში როლებს ასრულებენ აქარის ასსრ დამსახურებული არტისტები ლ. ჭიბლაძე და რ. კაკაურიძე, მსახიობები ა. ქარჩავა, ნ. იაკობაძე, დ. მეგრელიძე, კ. კობალაძე, ნ. ძიძიგური.

ნორჩ მხატვართა შემოქმედება

პროფკავშირების საოლქო კულტურის სახლში გაიხსნა სკოლამდელ ბავშვთა ნამუშევრების გამოფენა დეიზით „ბედნიერ ბავშვებს — მშვიდობიანი ზეცა“. იგი მოაწვევს კულტურის სახლის ბავშვთა და მოზარდთა შორის მუშაობის განყოფილებამ და სახალხო დეპუტატთა ბათუმის საქალაქო საბჭოს აღმასკომის განათლების განყოფილებამ.

დამთავლიერებლები დიდი ინტერესით გაეცნენ ნორჩთა ნამუშევრებს. გამოფენილი იყო ფერწერული, გრაფიკული, ძერწვის, გამოყენებითი ხელოვნების ნიმუშები. მათში იგრძნობა ბავშვური უშუალობა, უღრუბლო, მშვიდობიანი ცისა და მიწის სიყვარული.

გამოფენაზე წარმოდგენილია როგორც ინდივიდუალური, ისე კოლექტიური ნამუშევრები.

მთავარი რედაქტორი
ალექსანდრე სამსონია

ხარედაქციო კოლეგია:

აზიზ ახვლედიანი, გიორგი ბაჩიშვილი, ზურაბ გორგილაძე, მამია
პარუანიძე (პასუხისმგებელი მდივანი), შოთა ზოიძე, დავით თედორაძე,
გიორგი სალუჟვაძე, ჯემალ ქათამაძე, ალექსანდრე ჩხაიძე, ფრიდონ
ხალვაში, დავით ხაჩუბავიშვილი, ჯემალ ჯაფარიძე.

რედაქციის მისამართი: ბათუმი, ენგელსის ქ. № 21. ტელ. 3-33-71

გადაეცა წარმოების 10.4.84, ხელმოწერილია დისაბეჭდად 24.4.84, სავაშ-
მცემლო თაბახი 5, შეკვეთის № 1323 ემ 00619, ქალაქის ზომა
60X90¹/₁₆, ტირაჟი 5.000.

საქართველოს სსრ გამოცემლობათა, პოლიგრაფიისა და წიგნის ვაჭრობის
საქმეთა სახელმწიფო კომიტეტის აქარის ასსრ პოლიგრაფიული საწარმოო
გაერთიანება, ბათუმი, ლუქსემბურგის, 20.

Государственный комитет Грузинской ССР по делам изда-
тельств, полиграфии и книжной торговли. Полиграфическое
производственное объединение Аджарской АССР. Батуми,
ул. Р. Люксембург, 20.

5360 40 333.

ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

„ЧОРОХИ“

ОРГАН СОЮЗА ПИСАТЕЛЕЙ
ГРУЗИИ И АДЖАРСКОГО ОТДЕЛЕНИЯ
ИЗДАНИЕ 70110